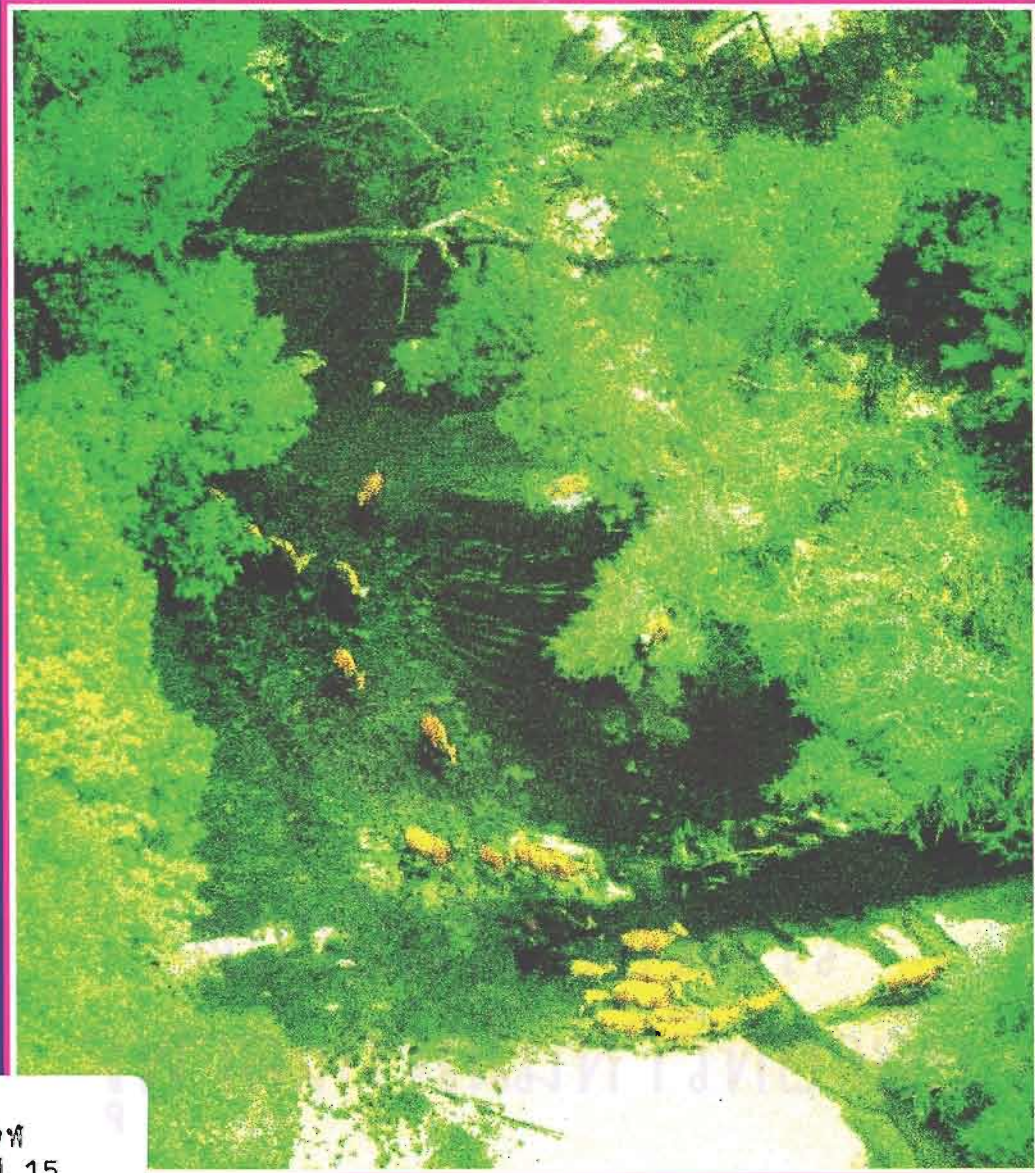

การศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน ในแนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

จพ
ธ 15
008829

โดย
พินิจ ลาภานานนท์
สุรียา วีรวงศ์
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ISBN 974-632-987-1

การศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจ

ของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

โดย
พินิจ ลาภานานนท์
สุรียา วีรวงศ์

เสนอต่อ

โครงการวางแผนและจัดการพื้นที่ป่าแนวกันชน
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
จังหวัดอุทัยธานี

ด้วยอนุมัติเห็นชอบ
จาก
สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พฤศจิกายน 2538

ISBN 974-832-987-1

คำนำ

รายงานวิจัย “การศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง” นี้ เป็นการศึกษาเพื่อการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในประเด็นเกี่ยวกับชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แนวกันชนสำหรับใช้ประกอบการตัดสินใจเพื่อวางแผนดำเนินงานตามโครงการวางแผนพัฒนาพื้นที่ป่าแนวกันชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดอุทัยธานีเป็นประธานคณะทำงาน

งานวิจัยชิ้นนี้ดำเนินการเสร็จสิ้นมาตั้งแต่ช่วงปลายปี พ.ศ.2535 แล้ว แต่ในขณะนั้น ไม่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ เป็นเพียงเอกสารรายงานผลการวิจัยที่นำเสนอต่อคณะกรรมการโครงการวางแผนพัฒนาพื้นที่ป่าแนวกันชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งในภายหลังมีผู้ติดต่อขอเอกสารรายงานผลการวิจัยมายังสถาบันวิจัยสังคมจำนวนมาก สถาบันวิจัยสังคมเล็งเห็นว่างานวิจัยชิ้นนี้คงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและผู้ที่เกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย จึงได้ขออนุมัติการจัดพิมพ์จากเจ้าของทุนวิจัย พร้อมทั้งได้ปรับแก้รายงานผลการวิจัยบางประเด็นที่มีผู้ให้ข้อเสนอแนะไว้ในการประชุมเสนอผลการวิจัยเมื่อวันที่ 5-6 พฤศจิกายน 2535 เพื่อให้ผลการวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการปรับแก้ดังกล่าวนี้คณะผู้วิจัยไม่ได้ปรับแก้ในประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์และข้อเสนอแนะที่ได้นำเสนอไว้ในรายงานผลการวิจัยฉบับแรก เพียงแต่ได้ปรับรูปแบบการนำเสนอข้อมูลให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น หนังสือเล่มนี้แม้ว่าจะจัดพิมพ์เผยแพร่ช้ากว่าที่ควร แต่คณะผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าคงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจในประเด็นการจัดการพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งไม่มากนักน้อย

การดำเนินการศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์การวิจัยก็ด้วยการให้ความร่วมมืออย่างดีของผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน 26 ชุมชน ตลอดจนส่วนราชการต่าง ๆ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล ทัศนคติต่าง ๆ และการให้ข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ และพร้อมกันนี้ต้องขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณชัชวาล พิศคำชา และคุณสุนทร ฉายวิวัฒน์

สถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พฤศจิกายน 2538

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 ระเบียบวิธีวิจัย	
1. ความสำคัญของการจัดการพื้นที่แนวกันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	1
2. ระเบียบวิธีวิจัย	4
2.1 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
2.2 การสำรวจและการเก็บรวบรวมข้อมูล	4
3. การวิเคราะห์และเสนอรายงาน	6
บทที่ 2 สภาพทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา	7
1. ที่ตั้งของชุมชน และสภาพทั่วไป	7
1.1 การกระจายตัวของชุมชน	7
1.2 ลักษณะทางกายภาพ	10
1.3 สภาพพื้นที่ของชุมชน	11
2. ประวัติการตั้งถิ่นฐานชุมชน	14
2.1 สมัยต้นรัตน โกสินทร์ถึงช่วงก่อนปี พ.ศ.2500	14
2.2 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2500-2510	15
2.3 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2511-2520	17
2.4 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2521-2530	17
2.5 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2530-2535	18
3. ลักษณะประชากรและชาติพันธุ์	19
3.1 จำนวนครัวเรือนและประชากร	19
3.2 กลุ่มชาติพันธุ์	22
4. อาชีพและการเคลื่อนย้ายแรงงาน	24
4.1 การประกอบอาชีพ	24
4.2 การเคลื่อนย้ายแรงงาน	27
5. ภาวะการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน	28
5.1 ภาวะการถือครองที่ดิน	28
5.2 การใช้ประโยชน์ที่ดิน	29
บทที่ 3 สภาพสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่แนวกันชน	31
1. โครงสร้างประชากรและชาติพันธุ์	32
1.1 ลักษณะพื้นฐานและการกระจายของประชากรที่สำรวจ	32
1.2 โครงสร้างประชากรและสถานภาพการทำงาน	34
2. การตั้งถิ่นฐานชุมชนและการย้ายถิ่น	36
3. การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน	41

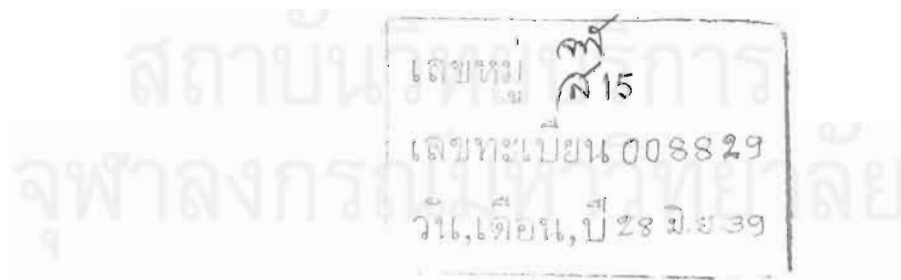

สารบัญ

	หน้า
4. อาชีพและการทำมาหากิน	45
5. รายได้และรายจ่ายของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน	46
5.1 การวิเคราะห์รายได้	47
5.2 การวิเคราะห์รายจ่าย	49
6. การใช้ทรัพยากรจากป่า	53
6.1 การบุกเบิกที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำเกษตรกรรม	54
6.2 การตัดไม้และเลื่อยไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน	55
6.3 การตัดไม้และเลื่อยไม้ขาย	57
6.4 การล่าสัตว์และหาของป่า	58
6.5 การใช้ไม้พื้นและถ่าน	60
บทที่ 4 ความรู้และความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน	61
1. ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	61
1.1 ความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	61
1.2 ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของป่าห้วยขาแข้ง	64
1.3 ความรู้เกี่ยวกับการรักษาพื้นที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	66
1.4 ความเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ห้วยขาแข้ง	68
2. ความคิดเห็นต่อการใช้ทรัพยากรจากป่าและปัญหาการอนุรักษ์	69
2.1 ความคิดเห็นต่อการใช้ทรัพยากรจากป่าในอดีตและปัจจุบัน	69
2.2 ปัญหาขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการใช้ทรัพยากรจากป่า	71
2.3 การทำมาหากินของชาวบ้านที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์	73
2.4 กิจกรรมของเจ้าหน้าที่ที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์	75
2.5 แนวทางที่ชาวบ้านจะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า	78
3. ความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน	79
3.1 ความรู้เกี่ยวกับโครงการจัดระบบแนวกันชน	80
3.2 ความคิดเห็นต่อการอพยพเคลื่อนย้ายชุมชนออกจากแนวกันชน	81
3.3 ความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน	83
บทที่ 5 สรุปสถานการณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะมาตรการดำเนินงาน	89
I. สรุปสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่แนวกันชน	89
1.1 โครงสร้างประชากรและชุมชน	89
1.2 ชาติพันธุ์และการตั้งถิ่นฐาน	90
1.3 การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน	90
1.4 อาชีพและการทำมาหากิน	91

สารบัญ

	หน้า
1.5 รายได้และรายจ่ายของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน	91
1.6 การใช้ทรัพยากรจากป่า	91
1.7 ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	92
1.8 ความคิดเห็นต่อการใช้ทรัพยากรจากป่าและปัญหาการอนุรักษ์	93
1.9 ความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน	95
2. ข้อเสนอแนะและมาตรการดำเนินงาน	96
2.1 การกำหนดเกณฑ์พิจารณา	98
2.2 มาตรการดำเนินงาน	100
3. ข้อเสนอแนะด้านการสำรวจและวิจัย	105
เอกสารอ้างอิง	107
คณะผู้วิจัย	108

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
2-1	ชุมชนที่ศึกษาจำแนกตามเขตการปกครอง	9
2-2	จำนวนพื้นที่ของชุมชน จำแนกตามลักษณะพื้นที่ ชุมชน และเขตการปกครอง	12
2-3	บริการสาธารณะในชุมชน จำแนกตามชุมชนและเขตการปกครอง	13
2-4	จำนวนครัวเรือนที่อพยพเข้ามา จำแนกตามระยะเวลา ชุมชน และเขตการปกครอง	16
2-5	จำนวนประชากร จำแนกตามเพศ ชุมชน และเขตการปกครอง	20
2-6	จำนวนประชากร จำแนกตามสถานะแรงงาน ชุมชน และเขตการปกครอง	21
2-7	จำนวนประชากร จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชน และเขตการปกครอง	23
2-8	จำนวนครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหลัก ชุมชน และเขตการปกครอง	26
3-1	เฉลี่ยสมาชิกในครัวเรือน จำแนกตามสถานภาพการทำงาน	34
3-2	สมาชิกในครัวเรือนที่ไปทำงานนอกชุมชน	35
3-3	ร้อยละของครัวเรือนที่มีสมาชิกออกไปทำงานนอกชุมชน	36
3-4	การอพยพย้ายถิ่นของครัวเรือนตัวอย่าง	38
3-5	สาเหตุของการอพยพออกจากถิ่นที่อยู่เดิม	39
3-6	ปัจจัยดึงดูดให้เลือกย้ายถิ่นมาอยู่ที่นี่	40
3-7	เปรียบเทียบการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในกลุ่มเกษตรกรรายใหญ่	44
3-8	อาชีพหลักของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน	45
3-9	เปรียบเทียบการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชประเภทต่าง ๆ จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์ และฐานะทางเศรษฐกิจ	45
3-10	โครงสร้างรายได้ จำแนกตามประเภทของรายได้	48
3-11	โครงสร้างรายจ่าย จำแนกตามประเภทของรายจ่าย	50

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
3-1 ประชากรตัวอย่างจำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ	32
3-2 ประชากรตัวอย่างจำแนกตามช่วงอายุ	33
3-3 ประชากรตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา	33
3-4 ประชากรตัวอย่างจำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์	34
3-5 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชน	37
3-6 ระยะเวลาที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชน	38
3-7 ภาวะการถือครองที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน	41
3-8 การใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน	42
3-9 เปรียบเทียบการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน	43
3-10 โครงสร้างรายได้ของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน	47
3-11 รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน จำแนกตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์	49
3-12 โครงสร้างรายจ่ายของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน	49
3-13 รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน จำแนกตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์	51
3-14 เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายเฉลี่ย จำแนกตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจ	52
3-15 เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายเฉลี่ย จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์	52
3-16 การใช้ไม้ไผ่เพื่อการปลูกสร้างบ้านเรือนของคนกะเหรี่ยง	56
3-17 การใช้ไม้ผ่นเพื่อการปลูกสร้างบ้านเรือนของคนไทย	56
3-18 ร้อยละของชาวบ้านที่ล่าสัตว์และหาของป่าเพื่อขายเป็นรายได้	58

บทที่ 1

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ความสำคัญของการจัดการพื้นที่แนวกันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและห้วยขาแข้ง เป็นผืนป่าขนาดใหญ่อยู่ทางด้านตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ถึง 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดตากในท้องที่ตำบลแม่จันและตำบลแม่ละมุ้งของอำเภออุ้มผาง จังหวัดอุทัยธานีในท้องที่ตำบลแก่นมะกรูด ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ ตำบลทองหลางกิ่งอำเภอห้วยคต ตำบลลานสัก ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก และจังหวัดกาญจนบุรีในท้องที่ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี

สภาพโดยทั่วไปของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและห้วยขาแข้งนั้น มีพื้นที่ 6,221.84 ตารางกิโลเมตรหรือ 3,888,650 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับด้วยลุ่มห้วยเป็นช่วง ๆ ซึ่งเป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดของประเทศไทยในขณะนี้ และได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การสหประชาชาติให้เป็นมรดกทางธรรมชาติของโลก เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2535 เนื่องจากสามารถผ่านเกณฑ์การตัดสินได้ถึง 3 ข้อ คือ¹

- 1) มีความโดดเด่นเป็นเลิศในการเป็นพื้นที่สงวนทางชีวาลัย (Biosphere Reserve)
- 2) เป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางวิชาการและมีความงดงามทางธรรมชาติที่หาได้ยาก
- 3) เป็นแหล่งที่มีพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ไปจากโลก

การได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การสหประชาชาติให้เป็นมรดกทางธรรมชาติของโลก ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่คัดต่อกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือได้ก่อให้เกิดการตื่นตัวและการรณรงค์กิจกรรมการอนุรักษ์ให้กว้างขวางขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั้งสองแห่ง ทั้งที่เป็นกิจกรรมจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

หากกล่าวเฉพาะเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งนั้น ผืนป่าแห่งนี้ได้รับการจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเมื่อปี พ.ศ.2515 ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งที่ 5 ของประเทศ ครอบคลุมพื้นที่บริเวณตำบลลานสัก อำเภอลานสัก ตำบลคอกควาย ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และบางส่วนของตำบลแม่ละมุ้ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีพื้นที่รวม 1,631 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,019,379 ไร่ นับได้ว่าเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์ป่า พันธุ์พืช แหล่งน้ำ และธรรมชาติที่สวยงามที่สุดในบรรดาแหล่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศ การประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งนั้นมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติเหล่านี้ให้คงสภาพอันเหมาะสมที่จะเป็นที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยของสัตว์ป่าชนิดต่างๆ แต่ช่วงเวลาที่

¹ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก สรรณี บุญประเสริฐ, “เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง บนเส้นทางมรดกโลก” สารคดี ฉบับพิเศษมรดกโลกในเมืองไทย, 2536, หน้า 49-68.

ผ่านมาพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์แห่งนี้มักประสบกับปัญหาการอนุรักษ์และจัดการพื้นที่หลายประการ โดยเฉพาะ การลักลอบล่าสัตว์ป่า ลักลอบตัดไม้ และการบุกรุกครอบครองที่ดิน ทั้งในลักษณะที่เป็นการครอบครอง ที่ดินเพื่อการเกษตรและการครอบครองที่ดินของนายทุนนอกพื้นที่ โดยปัญหาเหล่านี้พบเห็นได้ชัดเจนใน จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งอยู่ในจังหวัดนี้

จากรายงานสรุปสถานการณ์ป่าไม้ของจังหวัดอุทัยธานี โดยสำนักงานป่าไม้จังหวัด พบว่าในจังหวัด อุทัยธานีมีเนื้อที่ 4,206,404 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่ป่าตามกฎหมายโดยออกกฎกระทรวงกำหนดเป็นป่าสงวน แห่งชาติ จำนวน 9 ป่า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง รวมเนื้อที่ 2,828,185 ไร่ พื้นที่ป่าส่วนใหญ่จะอยู่ ทางซีกตะวันตกของจังหวัด ซึ่งสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ส่วนตอนกลางไปจนจรดด้านตะวันออก เป็นพื้นที่ราบ สภาพป่าไม้ไม่ค่อยจะสมบูรณ์เนื่องจากมีราษฎรบุกรุกเข้าถือครองที่ดินอย่างกว้างขวาง

จากการสำรวจโดยภาพถ่ายดาวเทียมเมื่อปี 2532 ปรากฏว่าจังหวัดอุทัยธานีมีพื้นที่ที่ยังคงสภาพป่า สมบูรณ์ ประมาณ 1,693,125 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 40.25 ของเนื้อที่จังหวัด (บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าห้วยขาแข้งและพื้นที่ใกล้เคียง) และเมื่อพิจารณาพร้อมกับข้อมูลจากภาพถ่ายดาวเทียมในช่วงปี 2528-2531 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ป่าของจังหวัดอุทัยธานีถูกบุกรุกทำลายเฉลี่ยปีละประมาณ 6,538 ไร่ ซึ่งในปัจจุบันการ บุกรุกทำลายป่ายังคงมีอยู่ทั่วไปและมีมากในเขตท้องที่อำเภอบ้านไร่ อำเภอลานสัก และกิ่งอำเภอห้วยคด จังหวัดอุทัยธานี ทั้งนี้เกิดจากสาเหตุหลายประการ² คือ

- 1) เกิดจากการถูกบุกรุกแผ้วถางป่า เผาป่าของราษฎร ทั้งชาวไทยและชาวเขาเพื่อต้องการพื้นที่ป่าเป็น ที่อยู่อาศัยและทำกินตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
- 2) การลักลอบตัดไม้มาแปรรูปเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยของราษฎร และพ่อค้านายทุนจ้างให้ลักลอบแปรรูป ไม้เพื่อจำหน่าย โดยมีข้าราชการที่ประพฤติน่าสงสัยให้การสนับสนุน
- 3) การกว้านซื้อที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และการบุกรุกจับจองที่ดินป่าสงวนแห่งชาติของพ่อค้า นายทุน และผู้มีอิทธิพล
- 4) การขายที่ดินที่ทางราชการจัดสรรให้ทำกิน ทั้งในพื้นที่ สปก. และ สทก.แล้วทำการบุกรุกพื้นที่ป่า ขึ้นใหม่
- 5) การเก็บภาษีบำรุงท้องที่ (ภบท.5) สำหรับผู้ที่บุกรุกและครอบครองพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้ ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นหลักฐานในการครอบครองที่ดินถูกต้องตามกฎหมาย
- 6) ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้และความเข้าใจในเรื่องประโยชน์ของป่าไม้และโทษของการตัดไม้ ทำลายป่า

ด้วยเหตุนี้กรมป่าไม้จึงได้จัดทำแผนแม่บทการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เพื่อกำหนด แผนงานและมาตรการต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพต่อการขจัดปัญหาด้านการทำลาย และที่ก่อผลกระทบต่อ การอนุรักษ์สัตว์ป่า ป่าไม้ และธรรมชาติให้หมดไป โดยมีแผนงานหนึ่งที่มีความสำคัญมากคือ "แผนการพัฒนา พื้นที่กันชน" อันเป็นแผนงานที่มีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ³ คือ

² คุราละเอียดใน สำนักงานป่าไม้ จังหวัดอุทัยธานี, สถานการณ์ป่าไม้ของจังหวัดอุทัยธานี. เอกสาร ไร่เน็ทว, 1 ตุลาคม 2534, หน้า 1-2.

- 1) เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงด้านปัจจัยแวดล้อมของพื้นที่กันชนจนอาจจะส่งผลกระทบเข้าไปในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และอาจต่อเนื่องไปจนถึงทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ของพื้นที่ด้วย
- 2) เพื่อสกัดกั้นราษฎรไม่ให้บุกรุกเข้าไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยเฉพาะการลักลอบล่าสัตว์ป่า บุกรุกยึดครองที่ดิน ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เลี้ยงสัตว์ และจุดไฟเผาป่า
- 3) เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคจากสัตว์เลี้ยงเข้าไปสู่สัตว์ป่าในพื้นที่ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างหนักได้
- 4) เพื่อป้องกันการถ่ายทอดพันธุกรรมจากสัตว์เลี้ยงไปสู่สัตว์ป่า
- 5) เพื่อเพิ่มพื้นที่การใช้ประโยชน์ของสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ให้กว้างขวางขึ้นจนจรดแนวเขตที่ประกาศไว้
- 6) เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์ป่าให้แก่ราษฎรรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้
- 7) เพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีให้แก่ประชาชนรอบพื้นที่ โดยการสร้างงาน สร้างความมั่นคงในอาชีพที่ปลอดภัยจากการทำอันตรายและรบกวนจากสัตว์ป่า

อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานตามแผนการพัฒนาพื้นที่กันชนซึ่งได้กำหนดนิยามเบื้องต้นไว้ว่า "เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่อื่น ๆ ที่อยู่รอบแนวเขตซีกตะวันออกของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ในรัศมี 5 กิโลเมตร" เป็นแผนงานที่จำเป็นต้องมีการเตรียมการอย่างรอบคอบ เนื่องจากในรัศมี 5 กิโลเมตรตามที่กำหนดไว้เป็นพื้นที่กันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งนั้น เป็นพื้นที่ที่ครอบคลุมพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมของราษฎรที่จะได้รับผลกระทบจากการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งประมาณ 45 หมู่บ้าน ใน 8 ตำบล 6 อำเภอของ 4 จังหวัด (ได้แก่อุทัยธานี นครสวรรค์ กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี) ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเห็นสมควรให้มีการศึกษาภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรในพื้นที่แนวกันชน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแผนการปฏิบัติงานที่เหมาะสมและเกิดผลกระทบน้อยที่สุดทั้งต่อสัตว์ป่าและพันธุ์พืชในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและต่อราษฎรในพื้นที่แนวกันชน

จังหวัดอุทัยธานีในฐานะผู้รับผิดชอบจัดทำโครงการวางแผนพัฒนาพื้นที่ป่าแนวกันชน ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ดำเนินการวิจัย โดยการศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในแนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนที่ตั้งอยู่ในแนวกันชน ซึ่งมีทั้งชุมชนที่ดำรงมานานและชุมชนตั้งใหม่

³ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมจาก คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, แผนแม่บทการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี-ตาก, รายงานผลการศึกษาเสนอต่อกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, หน้า 51-56.

2. ระเบียบวิธีการวิจัย

เนื่องจากปัญหาเรื่องการตั้งถิ่นฐานในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง รวมทั้งในเขตที่กรมป่าไม้ระบุว่าเป็นเขตกันชนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน มีปัญหาทางด้านความถูกต้องเหมาะสมทางพฤกษศาสตร์และนิเวศวิทยา การเก็บข้อมูลในเรื่องการตั้งถิ่นฐานในเขตกันชนจึงเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดความระแวงหรือความเข้าใจผิด และป้องกันความขัดแย้งระหว่างผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้นวิธีการศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งนักวิจัยผู้เข้าไปศึกษาข้อมูลจะต้องมีความชำนาญในการศึกษาชุมชนด้วยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยนักวิจัยจะสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนแบบเจาะลึกเกี่ยวกับข้อมูลชุมชน และสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่างกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งในระดับชุมชนและในระดับบุคคล

หนึ่งในการสำรวจไม่สามารถใช้แบบสอบถามได้ เพราะข้อมูลที่ต้องการเก็บบันทึกเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกระบวนการตั้งถิ่นฐานและหลายประเด็นเป็นเรื่องที่ผู้ตอบส่วนใหญ่จะไม่กล้าตอบเพราะกลัวการที่จะถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและอาจถูกจับกุมได้ นอกจากนี้ในการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามซึ่งเป็นการสำรวจประชากรทั่วไปจำนวนมากจะต้องมีการสุ่มตัวอย่างที่ถูกต้อง แต่ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนมีอยู่จำกัดและไม่ชัดเจนทำให้ไม่สามารถสุ่มตัวอย่างได้ ดังนั้นวิธีการสำรวจด้วยแบบสอบถามจึงไม่สามารถที่จะนำมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้ได้

2.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 3 ประการคือ

- 1) เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของชุมชน (The location and distribution of communities) ในพื้นที่แนวกันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ได้แก่ จำนวนของชุมชน ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน กลุ่มชาติพันธุ์ และการกระจายของชุมชนในพื้นที่
- 2) เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของชุมชน (Communities profile) ได้แก่ ลักษณะการทำมาหากิน ขนาดของครัวเรือน ประวัติชุมชน และการอพยพเคลื่อนย้าย
- 3) เพื่อศึกษาความรู้ ความคิดเห็น และการประเมินความต้องการ (Attitude and need assessment) ของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร โครงการจัดระบบชุมชนในเขตที่ทำกิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นต้น

2.2 การสำรวจและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระเบียบวิธีการสำรวจข้อมูลประกอบด้วย

- 1) การสำรวจสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ด้วยการเข้าถึงทุกหมู่บ้านในเขตแนวกันชน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาสภาพชุมชนและสัมภาษณ์ผู้นำด้วยแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย

- จำนวนประชากร คริวเรือน ในชุมชน
- พื้นที่ทำการเกษตร
- อาชีพของประชากร
- ประวัติความเป็นมาของชุมชนในด้านการเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน
- กลุ่มชาติพันธุ์และการปะปนระหว่างกลุ่ม เช่น หมู่บ้านที่เป็นกะเหรี่ยงทั้งหมด กะเหรี่ยงปนไทย หรือหมู่บ้านที่เป็นคนไทยทั้งหมด เป็นต้น
- แหล่งน้ำ
- ทรัพยากรธรรมชาติ

2) การสำรวจสภาพสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งความรู้ ความคิดเห็น และการประเมินความต้องการของประชาชน (Socio-economic, Attitude and Need Assessment) ด้วยการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีฐานะแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากการที่เวลามีจำกัดจึงเลือกสัมภาษณ์ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านรวม 4 คน จำแนกเป็นชาวบ้านที่มีฐานะดี 1 คน ฐานะปานกลาง 2 คน และฐานะยากจนอีก 1 คน วิธีที่ใช้ในการเลือกชาวบ้านที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกันนี้ เลือกโดยให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้กำหนดและจำแนกกลุ่มเป้าหมาย เพราะผู้นำชุมชนย่อมมีความรู้ความเข้าใจ โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนได้ชัดเจนกว่านักวิจัย สำหรับวิธีการสัมภาษณ์จะใช้แนวสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

- ประวัติการย้ายถิ่นและการตั้งถิ่นฐานของครัวเรือน
- การใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพการถือครองทั่วไป
- อาชีพและการทำมาหากิน รวมทั้งการใช้ทรัพยากรจากป่า
- การติดต่อกับภายนอกและการซื้อขายผลิต
- ความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
- ความรู้เกี่ยวกับโครงการจัดระบบแนวกันชน
- ถ้าต้องมีการเปลี่ยน วิถีชีวิตการทำมาหากินจะทำได้หรือไม่และควรเปลี่ยนไปเป็นอย่างไร มีความต้องการให้ช่วยเหลืออะไรบ้างในการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ
- ถ้าจำเป็นต้องลดพื้นที่ทำกินลงจะทำอย่างไร และควรมีแนวทางทำมาหากินทางอื่นอะไรบ้างเป็นการทดแทน

- ถ้าต้องย้ายออกจากพื้นที่ มีคนในอนาคดอย่างไร และต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้าง
- 3) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งอื่น ๆ อาทิ ข้อมูล กชช.2 ค. รายงานและสถิติจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดอุทัยธานี แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ สถิติต่าง ๆ และข้อมูลจากกรมป่าไม้ เป็นต้น

3. การวิเคราะห์และเสนอรายงาน

ข้อมูลจากการศึกษาชุมชน การสัมภาษณ์ และข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งอื่น ๆ ดังกล่าวไว้ข้างต้น จะใช้ในการวิเคราะห์และเสนอรายงานเชิงพรรณนาประกอบด้วยการใช้สถิติเบื้องต้น และสรุปเป็นรายงานผลการวิจัยสถานการณ์ของแนวกันชนห้วยขาแข้ง ซึ่งประกอบด้วย

- 1) รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา
- 2) สภาพสังคมเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่แนวกันชน
- 3) ความรู้และความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน
- 4) สรุปสถานการณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะมาตรการการดำเนินงาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

สภาพทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอข้อมูลในระดับภาพรวมของชุมชนที่ศึกษาทั้ง 26 ชุมชน ซึ่งเป็นการประมวลจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวบรวมโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำชุมชนหลายประเภท และได้นำข้อมูลเอกสารสถิติต่าง ๆ ที่ทางราชการจัดเก็บมาประกอบการวิเคราะห์ อาทิเช่น ข้อมูล กชช.2 ค.ประจำปี 2533 และ 2535 ข้อมูลศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดอุทัยธานี และหลักฐานการเสียดินที่ติดดินประจำปี 2533 เป็นต้น

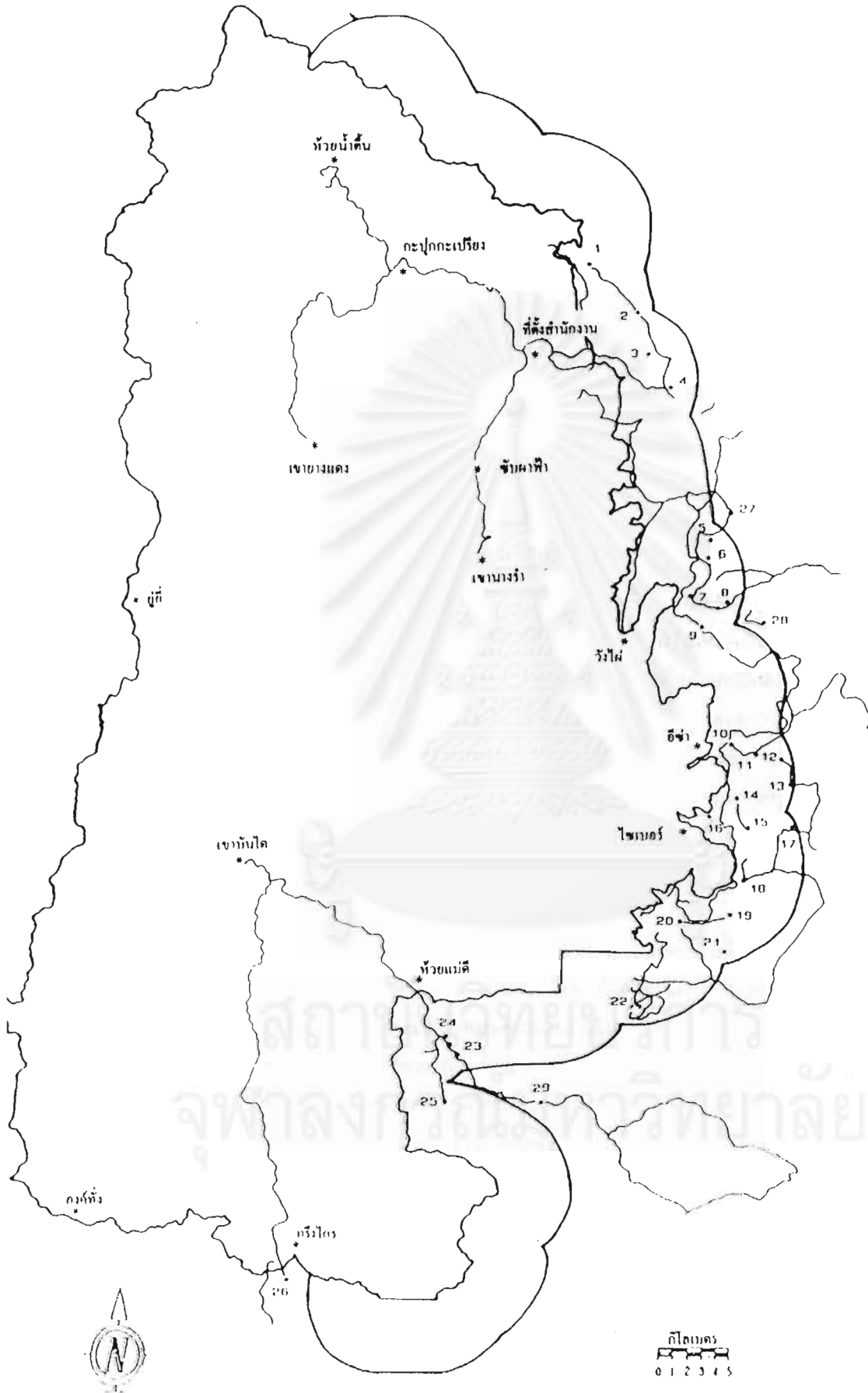
1. ที่ตั้งของชุมชน และสภาพทั่วไป

ตามข้อกำหนดและข้อตกลงที่ทางสถาบันวิจัยสังคมได้รับมอบหมายให้ดำเนินการศึกษาวิจัยนั้น เป็นการกำหนดให้ปฏิบัติงานในบริเวณ 26 กลุ่มบ้านใน 6 ตำบล 5 อำเภอของ 3 จังหวัด คือ นครสวรรค์ อุทัยธานี และกาญจนบุรี โดยจุดเน้นหนักก็คือบริเวณพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดอุทัยธานี ได้แก่ อำเภอลานสัก อำเภอบ้านไร่ และกิ่งอำเภอห้วยคต ส่วนในเขตจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ กลุ่มบ้านในเขตอำเภอลาดยาว ตำบลห้วยน้ำหอม หมู่ที่ 1, 8 (ในรายงานได้เปลี่ยนเป็นกิ่งอำเภอแม่่วงศ์ ตำบลแม่เป็น หมู่ที่ 7 เพราะจากการสำรวจข้อมูลพบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครองใหม่เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2535) เนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินอยู่ในเขตของอำเภอลานสัก และสำหรับกลุ่มบ้านโกรกกรียง อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อศึกษาถึงการปฏิบัติงานของหน่วยพิทักษ์ป่ากรังโกร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

1.1 การกระจายตัวของชุมชน

ชุมชนทั้ง 26 แห่งในพื้นที่เขตกันชนห้วยขาแข้ง ตั้งกระจายอยู่ตามแนวกันชนจากด้านทิศเหนือไปจนจรดทิศใต้ของแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง (ดูแผนที่และรายละเอียดในตารางที่ 2-1 ประกอบ) สำหรับคำว่า "ชุมชน" ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีทั้งหมู่บ้านที่เป็นทางการตามลักษณะของการปกครองท้องถิ่นและกลุ่มบ้านที่ขึ้นกับหมู่บ้านที่เป็นทางการของหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง ดังนั้นจำนวนครัวเรือนและประชากรของชุมชนที่ศึกษาหลายชุมชนจึงมิใช่จำนวนครัวเรือนและประชากรที่ปรากฏในข้อมูล กชช. 2 ค. ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการนับประชากรและครัวเรือนรวมของหมู่บ้านที่เป็นทางการทุกหมู่บ้าน

หมู่บ้านที่ศึกษาในเขตห้วยขาแข้ง

ตารางที่ 2-1 ชุมชนที่ศึกษาจำแนกตามเขตการปกครอง

รายชื่อชุมชน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
1. เขาเขียว	7	แม่เปิน	กิ่งอำเภอแม่वंก	นครสวรรค์
2. เขามะตูม	7	“	“	“
3. ไผ่งาม	6	ระป่า	ลานสัก	อุทัยธานี
4. บึงเจริญ	6	“	“	“
5. โป่งมะค่า	2	“	“	“
6. เขาไม้นาวล	3	“	“	“
7. ชุมตาคลี-เขาแม่ปุข	3	“	“	“
8. โป่งสามสิบ	3	“	“	“
9. เสาธง	3	“	“	“
10. ห้วยร่วม	3	ทองหลาง	กิ่งอำเภอห้วยคต	“
11. อีซ่าพัฒนา	3	“	“	“
12. กุดจะเล็ด	3	“	“	“
13. บ้านคอกควาย	3	“	“	“
14. คลองเคียน	1	“	“	“
15. คลองแห้ง	1	“	“	“
16. ไชเบอร์	1	“	“	“
17. ภูหมื่นบน	8	“	“	“
18. กระแห่	9	คอกควาย	บ้านไร่	“
19. น้ำพุ	1	“	“	“
20. บ้านดง	3	“	“	“
21. บ้านไร่ใหม่	8	“	“	“
22. บ้านน้อย	5	“	“	“
23. บ้านไต้ (อีทรายใหม่)	1	แก่นมะกรูด	“	“
24. คลองเสลา (ตะละเข็ง)	2	“	“	“
25. บ้านใหม่ 1,2 (คลองอั้งวะ)	3	“	“	“
26. บ้านลำขาแข้ง (ไกรเกรียง)	3	เขาโจด	ศรีสวัสดิ์	กาญจนบุรี

1.2 ลักษณะทางกายภาพ

ก. สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของบริเวณพื้นที่แนวกันชนทางด้านทิศตะวันออก ตั้งแต่ทางตอนเหนือ ไปจนจรดตอนใต้ของแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเป็นลักษณะภูมิประเทศของป่าเขาที่ได้ถูกทำลายสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับที่ต่างกันไป ดังนั้นสภาพภูมิประเทศที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจึงมีสภาพพื้นที่หลายลักษณะ เช่น ลักษณะของพื้นที่ราบเชิงเขาสลับกับที่เนินเขาหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “มอ” โดยพื้นที่ที่ราบเชิงเขานั้นได้กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ และมีบ้านเรือนของราษฎรปลูกอาศัยอยู่บนพื้นที่ทำกินเหล่านั้น ท้องที่มีสภาพพื้นที่แบบนี้ได้แก่ บริเวณตำบลทองหลาง และตำบลคอกควาย (จังหวัดอุทัยธานี)

ลักษณะสภาพภูมิประเทศอีกแบบหนึ่งคือ พื้นที่ที่ยังมีสภาพป่าเขาเหลืออยู่ ลักษณะของป่าจะเป็นป่าเบญจพรรณ หรือป่าไผ่ มีราษฎรปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว พื้นที่เหล่านี้อยู่ใกล้กับแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง คือบริเวณตำบลแก่งมะกรูด ได้แก่ บ้านไต้ (อิทรายใหม่) บ้านคลองเสลา (ตะละเซ็ง) และบ้านใหม่ 1,2 (คลองอ้งวะ) บริเวณตำบลคอกควายบางส่วน ได้แก่ บ้านไซเบอร์ และบ้านคลองเคียน

สภาพภูมิประเทศที่ยังมีป่าไม้เบญจพรรณสลับกับป่าเสื่อมโทรม และราษฎรได้อาศัยพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเหล่านั้นในการเพาะปลูก ซึ่งบริเวณพื้นที่นี้ก็คือ บริเวณพื้นที่ตำบลระบำ ได้แก่ บ้านไผ่งาม และบ้านบึงเจริญ

ข. แหล่งน้ำธรรมชาติ

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของบริเวณนี้เป็นพื้นที่ป่าและเขาซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ดังนั้นจึงมีลำห้วยและลำคลองสายสำคัญ ๆ ไหลผ่านชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่แนวกันชน และชาวบ้านในชุมชนเหล่านี้ได้อาศัยน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติดังกล่าวในการบริโภคและอุปโภค

แหล่งน้ำสำคัญ ๆ ที่ไหลผ่านพื้นที่ชุมชนทั้ง 26 แห่งมี ดังนี้

1) คลองขุนซาก	- บ้านเขาเขียว
2) คลองเสลา ห้วยทับเสลา	- บ้านไผ่งาม บ้านบึงเจริญ
3) คลองโป่งสามสิบ คลองโป่งกา	- บ้านโป่งสามสิบ บ้านห้วยร่วม
4) ห้วยคอกควาย	- บ้านคอกควาย
5) ห้วยอีชะ	- บ้านอีชะพัฒนา
6) ห้วยภูเหม็นหรือลำกะเจิง	- บ้านภูเหม็นบน
7) ห้วยคลองเคียน ห้วยมะม่วง	- บ้านคลองเคียน
8) ห้วยใหญ่	- บ้านไซเบอร์
9) ห้วยแม่ดีน้อย	- บ้านใหม่ 1,2 (คลองอ้งวะ) - บ้านไต้ บ้านคลองเสลา (ตะละเซ็ง)
10) ห้วยน้อย	- บ้านน้ำพุ
11) ห้วยกระเสียว	- บ้านกระแหง บ้านดง บ้านไร่ใหม่ และบ้านน้อย

นอกจากแหล่งน้ำสำคัญดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีลำห้วยหรือบึงในบางพื้นที่ซึ่งไม่มีชื่อเรียกและชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ในช่วงฤดูฝน

ถึงแม้ว่าพื้นที่แนวกันชนจะมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติไหลผ่านทุกชุมชนก็ตาม แต่พื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนที่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติดังกล่าวมีเพียงบริเวณพื้นที่ตำบลคอกควายเท่านั้น ได้แก่ บ้านน้ำพุ บ้านไร่ใหม่ บ้านกระแหง และบ้านน้อย ที่สามารถนำน้ำมาใช้ในการเกษตรได้ด้วยการสูบน้ำ ส่วนชุมชนอื่น ๆ ต้องอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูกเพียงอย่างเดียว

ค. อ่างเก็บน้ำ

ในบริเวณพื้นที่แนวกันชนห้วยขาแข้งมีอ่างเก็บน้ำที่สำคัญ 2 แห่ง คือ

1) อ่างเก็บน้ำห้วยทับเสลาของเขื่อนห้วยระบำ เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่ราษฎรในหลายชุมชนของบริเวณแนวกันชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งในด้านการเพาะปลูกและการประมง อ่างเก็บน้ำห้วยทับเสลาดังอยู่ในท้องที่หมู่ที่ 6 ตำบลระบำ เป็นอ่างเก็บน้ำของเขื่อนห้วยระบำ มีพื้นที่รับน้ำฝน 313,750 ไร่ สามารถกักเก็บน้ำได้ 160 ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่เก็บกักน้ำในตัวเอง 11,875 ไร่ สามารถส่งน้ำให้พื้นที่เกษตรกรรมได้ 143,500 ไร่ และยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาที่เป็นแหล่งอาหารและรายได้ของราษฎรหลายหมู่บ้านในบริเวณนี้อีกด้วย อย่างไรก็ตามราษฎรในบริเวณตำบลระบำมักจะไม่ได้ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ในการทำเกษตรอย่างเต็มที่แต่ได้ประโยชน์จากการจับปลาในบริเวณอ่างเก็บน้ำเพื่อเป็นอาหารและรายได้เลี้ยงครอบครัว

2) อ่างเก็บน้ำห้วยแม่คีน้อย เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งในบริเวณหมู่ที่ 2 บ้านคลองเสลา ตำบลแก่นมะกรูด ราษฎรในบริเวณนี้สามารถที่จะใช้ประโยชน์ในการนำน้ำมาใช้ในการเกษตรและจับปลาเพื่อบริโภค แต่ปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาน้ำไม่เพียงพอที่จะใช้ในการเกษตร ราษฎรส่วนใหญ่จึงต้องอาศัยน้ำฝนในการเพาะปลูกแทน นอกจากนี้ปริมาณปลาที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็มีจำนวนลดน้อยลงไปมาก

1.3 สภาพพื้นที่ของชุมชน

สภาพพื้นที่ชุมชนทั้ง 26 แห่งในบริเวณแนวกันชนจัดจำแนกได้ตามลักษณะของพื้นที่ คือ พื้นที่เพื่อการเกษตร พื้นที่ป่า พื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่อื่น ๆ ได้แก่ ที่สาธารณประโยชน์ เช่น ที่วัด สำนักสงฆ์ สถานีอนามัย และโรงเรียน เป็นต้น (ดูรายละเอียดพื้นที่ของแต่ละชุมชนในตารางที่ 2-2)

จากการที่สภาพพื้นที่บริเวณนี้ได้มีบ้านเรือนราษฎรเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานได้เข้าไปจัดตั้งหมู่บ้านเป็นทางการ และจัดสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่ออำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ราษฎรในด้านต่าง ๆ อาทิ โรงเรียน สถานีอนามัย และไฟฟ้า อย่างไรก็ตามบริการต่าง ๆ ของรัฐที่มีเข้าไปก็ยังคงกระจายไม่ทั่วถึงครอบคลุมในทุกชุมชน การบริการต่าง ๆ ดังกล่าวจะกระจุกตัวอยู่ในบริเวณแหล่งชุมชนใหญ่ อาทิเช่น พื้นที่ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จะเป็นบริเวณที่มีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการดังกล่าวเข้าไปถึงพื้นที่มากกว่าแหล่งอื่น ๆ (ดูรายละเอียดในตาราง 2-3)

ตารางที่ 2-2 บริการสาธารณะในชุมชน จำแนกตามชุมชน และเขตการปกครอง

จังหวัด/ อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	กลุ่มบ้าน	โรงเรียน	วัด	สำนักสงฆ์	สถานีอนามัย	ไฟฟ้า		
นครสวรรค์	แม่เปิน	7	เขาเขียว	x	--	x	--	--		
		7	เขามะตุม	x	--	x	--	--		
อุทัยธานี	ระบำ	6	ไผ่งาม	--	--	x	--	--		
		6	บึงเจริญ	--	--	x	--	x		
		2	โป่งมะค่า	x	--	x	--	--		
		3	เขาไม้หวด	--	--	--	--	--		
		3	ชุมชนศาลี + เขาแม่ปุย	x	x	--	--	x		
		3	โป่งสามสิบ	x	x	--	--	x		
		3	เสาธง	--	--	--	--	--		
		ก.ห้วยคต	ทองหลาง	3	อีซ่าพัฒนา	--	--	x	--	--
				3	ห้วยร่วม	--	--	x	--	--
				3	คอกควาย	--	--	x	--	--
3	กุดจะเดิด			--	--	--	--	--		
8	ภูเหินบน			x	--	--	--	--		
บ้านไร่	คอกควาย	1	คลองเคียน	--	--	--	--	--		
		1	คลองแห้ง	x	--	x	x	x		
		1	ไซเบอร์	--	--	--	--	--		
		9	กระแหน้	--	--	x	--	x		
		1	น้ำพุ	x	x	--	x	x		
	แก่นมะกรูด	แก่นมะกรูด	3	บ้านคง	x	--	x	x	x	
			5	บ้านน้อย	--	--	x	--	x	
			8	ไร่ใหม่	--	--	--	--	x	
			1	บ้านไต้	--	--	--	--	x	
			2	คลองเสลา	x	--	--	--	--	
กาญจนบุรี	เขาโจด	3	ลำขาแข้ง	x	--	x	--	--		
									3	ลำขาแข้ง

ตารางที่ 2-3 จำนวนพื้นที่ของชุมชน จำแนกตามลักษณะพื้นที่ ชุมชน และเขตการปกครอง

จังหวัด/ อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	กลุ่มบ้าน	พื้นที่รวม		เกษตรกรรม		ป่าไม้		ที่อยู่อาศัย+อื่นๆ				
				N	%	N	%	N	%	N	%			
นครสวรรค์	ก.แม่वंงก์	แม่เป็น	7	เขาเขี้ยว	3,500	100	2,900	82.8	500	14.3	100	2.9		
			7	เขามะตูม	3,050	100	2,000	65.6	1,000	32.8	50	1.6		
อุทัยธานี	ลานสัก	ระป่า	6	ไผ่จาม	2,378	100	228	9.6	2,130	89.6	20	0.8		
			6	บึงเจริญ	23,545	100	1,345	5.7	22,000	93.4	200	0.8		
			2	โป่งมะค่า	3,670	100	3,570	97.3	--	--	100	2.7		
			3	เขาไม้กวาด	1,551	100	1,371	88.4	--	--	180	11.6		
			3	ชุมชนคอกี + เขาแม่ไผ่	621	100	571	91.1	--	--	50	8.1		
			3	โป่งสามสิบ	5,736	100	5,546	96.7	--	--	190	3.3		
			3	เสาธง	1,204	100	824	68.4	--	--	380	31.6		
			ก.ห้วยคต	ทองหลาง	3	อีซ่าพัฒนา	615	100	106	17.1	500	81.3	9	1.5
					3	ห้วยร่วม	6,813	100	738	10.8	6,000	88.1	75	1.1
					3	คอกควาย	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA
3	กุดจะเถิด	1,029			100	578	56.2	400	39.0	51	14.6			
8	ภูเมืงบาน	1,874			100	1,216	64.9	600	32.0	58	3.1			
1	คลองเทียน	1,739			100	705	40.5	1,000	57.2	34	1.9			
บ้านไร่	คอกควาย	1	คลองแห้ง	3,646	100	776	21.3	2,500	68.6	370	10.1			
		1	ไซเบอร์	1,067	100	634	59.4	400	37.5	33	3.1			
		9	กระเมหน่	4,600	100	4,120	89.6	400	8.7	80	1.7			
		1	น้ำพุ	3,992	100	3,572	89.5	200	5.0	220	5.5			
		3	บ้านดง	3,795	100	3,495	92.1	100	2.6	200	5.3			
	แก้มมะกูด	5	บ้านน้อย	5,297	100	4,997	94.3	--	--	300	5.7			
		8	ไร่ใหม่	4,875	100	4,760	97.6	--	--	115	2.3			
		1	บ้านไผ่	740	100	193	26.1	532	71.9	15	2.0			
		2	คลองเสลา	920	100	205	22.3	695	75.5	20	2.2			
		3	บ้านใหม่ 1.2	1,965	100	966	49.2	959	48.8	40	2.0			
กาญจนบุรี	ศรีสวัสดิ์	เขาโจด	3	ลำซางแข้ง	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA			
รวม			88,222	100	45,449	51.5	39,916	45.2	2,857	3.2				

2. ประวัติการตั้งถิ่นฐานชุมชน

จากการศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อยู่ในแนวเขตกันชนทั้ง 26 ชุมชน โดยแบ่งตามช่วงระยะเวลาของการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน พบว่ามีประวัติการตั้งถิ่นฐานชุมชนแตกต่างกัน ดังนี้

2.1 สมัยต้นรัตนโกสินทร์ถึงช่วงก่อนปี พ.ศ.2500

ชุมชนดั้งเดิมที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลานี้จะมีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม และมีการตั้งชุมชนค่อนข้างถาวร แต่จะไม่ปลูกสร้างบ้านเรือนอย่างมั่นคงถาวรเป็นประจำ ณ ที่แห่งเดียว กล่าวคือมีการเคลื่อนย้ายตัวบ้านไปปลูกสร้างในแหล่งทำกินและมีลักษณะเป็นชุมชนขนาดเล็ก ๆ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มบ้านประมาณ 5-6 หลังคาเรือน โดยทั้งหมดเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีชาติพันธุ์แตกต่างกัน ดังนี้ (ดูรายละเอียดในตารางที่ 2-4 ประกอบ)

ก. ชุมชนชาวกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงเป็นชาวเขาที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยนานกว่าชาวเขากลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นจึงมีบรรพบุรุษที่มาตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้เป็นเวลานานนับร้อยปีนับตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งอาจจะเริ่มมีการอพยพเข้ามาในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2323-2343 อันเป็นช่วงเวลาของการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่าที่ต่อเนื่องยืดเยื้อมานาน ในช่วงเวลานั้นชาวกะเหรี่ยงก็ได้แอบช่วยเหลือฝ่ายไทยโดยทำหน้าที่เป็นสายสืบรายงานความเคลื่อนไหวของฝ่ายพม่าตามแนวเขตชายแดนตะวันตกของไทย และเมื่อสงครามระหว่างไทย-พม่าสิ้นสุดลง ได้มีชาวบ้านกะเหรี่ยงหลายครอบครัวอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่าตามแนวเขตชายแดนไทย-พม่า ระหว่างจังหวัดตากลงมาถึงกาญจนบุรี

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-5 ของราชวงศ์จักรีได้มีการตั้งชาวกะเหรี่ยงให้เป็นหัวหน้าหรือเจ้าเมือง เพื่อให้พื้นที่ที่ชาวกะเหรี่ยงปกครองดูแลอยู่นั้นเป็นแนวกันชนจากการรุกรานของพม่า และเจ้าเมืองกะเหรี่ยงก็ได้จัดส่งเครื่องบรรณาการที่เป็นผลผลิตจากป่า เช่น น้ำผึ้งป่า งาช้าง และไม้มีค่า ฯลฯ มายังกรุงเทพฯ เสมอมา ครั้นถึงยุคการไถ่ค่าอาณานิคมของอังกฤษการแผ่ขยายอิทธิพลของอังกฤษก็ได้แผ่ขยายเข้ามาในพม่า และต่อมาเมื่ออังกฤษมีชัยชนะเหนือพม่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ราวปีพ.ศ.2369 ชาวกะเหรี่ยงซึ่งได้รับการบีบคั้นมากจากการปกครองของพม่า จึงพากันอพยพเข้ามาในเขตไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ.2395

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในช่วงเวลาดังกล่าว จะเป็นการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่ม ๆ กระจายอยู่ทั่วไปในแถบด้านตะวันตกของภาคกลางในบริเวณพื้นที่ราบเชิงเขาที่มีแหล่งน้ำลำธารหรือแม่น้ำไหลผ่าน จุดที่เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานสำคัญ ๆ มี 3 แห่ง คือ (1) ห้วยตะเพินคี จังหวัดสุพรรณบุรี (2) ห้วยคอกควาย จังหวัดอุทัยธานี และ (3) แม่น้ำแควใหญ่ จังหวัดกาญจนบุรี

จากการบอกเล่าของผู้นำชุมชนที่เป็นชาวกะเหรี่ยงถึงเรื่องราวของบรรพบุรุษที่อพยพเข้ามาตั้งแต่มีก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 เข้ามาอยู่ในบริเวณกลุ่มบ้านกระแหน่ บ้านน้ำพุ คลองแห้ง ฯลฯ ประกอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น รวมทั้งลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน จึงสามารถสันนิษฐานได้ว่าการตั้ง

กลุ่มบ้านของชาวกะเหรี่ยงในเขตนี้จะกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณป่า ซึ่งในปัจจุบันนี้มีทั้งกลุ่มบ้านที่เป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงทั้งหมดและกลุ่มบ้านที่มีคนไทยปะปนอยู่ด้วย (ในลักษณะชุมชนแบบหลังนี้มีคนไทยปะปนอยู่เป็นส่วนน้อย) แต่เนื่องจากประเพณีการแต่งงานกันภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่ยึดถือมานานทำให้ในชุมชนชาวกะเหรี่ยงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติสูงมาก ประกอบกับข้อมูลจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่าในชุมชนที่เป็นชุมชนกะเหรี่ยงและกะเหรี่ยงปนไทยนั้น จะมีนามสกุลต่าง ๆ ปะปนกันไป และนามสกุลเหล่านั้นก็เป็นการตั้งตามชื่อของถิ่นฐานดั้งเดิม อาทิ กระแหม่ คลองแห้ง น้ำพุ ภูเหม็น กรังไกร มดแดง ฯลฯ ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่าการแต่งงานในกลุ่มชาวกะเหรี่ยงโดยส่วนมากเป็นการแต่งงานภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่มิได้หมายความว่ามีการแต่งงานระหว่างผู้ที่อยู่อาศัยในกลุ่มบ้านเดียวกัน กล่าวคือมีการแต่งงานระหว่างหนุ่มสาวที่อยู่ต่างกลุ่มบ้านกันด้วย ซึ่งแสดงนัยว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ต่างกลุ่มบ้านยังมีอยู่สูงมาก สำหรับกลุ่มบ้านที่มีคนไทยปะปนอยู่ด้วยในปัจจุบัน ได้แก่ บ้านกระแหม่ บ้านน้ำพุ บ้านดง บ้านคลองเคียน บ้านไชเบอ์ บ้านภูเหม็นบน บ้านกุดจะเล็ด บ้านอีซ่าพัฒนา บ้านคลองแห้ง บ้านคอกควาย และบ้านลำขาแข้ง (ไกรเกรียง)

ข. ชุมชนชาวลาว

นอกจากชาวกะเหรี่ยงแล้วยังมีชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนมาจากสงครามในอดีต และเข้ามาตั้งชุมชนกึ่งถาวรอยู่ในป่า คือชาวลาวเวียงจันทน์ บริเวณที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานได้แก่ กลุ่มบ้านในเขตหมู่ที่ 2 บ้านทองหลาง ตำบลคอกควาย ซึ่งต่อมาเมื่อขนาดของชุมชนใหญ่ขึ้นทำให้ประชากรในเขตนั้นกระจายตัวออกไปหาที่ทำกินในพื้นที่ใกล้เคียง โดยส่วนหนึ่งเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินในบริเวณหมู่ที่ 5 บ้านน้อย สำหรับคนลาวกลุ่มแรกที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในหมู่ที่ 2 นั้นเป็นคนรุ่นปู่ตาทวดของชาวบ้านในขณะนี้ โดยผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้มียุ่ประมาณ 90 ปี ซึ่งเป็นผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จึงกล่าวได้ว่าชาวลาวได้อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้มานานเกือบ 100 ปีแล้ว

ค. ชาวละว้า

ชาวละว้าเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเวลานานกว่าร้อยปีในบริเวณ หมู่ที่ 3 บ้านคอกควาย ตำบลทองหลาง แต่ภายหลังมีการแยกไปตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ประกอบกับมีการแต่งงานกับคนไทยที่อพยพเข้าไปอยู่ในภายหลัง ทำให้ในปัจจุบันไม่สามารถจะหาชุมชนที่มีลักษณะคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวละว้าอย่างสมบูรณ์ได้พบ

2.2 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2500-2510

ในช่วงนี้ได้เริ่มมีคนไทยพื้นราบอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่แนวกันชน และผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้รุ่นแรก ๆ มักจะเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดอุทัยธานี แต่อยู่ต่างอำเภอกัน ได้แก่ อำเภอหนองขาหย่าง อำเภอหนองฉาง ฯลฯ ส่วนสาเหตุที่สำคัญของการอพยพเข้ามาก็เนื่องจากต้องการแสวงหาพื้นที่ทำกินแหล่งใหม่ เพราะที่ดินแหล่งเดิมแห้งแล้งทำนาไม่ได้ผล และอ้างที่มาเพื่อหางานรับจ้างเป็นคนตักน้ำมันยางให้เผาแกที่ได้อุปทานไปขาย แต่ครั้งเมื่ออยู่ในพื้นที่นานเข้าก็หาจ้างเองที่ดิ้นไฉน บ้างก็ได้ที่ดินที่ชาวกะเหรี่ยงยกให้ทำกิน ผู้ที่อพยพเข้ามารุ่นแรกนี้ เริ่มแรกจะเข้ามาตามลำพัง เมื่อมาพบว่าพื้นที่แถบนี้อุดมสมบูรณ์ก็จะมีการชักชวนญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ อพยพครอบครัวกันเข้ามา บางรายก็เพิ่งจะมีครอบครัวในพื้นที่นี้ภายหลัง

ตารางที่ 2-4 จำนวนครัวเรือนที่อพยพเข้ามา จำแนกตามระยะเวลา ชุมชน และเขตการปกครอง

จังหวัด/ อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	กลุ่มบ้าน	จำนวน ครัวเรือน	การอพยพเข้ามา									
					ต่ำกว่า 5 ปี		6-10 ปี		11-15 ปี		16-20 ปี		ไม่ได้อพยพ	
					N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
นครสวรรค์	ก.แม่่วงก์	แม่เปิน	เขาเขียว	84	4	5	38	45	34	40	8	10	--	--
			เขาเมฆดุน	71	--	--	33	46	27	38	11	16	--	--
อุทัยธานี	ลานสัก	ระป่า	ไผ่จาม	27	--	--	--	--	27	100	--	--	--	--
			บึงเจริญ	311	78	25	124	40	78	25	31	10	--	--
			โป่งนระท่า	137	27	20	41	30	55	40	14	10	--	--
			เขาไม้เฒ่า	53	--	--	5	10	16	30	32	60	--	--
			ชุมชนคสท. + เขาแม่ไผ่	40	--	--	8	20	32	80	--	--	--	--
			โป่งสามสิบ	244	61	25	49	20	49	20	85	35	--	--
			เสาธง	46	10	20	5	10	5	10	26	60	--	--
			อีซ่าพัฒนา	14	--	--	--	--	--	--	--	--	14	100
			ห้วยร่วม	50	10	20	25	50	15	30	--	--	--	--
			คอกควาย	31	3	10	3	10	--	--	25	80	--	--
ก.ห้วยคต	ทองหลาง		กุดจะเกิด	21	--	--	--	--	--	--	--	--	21	100
			ภูหมื่นบน	39	--	--	--	--	--	--	--	--	39	100
			คลองเคียน	11	--	--	--	--	--	--	--	--	11	100
			คลองแห้ง	115	23	20	11	10	15	13	20	17	46	40
			ไซเบอร์	33	--	--	--	--	3	9	3	9	27	82
			กระแหน่	64	6	9	14	22	13	20	14	22	17	27
			น้ำพุ	168	--	--	101	60	27	16	20	12	20	12
			บ้านดง	105	31	29	11	10	28	27	11	10	24	23
			บ้านน้อย	168	17	10	17	10	34	20	100	60	--	--
			ไร่ใหม่	52	5	10	37	70	10	20	--	--	--	--
บ้านไร่	คอกควาย		บ้านไผ่	29	--	--	--	--	29	100	--	--	--	--
			คลองเสลา	44	--	--	--	--	44	100	--	--	--	--
			บ้านใหม่	77	4	5	--	--	73	95	--	--	--	--
			1,2											
			บ้านใหม่											
กาญจนบุรี	ศรีสวัสดิ์	เขาโจด	ถ้ำเขาแข้ง	42	--	--	12	70	30	70	--	--	--	--
รวม				2,076	279	13	534	31	644	31	400	19	219	11

กลุ่มคนไทยพื้นราบที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนในช่วงนี้ จะมีลักษณะเป็นชุมชนจำนวนไม่เกิน 10 หลังคาเรือน อาทิ บ้านพงใหญ่ ซึ่งเดิมคือหมู่ที่ 6 ตำบลระบา อำเภอลานสั๊ก ในปัจจุบันบริเวณกลุ่มบ้านพงใหญ่นี้ได้อพยพขึ้นมาอยู่บริเวณบ้านบึงเจริญและบ้านห้วยเปล้า เนื่องจากพื้นที่เดิมได้กลายเป็นอ่างเก็บน้ำของเขื่อนทับเสลาเมื่อปี พ.ศ.2531 นอกจากบ้านพงใหญ่แล้วยังมีบ้านชุมตาคลี-เขาแม่ปุย บ้านโป่งมะค่า บ้านคอกควาย สำหรับในชุมชนบ้านไซเบอร์ผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ร่วมกับชาวกะเหรี่ยงส่วนมากจะมีภูมิลำเนาเดิมมาจากจังหวัดทางภาคเหนือคือ จังหวัดแพร่และจังหวัดพิจิตร และอพยพเข้ามาในช่วงปลายปี พ.ศ.2510 ถึงต้นปี พ.ศ. 2511

2.3 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2511-2520

ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่การบุกเบิกที่ดินเพื่อเกษตรกรรมด้วยการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่แนวกันชนเริ่มมีจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบริษัทไม้อัดไทยได้สัมปทานการทำไม้ในบริเวณนี้ ทำให้มีการโค่นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ อาทิเช่น ไม้มะค่า ไม้เต็ง ไม้รัง และไม้มีค่าอีกหลายชนิด เมื่อไม้ใหญ่ ๆ ถูกถลำเลียงออกจากพื้นที่ไปทำให้บริเวณพื้นที่นี้เริ่มโล่งเตียนขึ้น ชาวบ้านจากภายนอกจึงเริ่มอพยพตามเข้ามาทั้งหมดที่เข้ามาเป็นลูกจ้างให้บริษัททำไม้ ลูกจ้างปลูกสร้างสวนป่าของกรมป่าไม้ และชาวบ้านที่อพยพตามเข้ามาเนื่องจากกระแสของความต้องการพื้นที่เพื่อปลูกพืชไร่สูงขึ้น เป็นเพราะในระหว่างปี พ.ศ.2516-2519 คือช่วงที่พืชไร่มีราคาสูงและรัฐบาลก็มิโนบายส่งเสริมการผลิตพืชผลเกษตรเพื่อการส่งออก โดยในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2515-2520 นั้น เริ่มมีคนจากจังหวัดใกล้เคียงคือจังหวัดนครสวรรค์อพยพเข้ามาในพื้นที่ ซึ่งส่วนมากจะเป็นคนในท้องที่อำเภอลาดยาว อำเภอพยุหะคีรี อำเภอตากฟ้า อำเภอตากถ้ำ และอำเภอหนองบัว นอกจากนี้ยังมีผู้อพยพที่มาจากจังหวัดเพชรบูรณ์และขอนแก่น โดยคนพวกนี้จะเข้ามาซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่เคยเข้ามาอยู่ก่อน ซึ่งเป็นการซื้อขายด้วยวาจา และซื้อพื้นที่ขายโดยอาศัยต้นไม้เป็นแนวบอกหลักเขต มีลักษณะเป็นการซื้อเหมายกแปลงโดยที่ดินก็ยังมิสภาพเป็นป่า ผู้ซื้อต้องถากถางกันเองเพื่อทำกิน ราคาที่ดินในช่วงนั้นจะเป็นการคิดราคาแบบเหมายกแปลง อาทิราคา 2,000 บาทต่อพื้นที่หนึ่งแปลงซึ่งมีขนาดประมาณ 50 ไร่

ชุมชนที่เริ่มมีทยอยอพยพเข้ามาได้แก่ บ้านเขามะตูม บ้านเขาเขียว บ้านโป่งมะค่า บ้านเขาไม้แนว บ้านชุมตาคลี-เขาแม่ปุย บ้านโป่งสามสิบ บ้านแสวง บ้านคอกควาย บ้านห้วยร่วม และบ้านคลองแห้ง

2.4 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2521-2530

กระแสของผู้อพยพเข้ามาในระยะนี้จะเป็กลุ่มคนที่มาจากจังหวัดต่าง ๆ เกือบทั่วทุกภาค ทั้งในภาคกลาง ได้แก่ นครสวรรค์ อ่างทอง ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ในภาคอีสาน ได้แก่ ขอนแก่น อุบลราชธานี ภาคเหนือ ได้แก่ กำแพงเพชร แม่สอด ตาก ลำปาง เพชรบูรณ์ (อำเภอชนแดน)

ในช่วงเวลานี้ได้มีการจัดเขตการปกครองของหมู่บ้านที่เกิดขึ้น เนื่องจากการมีการอพยพหลังไหลเข้ามา มากหลายพื้นที่ อาทิเช่น

1) บ้านโป่งมะค่า เป็นกลุ่มบ้านของหมู่ที่ 2 บ้านห้วยวัง ตำบลระบา จัดตั้งขึ้นเป็นทางการเมื่อ 21 เมษายน 2525 ซึ่งแต่เดิมหมู่ที่ 2 บ้านห้วยวังนี้ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 1 ตำบลลานสั๊ก

2) จัดตั้งหมู่บ้านโป่งสามสิบเป็นหมู่ที่ 3 ตำบลระบำ แทนการเป็นกลุ่มบ้านที่ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 10 บ้านโป่งสามสิบ ตำบลลานสัก และมีกลุ่มบ้านเสาธง เขาไม้เฒ่า ชุมตาคลี-เขาแม่เฒ่า เป็นเขตการปกครองอยู่ในความดูแลของผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ทั้งนี้เนื่องจากได้มีการแยกตำบลลานสักบางส่วนมาเป็นตำบลระบำ

3) จัดตั้งชุมชนบ้านน้อยเป็นหมู่ที่ 2 ของตำบลทองหลวงเมื่อปี พ.ศ.2522

4) จัดตั้งหมู่บ้านใต้ บ้านคลองเสลา (ตะละเซ็ง) และบ้านใหม่ 1 และ 2 (คลองอังวะ) ในพื้นที่ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ ตามโครงการห้วยแม่ดิน้อย ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2522-2526

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน 3 แห่งในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ ได้แก่ บ้านใต้ บ้านคลองเสลา (ตะละเซ็ง) และบ้านใหม่ 1 และ 2 (คลองอังวะ) นั้นเป็นกลุ่มบ้านที่ทางการเข้ามาดำเนินการจัดตั้งตามโครงการห้วยแม่ดิน้อย ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกองทัพภาคที่ 3 และกรมประชาสัมพันธ์ โดยดำเนินการในช่วงปี พ.ศ.2522-2526 กล่าวคือในช่วงปี พ.ศ.2522 ทางราชการจะต้องจัดหาพื้นที่เพื่อรองรับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่กลับใจมาขอตัวและเรียกขานผู้คนเหล่านั้นว่า "ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (ผรช.)" โดยทางการได้จัดที่ดินทำกินให้ครัวเรือนละ 25 ไร่ ที่อยู่อาศัย 2 งาน และบ้าน 1 หลัง และในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้นทางโครงการได้จัดพื้นที่รองรับให้ราษฎรอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งต้องอพยพออกจากพื้นที่บริเวณที่จะเป็นอ่างเก็บน้ำของเขื่อนศรีนครินทร์ ในจำนวนพื้นที่ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินขนาดเท่ากับกลุ่ม ผรช. แต่ไม่มีบ้านให้

นอกจากกลุ่มคนสองกลุ่มที่ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้แล้ว ยังมีคนกลุ่มที่สามที่ทางการจัดที่ทำกินให้อีก กลุ่มคนเหล่านี้คือ รอส. (กองร้อยอาสารักษาดินแดน) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้คุ้มกันผู้มาสร้างทางในป่า คนกลุ่มนี้มีประมาณ 60 คนในระยะแรก แต่เมื่อปลดประจำการแล้วมีผู้สมัครใจอยู่ในพื้นที่เพียง 4 คนเท่านั้น ทางทางจึงจัดที่ทำกินให้คนละ 25 ไร่เช่นเดียวกับคน 2 กลุ่มแรก คนกลุ่มนี้ปัจจุบันอยู่ในบ้านใหม่ 1,2 และได้เริ่มพาพ่อแม่ญาติพี่น้องเข้ามาและมีอยู่ 1 รายที่เริ่มนำรถไถมาใช้ในการผลิตและรับจ้างเกษตรกรรายอื่น ๆ ด้วย

ดังนั้นกลุ่มบ้านทั้ง 3 แห่ง จึงมีอายุกลุ่มบ้านเพียง 12-13 ปีหากนับตามเวลาที่ได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ แต่จากหลักฐานการบอกเล่าพบว่า พื้นที่บริเวณนี้ได้มีชาวกะเหรี่ยงเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ก่อนแล้ว และได้มีการเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างเขตสุพรรณบุรีที่บ้านตะเพินคี่กับบ้านแม่จันทะ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สำหรับกลุ่มบ้านคลองเสลานั้นมีกะเหรี่ยงที่เคยอาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านที่ถูกอพยพออกมาจากบ้านหนองม้าและบ้านมดแดงซึ่งอยู่ในเขตป่ารักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี

ในโครงการห้วยแม่ดิน้อยนอกจากจะมีการจัดที่ทำกิน ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย และสร้างบ้านให้แล้ว ทางโครงการยังจัดให้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ดิน้อยเพื่อนำน้ำมาใช้ในการเพาะปลูกข้าวนาดี โดยที่ทางโครงการได้จัดพื้นที่เพื่อการทำนาดีให้กับชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน จำนวน 400 ไร่ โดยจัดแบ่งให้ครอบครัวละ 3 ไร่เศษ แต่ปรากฏว่าจนถึงปัจจุบันนี้ พื้นที่ดังกล่าวสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เพียง 175 ไร่เท่านั้น เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคทั้งในส่วนของชาวกะเหรี่ยงที่ไม่คุ้นเคยกับการทำนาดี และทางส่วนราชการในด้านความไม่ต่อเนื่องของโครงการทั้งด้านกำลังคนและงบประมาณ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อโครงการห้วยแม่ดิน้อยสิ้นสุดโครงการในปี พ.ศ.2526 แล้ว ทางโครงการฯ ก็ได้มอบโครงการนี้ให้กับจังหวัดอุทัยธานีเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการต่อไป

2.5 ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2530-2535

ช่วงนี้เป็นช่วงที่จำนวนผู้อพยพเข้ามาในพื้นที่แนวกันชนเริ่มมีแนวโน้มลดลง ทั้งนี้เนื่องจากสภาพพื้นที่ได้ถูกปรับจนดีขึ้นและกลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่ มีบ้านเรือนเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งเกิดจากการเจริญเติบโตของประชากรที่อพยพเข้ามาในช่วงก่อน ๆ มีการแยกครัวเรือนเพิ่มขึ้น และประการสำคัญคือไม่มีที่ดินว่างเปล่าที่จะให้ใครเข้ามาจับจองหรือไม่มีที่ดินราคาถูกไว้ขายเหมือนแต่ก่อน ราคาที่ดินที่ซื้อขายในช่วงนี้มีตั้งแต่ไร่ละ 2,000 บาท จนถึงไร่ละ 10,000 บาท ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของพื้นที่และที่ตั้งเป็นสำคัญ

ในระหว่างปี พ.ศ.2532-2535 นี้ได้มีการแยกเขตการปกครอง และมีการจัดตั้งหมู่บ้านเป็นทางการ ได้แก่

1) หมู่ที่ 8 บ้านไร่ใหม่ ซึ่งแต่เดิมอยู่ในเขตหมู่ที่ 2 ตำบลคลองควาย มาจัดตั้งเป็นหมู่ที่ 8 บ้านไร่ใหม่ ตำบลคลองควาย เมื่อปี พ.ศ.2532

2) หมู่ที่ 1 บ้านน้ำพุได้แยกออกเป็น 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านน้ำพุและหมู่ที่ 9 บ้านกระแหง เนื่องจากขนาดของหมู่บ้านน้ำพุเดิมได้มีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นมากจากจำนวน 167 ครัวเรือนเป็น 224 ครัวเรือนในช่วงปี พ.ศ.2529-2530 จึงแยกหมู่บ้านเป็น 2 หมู่ เมื่อปี พ.ศ.2534

3) กลุ่มบ้านเขาเขียว และกลุ่มบ้านเขามะตูม ซึ่งอยู่ในเขตปกครองของหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 18 ของตำบลห้วยน้ำหอม อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เปลี่ยนไปเป็นกลุ่มบ้านของหมู่ที่ 7 บ้านเขาเขียว ตำบลแม่เปิน กิ่งอำเภอแม่่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์

3. ลักษณะประชากรและชาติพันธุ์

3.1 จำนวนครัวเรือนและประชากร

จากการสำรวจข้อมูลจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในชุมชนทั้ง 26 แห่ง (ภายในเดือนพฤศจิกายน 2535) พบว่าจำนวนครัวเรือนในพื้นที่แนวกันชนมีทั้งหมด 2,076 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวม 9,359 คน จำแนกเป็นชาย 4,756 คน (ร้อยละ 50.8) และหญิง 4,603 คน (ร้อยละ 49.2) จำแนกเป็นประชากรในวัยเด็กมีจำนวน 2,561 คน (ร้อยละ 27.9) ประชากรในวัยแรงงานจำนวน 6,509 คน (ร้อยละ 69.6) ประชากรในวัยชราและพิการจำนวน 236 คน (ร้อยละ 2.5)

จากการศึกษาคาดว่าแนวโน้มการเพิ่มจำนวนของประชากรโดยการเจริญเติบโตตามธรรมชาติจะมีจำนวนลดลง เนื่องจากชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มคนไทยพื้นราบมีการวางแผนครอบครัว ทำให้จำนวนเด็กที่จะเกิดใหม่มีน้อยลง สำหรับชาวกะเหรี่ยงแม้ว่าจะไม่นิยมการคุมกำเนิด แต่การเพิ่มจำนวนของชาวกะเหรี่ยงก็มีได้สูงมากเนื่องจากปัญหาด้านโรคภัยไข้เจ็บและสุขอนามัย ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบขนาดหรือจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจะพบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของชุมชนไทยกับชุมชนกะเหรี่ยงแตกต่างกันไม่มากนักกล่าวคือ ชุมชนไทยมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 4-5 คน และชุมชนกะเหรี่ยงจะมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 5-6 คน การอพยพย้ายถิ่นจะมีผลต่อการเพิ่มจำนวนประชากรในพื้นที่ในช่วงปี พ.ศ.2520-2530 แต่เมื่อพิจารณาจากการอพยพเคลื่อนย้ายในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา พบว่าจำนวนครัวเรือนที่อพยพเข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มมีจำนวนที่

ตารางที่ 2-5 จำนวนประชากร จำแนกตามเพศ ชุมชน และเขตการปกครอง

จังหวัด/ อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	กลุ่มบ้าน	จำนวน ครัวเรือน	ประชากร							
					ชาย		หญิง		รวม			
					N	%	N	%	N	%		
นครสวรรค์	ก.แม่वंก	แม่เป็น	เขาเขียว	84	172	51.3	163	48.7	335	100		
			เขามะตูม	71	142	46.7	162	53.3	304	100		
อุทัยธานี	ลานสัก	ระป่า	ไผ่งาม	27	50	47.2	56	52.8	106	100		
			บึงเจริญ	311	757	48.7	798	51.3	1,555	100		
			โป่งมะค่า**	137	208	49.2	215	50.8	423	100		
			เขาไม้กวาด	53	102	50.5	100	49.5	202	100		
			จุมตาคี + เขาแม่ปุย	40	102	52.8	91	47.2	193	100		
			โป่งสามสิบ	244	398	49.1	413	50.9	811	100		
			เสาธง	46	82	53.6	71	46.4	153	100		
			ก.ห้วยคด	ทองกลาง	อีซ่าพัฒนา	14	35	53.8	30	46.2	65	100
					ห้วยร่วม	50	116	58.0	84	42.0	200	100
					คอกควาย	31	60	48.4	64	51.6	124	100
					กุดจะเล็ด	21	53	52.5	48	47.5	101	100
					ภูหมื่นบน	39	88	50.0	88	50.0	176	100
					คลองเคียน	11	33	53.2	29	46.8	62	100
			บ้านไร่	คอกควาย	คลองแห้ง	115	184	51.7	172	48.3	356	100
ไซเบอร์	33	68			53.5	59	46.5	127	100			
กระแหง	64	167			55.8	132	44.2	299	100			
น้ำพุ	168	559			50.2	554	49.8	1,113	100			
บ้านดง	105	224			51.4	212	48.6	436	100			
บ้านน้อย*	168	498			49.7	505	50.3	1,003	100			
ไร่ใหม่	52	116			51.3	110	48.7	226	100			
ก.แก่งมะกรูด	บ้านไต้	บ้านไต้			29	97	57.4	72	42.6	169	100	
		คลองเสลา			44	97	55.7	77	44.3	174	100	
		บ้านใหม่ 1,2			77	217	53.7	187	46.3	404	100	
กาญจนบุรี	ศรีสวัสดิ์	เขาโจด	ลำขาแข้ง	42	131	54.1	111	45.9	242	100		
รวม			2,076	4,756	50.8	4,603	49.2	9,359	100			

หมายเหตุ * จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรของบ้านน้อย นับรวมทั้งบ้านชัยป่ากิ้ง หนองงูเห่ล้อมและป่ากล้วย และในขณะที่กำลังศึกษาได้มีการขอแยกหมู่บ้านใหม่ชื่อหมู่บ้านปางสวรรค์ เป็นหมู่ที่ 10 ของตำบลคอกควาย

** บ้านโป่งมะค่า กำลังดำเนินการขอแยกหมู่บ้านจากหมู่ 2 บ้านห้วยวังมาจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ชื่อหมู่บ้านโป่งมะค่าเป็นหมู่ 7 ของตำบลระป่า

ตารางที่ 2-6 จำนวนประชากร จำแนกตามสถานะแรงงาน ชุมชนและเขตการปกครอง

จังหวัด/ อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	กลุ่มบ้าน	จำนวน ครัวเรือน	ประชากร									
					เด็ก		วัยแรงงาน		ชรา+พิการ		รวม			
					N	%	N	%	N	%	N	%		
นครสวรรค์	แม่เปิน	7	เขาเขียว	84	89	26.6	238	71.0	8	2.4	335	100		
		7	เขาชะงุ้ม	71	69	22.7	230	75.7	5	1.6	304	100		
อุทัยธานี	ลานสัก	6	ไผ่จาม	27	15	14.2	84	79.2	7	6.6	106	100		
			บึงเจริญ	311	289	18.6	1,255	80.7	11	0.7	1,555	100		
		2	โป่งมะค่า**	137	102	28.4	293	69.3	10	2.3	423	100		
		3	เขาไม้แก้ว	53	37	18.3	154	76.2	11	5.5	202	100		
		3	ชุมชนคอกี + เขาแม่ปุย	40	44	22.8	140	72.5	9	4.7	193	100		
		3	โป่งสามสิบ	244	172	21.2	583	71.9	56	6.9	811	100		
		3	เสาธง	46	38	24.8	109	71.2	6	4.0	153	100		
		ก.ห้วยคด	ทองหลาง	3	อิฐพัฒนา	14	27	41.5	36	55.4	2	3.1	65	100
				3	ห้วยร่วม	50	49	24.5	148	74.0	3	1.5	200	100
		บ้านไร่	คอกควาย	3	คอกควาย	31	40	32.3	78	62.9	6	4.8	124	100
3	กุดจะเล็ด			21	32	31.7	68	67.3	1	1.0	101	100		
8	ภูเหม็นบน			39	75	42.6	95	54.0	6	3.4	176	100		
1	คลองเทียน			11	29	46.8	28	45.2	5	8.0	62	100		
1	คลองแห้ง			115	125	35.1	223	62.7	8	2.2	356	100		
1	ไชนบอร์			33	58	45.7	69	54.3	--	--	127	100		
แก่งมะกรูด	9		กระแหง	64	87	29.1	202	67.6	10	3.4	299	100		
	1		น้ำพุ	168	370	33.2	723	65.0	20	1.8	1,113	100		
	3		บ้านดง	105	180	41.3	238	54.6	18	4.1	436	100		
	5		บ้านน้อย*	168	200	19.9	793	79.1	10	1.0	1,003	100		
	8		ไร่ใหม่	52	68	30.1	154	68.1	4	1.8	226	100		
	1		บ้านใต้	29	79	46.7	87	51.5	3	1.8	169	100		
	2		คลองเสถา	44	75	43.1	97	55.7	2	1.2	174	100		
3	บ้านใหม่ 1,2	77	168	41.6	223	55.2	13	3.2	404	100				
กาญจนบุรี	ศรีสวัสดิ์	เขาโจด	3	ถ้ำเขนแข็ง	42	79	32.6	161	66.5	2	0.9	242	100	
รวม				2,076	2,614	28.0	6,509	69.5	236	2.5	9,359	100		

หมายเหตุ * จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรของบ้านน้อย นับรวมทั้งบ้านชั้นล่างถึง หนองงูเห่าและปางควาย และโนนชะที่

กำลังศึกษาได้มีการขอแยกหมู่บ้านใหม่ชื่อหมู่บ้านโป่งสวรรค์ เป็นหมู่ที่ 10 ของตำบลคอกควาย

** บ้านโป่งมะค่า กำลังดำเนินการขอแยกหมู่บ้านจากหมู่ 2 บ้านห้วยวังมาจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ชื่อหมู่บ้านโป่งมะค่าเป็นหมู่ 7 ของตำบลระบำ

น้อยลงโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 10 ส่วนสาเหตุที่การอพยพเข้ามามีจำนวนลดลงสันนิษฐานได้จากการเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดการของรัฐที่เปลี่ยนไป อาทิ การยกเลิกการเก็บภาษีป่าทุ่งท้องที่ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ชาวบ้านคาดเดาว่ารัฐจะต้องดำเนินการกับราษฎรที่เข้ามาอยู่ในเขตป่าสงวน ตลอดจนกระแสการชะงักงันที่เกี่ยวกับการซื้อขายที่ดินในช่วง รสช. (คณะกรรมการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ) การไม่ออกเลขบ้านใหม่ให้ และอีกประการหนึ่งคือกระแสของการอนุรักษ์เพิ่มขึ้นขึ้น ตัวอย่างเช่น มีการจัดเจ้าหน้าที่จากหน่วยอื่น ๆ เช่น ทหารพราน ได้เข้ามาเสริมกำลังเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ฯลฯ

เมื่อพิจารณาโครงสร้างชุมชนจากจำนวนครัวเรือนและประชากร สามารถจำแนกขนาดชุมชนได้เป็น 5 กลุ่มคือ

- 1) ชุมชนขนาดเล็กที่มีจำนวนครัวเรือนไม่เกิน 50 หลังคาเรือน มีจำนวน 14 ชุมชน ได้แก่ บ้านไผ่งาม บ้านขุนตาคี-เขาแม่ปุย บ้านเสาธง บ้านอีซ่าพัฒนา บ้านห้วยร่วม บ้านคอกควาย บ้านกุดจะเกิด บ้านภูเหม็นบน บ้านคลองเคียน บ้านไซเบอร์ บ้านใต้ (อิทรายใหม่) บ้านคลองเสลา (ตะละเซ็ง) และบ้านลำขาแข้ง (ไกรเกรียง)
- 2) ชุมชนขนาดกลาง มีจำนวนครัวเรือนอยู่ระหว่าง 51-100 หลังคาเรือน มีจำนวน 6 ชุมชน ได้แก่ บ้านเขาเขียว บ้านเขามะดุม บ้านเขาไม้ตาล บ้านกระแหง บ้านไร่ใหม่ และบ้านใหม่ 1 และ 2 (คลองอ้งวะ)
- 3) ชุมชนขนาดปานกลางค่อนข้างใหญ่มีจำนวนครัวเรือนระหว่าง 101-150 หลังคาเรือนขึ้นไป ซึ่งมีจำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านโป่งมะค่า บ้านคลองแห้ง และบ้านดง
- 4) ชุมชนที่มีขนาดใหญ่มีครัวเรือนระหว่าง 151-200 หลังคาเรือนมีจำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ บ้านน้ำพุ และบ้านน้อย ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนเท่ากัน คือ 168 ครัวเรือน
- 5) ชุมชนที่มีขนาดใหญ่มากมีครัวเรือนมากกว่า 200 หลังคาเรือนขึ้นไปมีจำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ บ้านโป่งสามสิบและบ้านบึงเจริญ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนแห่งละ 244 และ 311 ตามลำดับ

3.2 กลุ่มชาติพันธุ์

ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณแนวเขตกันชนประกอบด้วย กลุ่มคนในชาติพันธุ์ 4 กลุ่ม คือ ชาวไทย กะเหรี่ยง ลาว และละว้า ซึ่งจำแนกลักษณะชุมชนตามกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดังนี้

- 1) ชุมชนที่มีประชากรเป็นคนไทยทั้งหมดมีจำนวน 8 ชุมชน ได้แก่ เขาเขียว เขามะดุม ไผ่งาม บึงเจริญ โป่งมะค่า โป่งสามสิบ ห้วยร่วม และบ้านน้อย⁴

⁴ ในกรณีของบ้านน้อยซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่มีจำนวนครัวเรือน 168 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,003 คน จากการศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐานชุมชน พบว่าประชากรรุ่นแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มีมาจากบ้านทองหลาง (หมู่ที่ 2) ซึ่งเป็นกลุ่มคนลาวมาจากเวียงจันทน์ แต่เนื่องจากผู้ใหญ่วัยชราให้ข้อมูลไม่ชัดเจนในสัดส่วนของจำนวนครัวเรือนที่เป็นคนลาวและคนไทยและยังกำหนดให้ลูกบ้านของตนเป็นคนไทย จึงทำให้ข้อมูลในเอกสารทางราชการระบุว่าเป็นคนไทยทั้งหมด อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมแล้วพบว่า คนลาวและคนไทยมีการผสมกลมกลืนกันจนแยกไม่ได้ทั้งในด้านภาษา การแต่งกาย และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ แต่ก็ยังมีประเพณีบางอย่างที่ยังเป็นประเพณีที่บ่งบอกถึงความเป็นคนลาว ได้แก่ การไหว้ผี ฯลฯ

ตารางที่ 2-7 จำนวนประชากร จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชน และเขตการปกครอง

จังหวัด/ อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	กลุ่มบ้าน	จำนวน ครัวเรือน	ครัวเรือนประชากร										
					ไทย		กะเหรี่ยง		ละว้า		ลาว				
					N	%	N	%	N	%	N	%			
นครสวรรค์	ก.แม่वंก	แม่ปิ่น	เขาเขียว	84	84	100	--	--	--	--	--	--			
			เขามะตูม	71	71	100	--	--	--	--	--	--			
อุทัยธานี	ลานสัก	ระป่า	ไถ่งาม	27	27	100	--	--	--	--	--	--			
			บึงเจริญ	311	311	100	--	--	--	--	--	--			
			โป่งมะค่า**	137	137	100	--	--	--	--	--	--			
			เขาไม้เผล	53	50	94.3	--	--	--	--	3	5.4			
			ชุมชนทกลี + เขแม่ปุย	40	36	90.0	--	--	--	--	10	10.0			
			โป่งสามสิบ	244	244	100	--	--	--	--	--	--			
			เสาธง	46	41	89.1	--	--	--	--	5	10.9			
			อีซำพัฒนา	14	--	--	14	100	--	--	--	--			
			ห้วยร่วม	50	50	100	--	--	--	--	--	--			
			คอกควาย	31	11	35.5	--	--	20	64.5	--	--			
บ้านไร่	คอกควาย	กุดจะเถิด	กุดจะเถิด	21	1	4.8	20	95.2	--	--	--	--			
			ภูหมื่นบน	39	--	--	39	100	--	--	--	--			
			คลองเคียน	11	--	--	11	100	--	--	--	--			
			คลองแห้ง	115	66	57.4	46	40.0	3	2.6	--	--			
			ไซเนอร์	33	17	51.5	16	48.5	--	--	--	--			
			กระแหน่	64	47	73.4	17	26.6	--	--	--	--			
			น้ำทุ	168	148	88.1	20	11.9	--	--	--	--			
			บ้านดง	105	81	77.2	24	22.8	--	--	--	--			
			บ้านน้อย*	168	168	100	--	--	--	--	--	--			
			ไร่ใหม่	52	48	92.3	--	--	--	--	4	7.7			
			กาญจนบุรี	ศรีสวัสดิ์	เขาโจด	บ้านไร่	29	1	3.4	28	96.6	--	--	--	--
						คลองสลา	44	--	--	44	100	--	--	--	--
						บ้านใหม่ 1,2	77	6	7.8	71	92.2	--	--	--	--
กาญจนบุรี	ศรีสวัสดิ์	เขาโจด	ถ้ำขามช้าง	42	5	11.9	37	88.1	--	--	--	--			
รวม				2,076	1,650	79.5	387	69.5	236	2.5	9,359	100			

หมายเหตุ * จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรของบ้านน้อย นับรวมทั้งบ้านจันทน์ป่าก้าง หนองภูเกตุและป่ากวาง และในขณะที่กำลังศึกษาได้มีเขา เรขอแยกหมู่บ้านใหม่ชื่อหมู่บ้านปางสวรรค์ เป็นหมู่ที่ 10 ของตำบลคอกควาย

** บ้านโป่งมะค่า กำลั้งต้นเนินการขอแยกหมู่บ้านจากหมู่ 2 บ้านห้วยร่วมจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ชื่อหมู่บ้านโป่งมะค่าเป็นหมู่ 7 ของตำบลระป่า

2) ชุมชนที่มีประชากรเป็นคนกะเหรี่ยงทั้งหมด มีจำนวน 6 ชุมชน ได้แก่ อีซ่าพัฒนา ภูหมื่นบน คลองเคียน คลองเสลา (ตะละเจ็ง) กุดจะเล็ด และบ้านไต้ (อีทรายใหม่) สำหรับ 2 ชุมชนหลังคือ กุดจะเล็ด และบ้านไต้ มีครอบครัวคนไทยเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพียง 1 ครอบครัว กระจายเป็นคนกะเหรี่ยงจึงนับรวมไว้กับกลุ่มคนกะเหรี่ยงทั้งหมด ทั้งนี้เพราะเพศหญิงมักจะเป็นผู้ที่มีการถ่ายทอดทางภาษาและวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลานสืบต่อไปมากกว่าเพศชาย

3) ชุมชนที่มีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่ร่วมกันมีจำนวน 12 ชุมชน จำแนกเป็น

(1) กลุ่มคนไทยและคนกะเหรี่ยง มีจำนวน 6 ชุมชน ได้แก่ บ้านไซเบอร์ บ้านกระแห่น บ้านน้ำพุ บ้านดง บ้านใหม่ (คลองอั้งวะ) และบ้านลำขาแข้ง (ไทรเกรียง)

(2) กลุ่มคนไทย คนกะเหรี่ยง และคนละว้า มีเพียง 1 ชุมชน คือบ้านคลองแห้ง

(3) กลุ่มคนไทยและคนละว้า มี 1 ชุมชน คือ บ้านมอสามโค้งหรือบ้านคอกควาย หมู่ที่ 3 ต.ทองหลาง

(4) กลุ่มคนไทยและคนลาว มี 4 กลุ่มบ้าน ได้แก่ บ้านเขาไม้เฒ่า บ้านชุมตาคลี-เขาแม่ปุย เสาชง และบ้านไร่ใหม่

4. อาชีพและการเคลื่อนย้ายแรงงาน

4.1 การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักของครัวเรือนในชุมชนทั้ง 26 แห่งเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเกือบทั้งหมด กล่าวคือ จำนวนชุมชนที่มีครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักมีจำนวน 25 แห่ง (ดูตารางที่ 2-8) ส่วนอีกชุมชนหนึ่งเป็นการประกอบอาชีพการเลี้ยงสัตว์และการทำไร่เป็นอาชีพหลักมากกว่าเกษตรกรรมที่เป็นการเพาะปลูก คือ บ้านบึงเจริญ สาเหตุที่อาชีพหลักของครัวเรือนในบ้านบึงเจริญแตกต่างไปจากชุมชนอื่น ๆ นั้น เนื่องจากสภาพพื้นที่ตั้งของชุมชนเอื้ออำนวยให้ราษฎรที่อยู่อาศัยในชุมชนมีอาชีพดังกล่าว (ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดภายหลัง) สำหรับอาชีพหลักของแต่ละครัวเรือนในชุมชนที่มีความสำคัญรองลงมาจากเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และประมง คือ อาชีพรับจ้างและอาชีพค้าขาย

ก. อาชีพหลักเกษตรกรรม

การเพาะปลูกพืชผลเกษตรของชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่แนวกับชนทั้งหมดเป็นการปลูกพืชไร่ ได้แก่ ข้าว ไร่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง สับปะรด ฝ้าย และอ้อย สำหรับการปลูกข้าวไร่นั้นส่วนใหญ่จะเป็นคนกะเหรี่ยงซึ่งปลูกไว้เพื่อการบริโภค ส่วนพืชไร่อื่น ๆ นั้นเป็นพืชเศรษฐกิจทั้งสิ้น

สำหรับแหล่งรับซื้อผลผลิตพืชไร่ของแต่ละชุมชนนั้น จะแตกต่างกันไปตามชนิดของพืช และการใช้สินเชื่อเพื่อการผลิต กล่าวคือถ้าชาวบ้านได้สินเชื่อจากพ่อค้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้รับซื้อผลผลิตพืชไร่และมักจะมีร้านค้าขายวัสดุอุปกรณ์และเคมีภัณฑ์ทางการเกษตรอยู่ในตลาดของตัวอำเภอ ชาวบ้านก็จะขายผลผลิตของตนให้กับพ่อค้าเหล่านั้นเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ตลอดมาตั้งแต่เมื่อมีการพัฒนาการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก และเงื่อนไขเหล่านี้ก็ไม่มีข้อยกเว้น แม้แต่ในชุมชนชาวกะเหรี่ยงบางชุมชนที่กำลังตกอยู่ในวงจรนี้เช่นกัน

นอกจากนี้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมส่งโรงงาน ก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนกำลังให้ความสนใจ แต่เป็นงานที่ต้องลงทุนสูงและต้องการการสร้างเสริมทักษะในการเลี้ยง ในขณะที่ตัวผู้เลี้ยงต้องพึ่งพาบริษัทหรือโรงงานที่มาส่งเสริมให้เลี้ยงในลักษณะของการทำสัญญา ซึ่งอาจมีปัญหามาได้ในภายหลัง อย่างไรก็ตามงานปลูกหม่อนเลี้ยงไหมนี้ได้เริ่มมีผู้เลี้ยง 5-6 รายในบริเวณหมู่ที่ 3 บ้านคง ตำบลคอกควาย

ข. อาชีพการเลี้ยงสัตว์

ในชุมชนบ้านบึงเจริญ ถ้าแยกพิจารณาเฉพาะจำนวนครัวเรือนที่มีอาชีพหลักด้านการเกษตรที่เป็นการเลี้ยงสัตว์ คือการเลี้ยงวัวเนื้อมีจำนวน 50 ครัวเรือน ซึ่งในจำนวนนี้มีครัวเรือนหนึ่งที่เลี้ยงแกะและเลี้ยงวัวเนื้อเป็นอาชีพหลัก และเป็นครัวเรือนที่ปัจจุบันมีที่ดินถือครองขนาดใหญ่เป็นเนื้อที่ถึง 500 ไร่ โดยที่แต่เดิมเมื่อก่อนจะมีการสร้างเขื่อนทับเสลา ครัวเรือนนี้เคยมีที่ดินที่ได้จากการซื้อไว้จากผู้จับจองเดิม (ปัจจุบันผู้จับจองรายนี้ยังอยู่ในชุมชนแห่งนี้) จำนวน 2,000 ไร่เศษ โดยซื้อไว้ในราคาไร่ละ 200 บาท เมื่อปี พ.ศ.2522-2523

การเลี้ยงวัวที่อยู่ในเขตแนวกันชนนี้ ผู้ที่เลี้ยงวัวส่วนมากอยู่ในกลุ่มบ้านบึงเจริญ ซึ่งจากการประมาณการของผู้ในชุมชนแจ้งว่า ในขณะที่ศึกษาสำรวจนี้มีวัวอยู่ในพื้นที่ประมาณ 5,000 ตัว ครัวเรือนที่เลี้ยงวัวของตนเองจะมีจำนวนวัวที่เลี้ยงโดยเฉลี่ยฝูงละ 50-100 ตัว นอกจากนี้มีผู้ที่รับจ้างเลี้ยงวัวจากต่างถิ่นโดยที่เจ้าของวัวจะอยู่ที่อื่นซึ่งได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งผู้รับจ้างจะด้อนวัวเข้ามาเลี้ยงในบริเวณนี้ฝูงละ 200-400 ตัว และมีบ่อยครั้งที่จะด้อนเข้าไปเลี้ยงในเขตแนวป่าห้วยขาแข้ง โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งโดยประมาณการว่าจำนวนผู้รับจ้างเลี้ยงให้ชาวสุพรรณบุรีมีจำนวน 8-10 ราย

อาชีพรับจ้างเลี้ยงวัวกำลังเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านในบริเวณแนวกันชนมากขึ้น มีการรับจ้างเลี้ยงวัวในหลายชุมชน การรับจ้างเลี้ยงวัวจะมี 2 ลักษณะคือ เป็นการเลี้ยงแบ่งลูกวัว กับการรับค่าจ้างเลี้ยงวัวเป็นรายเดือน จากการศึกษพบว่านอกจากกลุ่มบ้านบึงเจริญแล้วยังพบการรับจ้างเลี้ยงวัวฝูงใหญ่ในบริเวณบ้านใหม่ 1.2 (คลองอ้งวะ) บ้านคลองเสลา บ้านคอกควาย และบ้านโป่งสามสิบ และแหล่งที่ใช้เลี้ยงวัว คือบริเวณชายป่าห้วยขาแข้งนั่นเอง

ค. อาชีพหลักการทำประมง

เป็นอาชีพหลักการทำปลา ทำกันเป็นจำนวนมากที่บ้านบึงเจริญ เนื่องจากบ้านบึงเจริญแต่เดิมตั้งบ้านเรือนและมีที่ดินเพาะปลูกอยู่ในบริเวณที่เป็นอ่างเก็บน้ำในปัจจุบัน เมื่อกรมชลประทานจะใช้พื้นที่เป็นอ่างเก็บน้ำ ชาวบ้านจึงต้องอพยพโยกย้ายขึ้นมาอยู่บริเวณรอบขอบอ่างเก็บน้ำของเขื่อนทับเสลา ซึ่งดำเนินการเสร็จสิ้นและกักเก็บน้ำได้ในปี พ.ศ.2531 ดังนั้นบริเวณที่เคยเป็นที่เพาะปลูกและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านจึงถูกน้ำท่วมขัง ประกอบกับทางกรมประมงนำปลามาปล่อยเพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้และแห่งอื่น ๆ มีแหล่งอาหารและแหล่งรายได้สำคัญเกิดขึ้นเป็นการทดแทนการสูญเสียรายได้ทางด้านการขายพืชผลการเกษตร ดังนั้นอาชีพประมงจึงเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่งและเป็นอาชีพที่ดึงดูดให้คนอพยพเข้ามาประกอบอาชีพนี้มากขึ้น ในจำนวนผู้ที่อพยพเข้ามาจะมีทั้งผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ก่อนข้างถาวรและประเภทอพยพตามฤดูกาล โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งพวกที่อพยพเข้ามามักเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำประมงอยู่ก่อนแล้ว ได้แก่ ชาวบ้านที่ทำอาชีพประมงรอบ ๆ บึงบรเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามามากที่สุด

สำหรับบ้านลำขาแข้งก็มีผู้ประกอบอาชีพหลักการทำประมงมากถึงร้อยละ 28.6 เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมอ่างเก็บน้ำของเขื่อนศรีนครินทร์ เขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

ตารางที่ 2-8 จำนวนครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหลัก ชุมชน และเขตการปกครอง

จังหวัด/ อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	กลุ่มบ้าน	จำนวน ครัวเรือน	อาชีพหลัก									
					เพาะปลูกพืช		ค้าขาย		รับจ้าง		รับราชการ		เลี้ยงสัตว์ ประมง	
					N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
นครสวรรค์	กมม่วงก	แม่เปิน	เขาเขี้ยว	84	81	96	--	--	3	4	--	--	--	--
			เขานะดุม	71	70	99	1	1	--	--	--	--	--	--
อุทัยธานี	ลานสัก	ระบำ	ไผ่งาม	27	26	96	1	4	--	--	--	--	--	--
			บึงเจริญ	311	134	43	6	2	16	5	--	--	155	50
			โป่งมะค่า	137	127	93	4	3	6	4	--	--	--	--
			เขาไม้वाल	53	53	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			ชุมชนคสิ + เขาแม่ป๋อ	40	40	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			โป่งสามสิบ	244	219	90	--	--	23	9	2	1	--	--
			เสาธง	46	39	85	--	--	7	15	--	--	--	--
			อีซ่าพัฒนา	14	13	93	--	--	1	7	--	--	--	--
			ห้วยร่วม	50	50	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			คอกควาย	31	29	94	2	6	--	--	--	--	--	--
ก.ห้วยคต	ทองหลาง		กุดจะเลิศ	21	19	90	1	5	1	5	--	--	--	--
			ภูหมื่นบน	39	39	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			คลองเคียน	11	11	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			คลองแห้ง	115	110	96	5	4	--	--	--	--	--	--
			ไชเบอร์	33	32	97	1	3	--	--	--	--	--	--
			กระแหง	64	52	81	--	--	11	17	1	2	--	--
			น้ำพุ	168	161	96	5	3	--	--	2	1	--	--
			บ้านดง	105	72	68	4	4	27	26	2	2	--	--
			บ้านน้อย	168	143	85	8	5	17	10	--	--	--	--
			ไร่ใหม่	52	50	96	--	--	2	4	--	--	--	--
บ้านไร่	คอกควาย		บ้านไร่	29	29	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			คลองเสลา	44	44	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			บ้านใหม่ 1,2	77	75	97	2	3	--	--	--	--	--	--
			บ้านดง	105	72	68	4	4	27	26	2	2	--	--
			บ้านน้อย	168	143	85	8	5	17	10	--	--	--	--
กวดงนมบุรี ศรีสวัสดิ์	เขาโจด		บ้านไร่	29	29	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			คลองเสลา	44	44	100	--	--	--	--	--	--	--	--
			บ้านใหม่ 1,2	77	75	97	2	3	--	--	--	--	--	--
			บ้านดง	105	72	68	4	4	27	26	2	2	--	--
			บ้านน้อย	168	143	85	8	5	17	10	--	--	--	--
รวม				2,076	1,747	84	41	2	114	6	7	0.3	219	8

สำหรับแหล่งรับซื้อปลาที่จับได้ก็คือบริเวณขอบอ่างเก็บน้ำนั่นเอง โดยจะมีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามารับซื้อปลาถึงพื้นที่ และบรรดาพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้ก็จะมาจากตลาดในตัวอำเภอจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดนครสวรรค์

ง. อาชีพหลักอื่น ๆ

อาชีพหลักอื่น ๆ นี้ได้แก่ อาชีพค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ นอกจากนี้ในบางชุมชนยังมีผู้ที่มีอาชีพบริการเป็นอาชีพหลัก เช่น การเป็นช่างเสริมสวย ตัดเสื้อ หรืออาชีพอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

ทั้งนี้จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพหลักในแต่ละชุมชนเมื่อเทียบสัดส่วนร้อยละกับอาชีพหลักเกษตรกรรมแล้ว พบว่ามีจำนวนน้อยมาก กล่าวคือมีจำนวนเพียงชุมชนละไม่เกิน 5 ครัวเรือนเท่านั้น ยกเว้นในกลุ่มบ้านปึงเจริญซึ่งมีจำนวนถึง 6 ครัวเรือนและบ้านน้อยมี 8 ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพหลักค้าขาย เนื่องจากชุมชนทั้งสองนี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่

สำหรับอาชีพรับจ้างนั้นในกลุ่มบ้านคง กระแหง เสาธง และบ้านน้อย มีสัดส่วนร้อยละของผู้ที่มีอาชีพหลักรับจ้างสูงกว่าในชุมชนอื่น ๆ อย่างน่าสนใจ ซึ่งงานรับจ้างนี้มีทั้งงานรับจ้างการเกษตรและนอกการเกษตร แต่ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับงานเกษตรมากกว่า

4.2 การเคลื่อนย้ายแรงงาน

การเคลื่อนย้ายแรงงานของประชากรในบริเวณนี้ จะมีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนที่ประกอบอาชีพหลักการเกษตรโดยทั่วไป กล่าวคือการเคลื่อนย้ายแรงงานจะเกิดขึ้นช่วงนอกฤดูกาลเกษตร ซึ่งจะมียุค 2 ช่วง คือช่วงหลังการเพาะปลูกประมาณเดือนกันยายน-พฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงระยะรอการเก็บเกี่ยวผลผลิต และช่วงฤดูแล้งคือหลังฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว หรือช่วงก่อนฤดูการเพาะปลูกราว ๆ เดือนมกราคม-มีนาคม อย่างไรก็ตามช่วงเวลาอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างขึ้นอยู่กับลักษณะของพืชไร่ที่ปลูก และการเคลื่อนย้ายแรงงานในลักษณะนี้จะมีมากกว่าปกติหากปีใดพืชผลที่ปลูกเสียหาย

ชุมชนที่เป็นคนไทยพื้นราบจะออกไปหางานรับจ้างในต่างถิ่นเป็นอาชีพรองเกือบทุกชุมชน แต่จะแตกต่างกันไปในเรื่องของจำนวนผู้ที่ไม่ไป ครัวเรือนที่มีผู้ไปทำงานต่างพื้นที่ส่วนมากจะเป็นครัวเรือนที่มีฐานะค่อนข้างยากจนที่มีอาชีพหลักรับจ้าง หรือผู้มีที่ดินขนาดเล็ก สำหรับผู้ที่อพยพไปนั้นมักจะเป็นคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวและในกลุ่มหัวหน้าครอบครัวที่เป็นผู้ชาย อาจจะมีบ้างเป็นครั้งคราวที่ไปกันทั้งสามี-ภรรยา แหล่งงานที่คนเหล่านี้ไปหางานทำ คือกรุงเทพมหานครและเขตเมืองหลัก ซึ่งมักจะมีงานประเภทงานก่อสร้างให้ทำ สำหรับระยะเวลาการไปรับจ้างจะอยู่ในช่วง 3 เดือนเป็นส่วนใหญ่

ชุมชนที่มีการออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ตามช่วงฤดูกาล และมีจำนวนครัวเรือนที่มีผู้ออกไปทำงานดังกล่าวเป็นจำนวนมากโดยเปรียบเทียบกับจำนวนครัวเรือนที่ไม่ไปเมื่อปีที่แล้วมีดังนี้ คือ บ้านเขาเขียวและบ้านห้วยร่วมมีจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกออกไปรับจ้างมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด และในกรณีของบ้านเขาเขียวนั้น เป็นการเริ่มไปทำงานในกรุงเทพมหานครมากเป็นครั้งแรก เนื่องจากเมื่อช่วงปีการเพาะปลูกที่ผ่านมาชาวบ้านได้ปลูกฝ้ายและประสบกับความเสียหายเป็นจำนวนมาก ทำให้มีปัญหาการขาดแคลนรายได้เพื่อการยังชีพจึงต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่เพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว และเป็นทุนสำหรับการเพาะปลูกในปีต่อไป

การออกไปหางานรับจ้างทำนอกพื้นที่หรือต่างถิ่นจะไม่มีในกลุ่มของชุมชนกะเหรี่ยง สาเหตุเนื่องจากคนกะเหรี่ยงคุ้นเคยกับการมีวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในบ้านป่ามากกว่าที่จะเข้าไปอยู่ในเมือง ดังนั้นถ้าหากคนเหล่านี้จะต้องออกไปทำงานต่างพื้นที่ โดยเฉพาะเขตเมืองเขาเหล่านั้นจะต้องปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่สูงมาก จากการศึกษาพบว่าเด็กหนุ่มสาวกะเหรี่ยงในชุมชนบ้านใหม่ (คลองอ้งวะ) ไปเป็นลูกจ้างปัมน้ำมันและอยู่ได้เพียง 1 เดือนต้องกลับบ้านและไม่ยอมไปอีก และกลายเป็นเรื่องเล่าต่อกันมาเกือบทุกชุมชนกะเหรี่ยงที่คณะผู้วิจัยไปศึกษาเพื่อเป็นตัวอย่างประกอบว่าทำไมเขาจึงไม่มีการไปหางานทำต่างถิ่น

5. ภาวะการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

5.1 ภาวะการถือครองที่ดิน

จากการสำรวจข้อมูลภาวะการถือครองที่ดินของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 26 แห่งที่ตั้งอยู่ในแนวกันชน โดยผ่านการสอบถามจากผู้นำชุมชน และนำมาตรวจสอบกับข้อมูลที่ทางการมีอยู่ อาทิ ข้อมูล กชช.2 ค. ข้อมูลของศูนย์สังเคราะห์ข่าวเขตอภัยธานี และหลักฐานการเสียดินภาษีบำรุงท้องที่ในปี พ.ศ.2533 พบว่าเมื่อจำแนกภาวะการถือครองที่ดินตามลักษณะการได้มาของที่ดินในบริเวณพื้นที่กันชน พบว่าถ้าเป็นกลุ่มชาวกะเหรี่ยง ลักษณะการได้มาของที่ดินจะเป็นการจับจองที่ดินทั้งหมด ส่วนกลุ่มคนไทยจะมีทั้งผู้ที่จับจองบางส่วน ชื้อมาบางส่วน และการซื้อมาทั้งหมด ลักษณะการซื้อขายที่ดินดังกล่าวเกือบทั้งหมดเป็นการซื้อขายที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และในช่วงแรก ๆ ของการอพยพเข้ามาจะเป็นการซื้อขายลักษณะที่เรียกว่า "ซื้อป่าขาย" ต่อมาในระยะหลังได้มีการทำสัญญาซื้อขายที่ดินแต่จะออกมาในรูปของการทำสัญญาเงินกู้เพื่อเป็นหลักประกัน นอกจากนั้นแล้วในบริเวณแนวกันชนนี้มีที่ดินบางแปลงมีการออกเอกสารสิทธิเป็น นส.3 ให้กับผู้ครอบครองที่ดินด้วย ซึ่งการซื้อขายที่ดินในลักษณะนี้จะเป็นการซื้อขายที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตามสิทธิในการครอบครองที่ดิน หรือการเป็นเจ้าของที่ดินของชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในพื้นที่นี้ เป็นการครอบครองที่ดินโดยพฤตินัยเป็นส่วนใหญ่ เพราะทุกคนต่างก็รู้ว่าเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ แม้ว่าบางชุมชนจะมีกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ก่อนเป็นเวลานานร้อยปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่รัฐบาลจะประกาศให้บริเวณนี้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติก็ตาม การจัดเก็บภาษีที่ดินที่รัฐได้ดำเนินการมาจนถึงช่วงปี พ.ศ.2533 และยกเลิกดำเนินการการจัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่ดังกล่าว ได้ทำให้ชาวบ้านโดยทั่วไปเริ่มเกิดความวิตกกังวลกับสถานภาพการถือครองที่ดินของตนเองและชุมชนในการอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่แห่งนี้ เพราะนอกจากรัฐจะไม่เก็บภาษีบำรุงท้องที่แล้ว ทางอำเภอยังไม่ยอมให้มีการออกเลขที่บ้านให้ใหม่ ดังนั้นจึงพบว่าในทะเบียนบ้านหลายบ้านจะมีจำนวนครอบครัวอยู่ถึง 3-4 ครอบครัว ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กันในทางเครือญาติเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บ้านบึงเจริญ

จากหลักฐานของทางราชการและจากการให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน พบว่าในบางพื้นที่ของแนวกันชนได้มีการออกเอกสารสิทธิการครอบครองที่ดินตามกฎหมายคือ นส.3 ในพื้นที่ที่ยังเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเช่นที่ตำบลคอกควาย ได้แก่

1) หมู่ 2 บ้านน้อย ตำบลคอกควาย มีนส.3 จำนวน 133 แปลงเนื้อที่ 3,025 ไร่ ในจำนวนนี้มีเจ้าของซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านน้อย 91 แปลง ในตำบลคอกควาย 28 แปลง และตำบลอื่นในเขตอำเภอบ้านไร่ 9 แปลง และอีก 5 แปลงเจ้าของมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดสุพรรณบุรี

2) หมู่ที่ 1 บ้านน้ำพุ มีนส.3 จำนวน 1 ราย ที่ปรากฏในหลักฐานของทางราชการ ขณะที่ผู้นำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่ามีอยู่ 6 รายที่มีเอกสารสิทธิดังกล่าว

อนึ่ง จากการประชุมคณะกรรมการวางแผนพัฒนาพื้นที่แนวกันชนห้วยขาแข้งเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2535 ได้มีผู้ให้ข้อมูลกับที่ประชุมว่า ในพื้นที่แนวกันชนได้มีการออกเอกสารสิทธิ นส.3 จำนวนกว่า 5,000 ฉบับ

คณะผู้วิจัยจึงหวังว่าในการจัดทำแผนปฏิบัติการเรื่องแนวกันชน ทางคณะทำงานฯ คงจะเพิ่มความพยายามในการค้นหาหลักฐานดังกล่าวให้ชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาตามมาในช่วงการนำแผนไปปฏิบัติ

5.2 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่แนวกันชน จำแนกได้เป็น

1) ข้าวโพด ในทุกชุมชนจะปลูกข้าวโพดซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดแรกตั้งแต่ช่วงบุกเบิกที่ดินเพาะปลูกใหม่เป็นต้นมา และแต่ละชุมชนจะมีขนาดใช้เนื้อที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ จะพบว่ากลุ่มบ้านที่มีการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกข้าวโพดสูงกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่เกษตรมีจำนวน 4 กลุ่มบ้าน คือ เขาเขียว เขามะดุม บ้านคอกควาย และไชเบอร์

2) มันสำปะหลัง เป็นพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งซึ่งชาวบ้านได้เริ่มปลูกกันมากขึ้นในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นพืชที่มีการลงทุนต่ำและใช้เวลาในการดูแลรักษาน้อยกว่าข้าวโพด อีกทั้งยังมีความเหมาะสมที่จะปลูกในพื้นที่ที่มีคุณภาพหรือความอุดมสมบูรณ์ของดินเริ่มเสื่อมลง ชุมชนที่มีการปลูกมันสำปะหลังโดยใช้พื้นที่การเกษตรสูงกว่าร้อยละ 70 ได้แก่ โป่งมะค่า เขาไม้แฉก ชุมตาคลี-เขาแม่ปุย โป่งสามสิบ เสาธง และห้วยร่วม

3) สับปะรด การปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดนี้มีมากในเขตพื้นที่ตำบลคอกควายโดยเฉพาะในกลุ่มบ้านน้ำพุซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่หมู่บ้านหนึ่งนั้น มีการใช้พื้นที่ร้อยละ 90 เพื่อการเพาะปลูกสับปะรด รองลงไปได้แก่ บ้านไร่ใหม่ และบ้านกระแหนง ซึ่งมีการใช้พื้นที่เพื่อปลูกสับปะรดร้อยละ 85 และ 80 ตามลำดับ

4) อ้อย การปลูกอ้อยเป็นพืชเศรษฐกิจนั้น พบว่ามีการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกอ้อยในพื้นที่ 3 แห่ง คือ กลุ่มบ้านน้อย บ้านดง และบ้านไร่ใหม่ สำหรับบ้านดงจะเป็นชุมชนที่มีการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกอ้อยสูงกว่าที่อื่น เนื่องจากคุณภาพดินในพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงมาก ทำให้เกษตรกรบางรายได้ผลผลิตตอบแทนสูงถึงไร่ละ 10 ตัน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่จูงใจให้มีคนอพยพเข้ามาในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมา

5) ข้าว การปลูกข้าวในบริเวณนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภค โดยเฉพาะในชุมชนที่เป็นชาวกะเหรี่ยงทั้งชุมชน และชุมชนกะเหรี่ยงปนไทย สำหรับชุมชนที่เป็นคนลาวและไทยจะเป็นการปลูกข้าวนาดำ ในกรณีการปลูกข้าวนาดำนี้ทางหน่วยงานพัฒนาชาวเขาได้ไปส่งเสริมให้ชาวกะเหรี่ยงในบริเวณตำบลแก่นมะกรูดปลูกข้าวนาดำ โดยมีการแบ่งพื้นที่ให้ครอบครัวละ 3 ไร่เศษ แต่ปรากฏว่าการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวยังไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากปัญหาการปรับสภาพพื้นที่และชาวกะเหรี่ยงยังไม่คุ้นเคยกับวิธีการทำนาดำ แม้ว่าทางเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาชาวเขาจะได้อบรมสาธิตวิธีการทำนาดำ วิธีการใช้ควายเป็นแรงงานในการผลิตแล้วก็ตาม

ในต้นฉบับที่นำมาสแกน
หน้านี้เป็นกระดาษเปล่า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

สภาพสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่แนวกันชน

สภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับการจัดการในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ส่วนมากมีสาเหตุมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบ ๆ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้ รวมทั้งปัญหาการลักลอบล่าสัตว์ การลักลอบตัดโค่นไม้และแปรรูปไม้ การบุกรุกยึดครองที่ดินเขตป่าสงวนแห่งชาติ การลักลอบเก็บหาของป่า และการปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าไปในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ส่วนแต่เป็นปัญหาที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นี้ แม้การกระทำหลาย ๆ ด้านจะมีวิธีการกระทำโดยตรงต่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งก็ตาม แต่ก็ก่อผลกระทบเข้าไปถึงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อผลเสียหายอย่างรุนแรงต่อสัตว์ป่าและพันธุ์พืชที่หายาก

ด้วยเหตุนี้การที่จะจัดการรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งให้ได้ผล จึงจำเป็นต้องจัดการต่อพื้นที่โดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าด้วย ซึ่งส่วนที่ใกล้ชิดมากที่สุดก็คือนพื้นที่แนวกันชน การจัดการที่จะต้องดำเนินการมิใช่เพียงการปราบปรามเท่านั้น แต่ควรจะเป็นการป้องกันมิให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าโดยไม่ถูกต้อง ตลอดจนการจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนอย่างเหมาะสมโดยไม่ก่อผลกระทบต่าง ๆ แก่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

อย่างไรก็ตามการที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว จำเป็นจะต้องเข้าใจถึงรากฐานของปัญหาอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาวิจัยให้ทราบถึงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการใช้ประโยชน์ที่ดินและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนให้เสียก่อน เพื่อจะได้นำข้อมูลไปใช้วางแผนการจัดการพื้นที่แนวกันชนให้เข้าไปในแนวที่จะอำนวยความสะดวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

การรวบรวมข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน ได้ดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายน พ.ศ.2535 โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนประชากรที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกันรวม 113 ตัวอย่าง จาก 26 หมู่บ้านที่กระจายอยู่ในรัศมี 5 กิโลเมตรทางด้านตะวันออกของแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจากตอนเหนือคือเขตอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จรดตอนใต้คือเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้แก่ โครงสร้างประชากรและชาติพันธุ์ การย้ายถิ่น และการตั้งถิ่นฐานชุมชน การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาชีพและการทำมาหากิน รายได้และรายจ่ายของชาวบ้าน และการใช้ทรัพยากรจากป่า ดังรายละเอียดผลการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

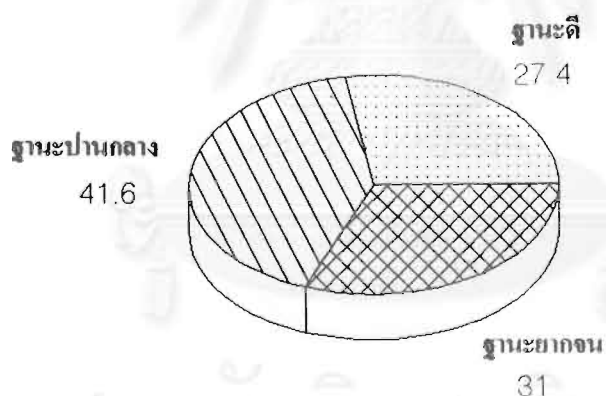
1. โครงสร้างประชากรและชาติพันธุ์

1.1 ลักษณะพื้นฐานและการกระจายของประชากรที่สำรวจ

จากการสุ่มตัวอย่างประชากรโดยใช้ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ ซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่มฐานะเศรษฐกิจคือ ผู้ที่มีฐานะดี ฐานะปานกลาง และฐานะยากจน โดยการคัดเลือกตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้นได้เลือกโดยอาศัยคำแนะนำจากผู้นำชุมชน เนื่องจากเป็นผู้ที่เข้าใจโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนได้ดี ผลการสำรวจข้อมูลครั้งนี้ ปรากฏว่ามีการกระจายประชากรตัวอย่างใน 3 กลุ่มฐานะเศรษฐกิจ คือ จำแนกได้เป็นผู้ที่มีฐานะดี ร้อยละ 27.4 ฐานะปานกลางร้อยละ 41.6 และผู้มีฐานะยากจนอีกร้อยละ 31.0 จึงสามารถยืนยันได้ว่ากลุ่มประชากรที่ได้ทำการศึกษา มีการกระจายตามฐานะทางเศรษฐกิจที่จะสามารถสะท้อนความคิดเห็นของประชากรได้ครอบคลุมทุกฐานะเศรษฐกิจ

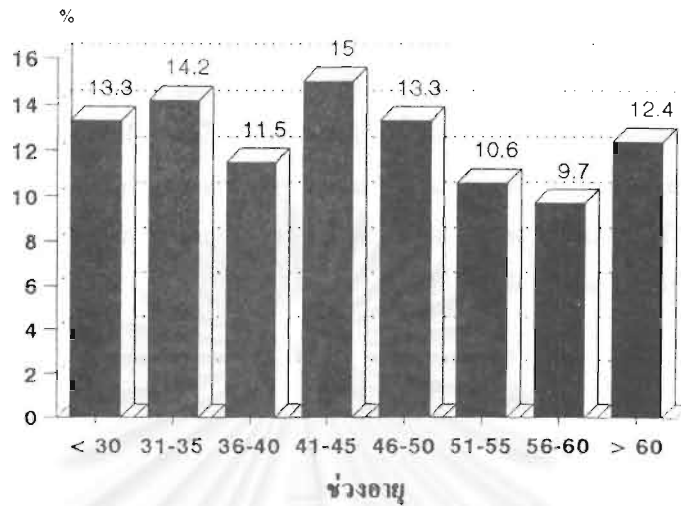
แผนภาพที่ 3-1

ประชากรตัวอย่างจำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ

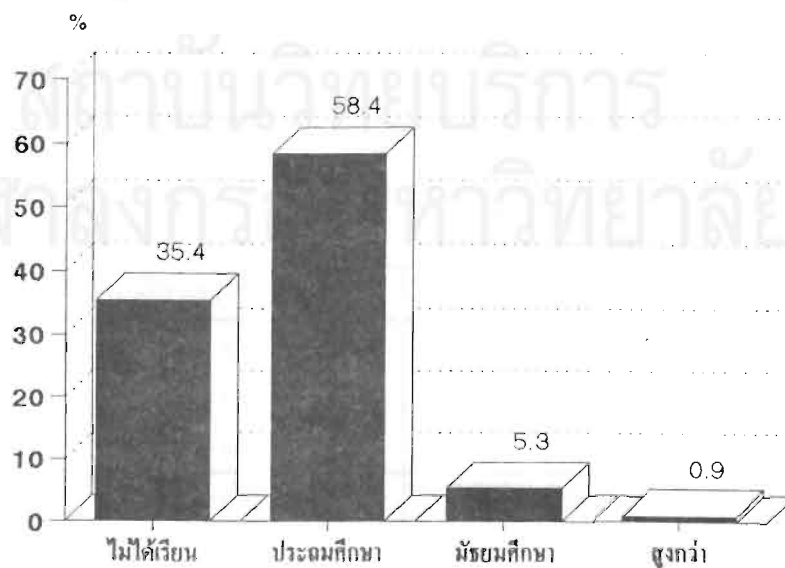
เมื่อพิจารณาการกระจายตัวของประชากรตัวอย่างตามอายุ จะพบว่ามีลักษณะการกระจายที่ใกล้เคียงกับใน แต่ละช่วงอายุ ไม่กระจุกตัวในกลุ่มอายุช่วงใดช่วงหนึ่ง ช่วงอายุที่มีมากที่สุดคือระหว่าง 41-45 ปีมีร้อยละ 15.0 ช่วงอายุที่น้อยที่สุดคืออายุระหว่าง 56-60 ปีมีร้อยละ 9.7 ซึ่งช่วงอายุที่น้อยที่สุดและมากที่สุดนี้ไม่มีความแตกต่างกันในเชิงร้อยละมากนัก ดังรายละเอียดในแผนภาพที่ 3-2 สำหรับอายุเฉลี่ยของประชากรตัวอย่างที่สัมภาษณ์ คือ 44.8 ปี

แผนภาพที่ 3-2
ประชากรตัวอย่างจำแนกตามช่วงอายุ

ทางด้านการศึกษาของประชากรตัวอย่าง พบว่ามีมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้ที่จบการศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา โดยอีกร้อยละ 35.4 เป็นผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเลย ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 6.2 เป็นผู้ที่ยังจบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาและเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่จบการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาเท่านั้น ข้อสังเกตสำหรับกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ไม่ได้เรียนหนังสือเลยนั้น ทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่มีชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เพราะพื้นฐานชนเผ่ากะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตที่อยู่กับป่ามาตลอด ไม่เคยมีโรงเรียนในชุมชน และไม่เคยส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือไทยที่อื่น ๆ ทั้งนี้จะมีการเรียนหนังสือไทยเมื่อมีหน่วยสงเคราะห์ชาวเขาเข้าไปสอนหนังสือให้ แต่ผู้ที่ได้รับการศึกษามากเป็นเกณฑ์กลุ่มอายุไม่เกิน 20 ปี

แผนภาพที่ 3-3
ประชากรตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา

จากจำนวนประชากรตัวอย่างทั้งหมดสามารถจำแนกตามชาติพันธุ์ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมีร้อยละ 59.3 ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงร้อยละ 36.3 และชาติพันธุ์ละว้าอีกร้อยละ 4.4 สำหรับถิ่นที่อยู่อาศัยของแต่ละชาติพันธุ์ได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้ในบทที่ 2 ในการวิเคราะห์ผลการวิจัยครั้งนี้จะใช้ชาติพันธุ์เป็นตัวแปรหนึ่งในการวิเคราะห์ความแตกต่างของภาวะเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แนวกันชนด้วย

ในกรณีของชาติพันธุ์นี้ จากการสัมภาษณ์พบว่าชาวบ้านที่มีชาติพันธุ์ละว้าได้ผสมกลมกลืนกับคนไทยแทบจะแยกไม่ออกแล้ว มีเพียงภาษาเท่านั้นที่คนละว้ายังรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ได้ ในขณะที่คนกะเหรี่ยงยังคงมีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างไปจากเดิมมากนัก แม้จะได้รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าไปบ้าง แต่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตที่มีการใช้เงินและซื้อขายผลผลิตมากขึ้น แต่โดยภาพรวมแล้วทั้งในด้านภาษาและวัฒนธรรมคนกะเหรี่ยงยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไว้ได้มาก

1.2 โครงสร้างประชากรและสถานภาพการทำงาน

จากครัวเรือนตัวอย่างที่สัมภาษณ์ เมื่อวิเคราะห์ถึงจำนวนประชากรในแต่ละครัวเรือนพบว่าโดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือน 5 คน และเมื่อจำแนกสมาชิกในครัวเรือนตามสถานภาพการทำงานจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันดังนี้

ตารางที่ 3-1 เฉลี่ยสมาชิกในครัวเรือน จำแนกตามสถานภาพการทำงาน

สถานภาพการทำงาน	เฉลี่ยสมาชิกในครัวเรือน
เด็ก	1.6
วัยแรงงาน	3.2
คนชรา	0.2
รวม	5.0

สำหรับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ในวัยแรงงานนี้ จากการสัมภาษณ์พบว่าประชากรร้อยละ 14.3 ของผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานเป็นผู้ที่ไม่อยู่ในชุมชน ได้ออกไปหางานทำในเมืองต่าง ๆ เพื่อหารายได้เสริมมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พบมากที่สุดคือ ไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร นครสวรรค์ อุทัยธานี และกาญจนบุรี ซึ่งถ้าหากพิจารณาเป็นครัวเรือน พบว่าครัวเรือนที่มีสมาชิกออกไปทำงานนอกชุมชนมีประมาณร้อยละ 24.8 ของครัวเรือนทั้งหมดที่สัมภาษณ์ (ดังรายละเอียดในตารางที่ 3-2) และส่วนมากมีสมาชิกในครัวเรือนออกไปทำงานนอกชุมชน 1-2 คน

ตารางที่ 3-2 สมาชิกในครัวเรือนที่ไปทำงานนอกชุมชน

จำนวนสมาชิกที่ไปทำงานนอกชุมชน	ร้อยละ
ไม่มีใครออกไปทำงาน	75.2
มี 1-2 คน	21.2
มี 3-4 คน	2.7
มีมากกว่า 4 คน	0.9
รวม	100.0

จากข้อมูลในตารางที่ 3-2 อาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าครัวเรือนของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แนวกันชนนั้นมีมากกว่า 3 ใน 4 ส่วน เป็นครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกคนใดเลยที่ต้องออกไปทำงานทำนอกชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการทำมาหากินในชุมชนรอบ ๆ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งสามารถสร้างรายได้เพียงพอเพียงที่จะเลี้ยงครอบครัว โดยมีครัวเรือนไม่มากนักที่ต้องดิ้นรนออกไปหารายได้เพิ่มจากที่อื่น ๆ

อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์โดยจำแนกสมาชิกในครัวเรือนที่ออกไปทำงานนอกชุมชนตามชาติพันธุ์ ฐานะ เศรษฐกิจ และลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชน พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3-3 ร้อยละของครัวเรือนที่มีสมาชิกออกไปทำงานนอกชุมชน

ตัวแปร	ร้อยละของสมาชิกที่ออกไปทำงานนอกชุมชน		
	มี	ไม่มี	รวม
จำแนกตามชาติพันธุ์			
ไทย	32.8	67.2	100.0
กะเหรี่ยง	9.8	90.2	100.0
ละว้า	40.0	60.0	100.0
จำแนกตามฐานะเศรษฐกิจ			
รวย	19.4	80.6	100.0
ปานกลาง	29.8	70.2	100.0
จน	22.9	77.1	100.0
จำแนกตามลักษณะชุมชน			
ไทยทั้งหมด	29.4	70.6	100.0
กะเหรี่ยงทั้งหมด	0.0	100.0	100.0
ผสม	28.3	71.7	100.0

จากข้อมูลในตารางที่ 3-3 เมื่อจำแนกตามชาติพันธุ์พบว่าผู้ที่ออกไปทำงานนอกชุมชนที่เป็นครัวเรือนคนไทยมีร้อยละ 32.8 คนละว้ามีร้อยละ 40.0 และเป็นคนกะเหรี่ยงมีเพียงร้อยละ 9.8 เมื่อพิจารณาตามฐานะทางเศรษฐกิจพบว่าครัวเรือนที่มีฐานะเศรษฐกิจดีร้อยละ 19.4 ฐานะปานกลางร้อยละ 29.8 และฐานะยากจนอีกร้อยละ 22.8 และเมื่อพิจารณาตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชน พบว่าชุมชนที่เป็นคนกะเหรี่ยงทั้งหมดจะไม่มีใครออกไปทำงานนอกชุมชนเลย แต่ถ้าเป็นชุมชนที่เป็นคนไทยล้วน ๆ จะมีสมาชิกในครัวเรือนออกไปทำงานนอกชุมชนร้อยละ 29.4 และในชุมชนผสมที่ส่วนมากมีทั้งคนไทยและคนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ร่วมกันจะมีสมาชิกในครัวเรือนออกไปทำงานนอกชุมชนร้อยละ 28.3 ซึ่งหมายความว่าคนกะเหรี่ยงที่ออกไปทำงานนอกชุมชนเป็นคนกะเหรี่ยงที่อยู่ในชุมชนไทยปนกะเหรี่ยง แสดงว่าชาติพันธุ์และการตั้งถิ่นฐานชุมชนมีผลต่อลักษณะการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือน คนกะเหรี่ยงไม่ชอบที่จะให้สมาชิกในครัวเรือนออกไปทำงานนอกชุมชน แม้ว่าจะมีฐานะเศรษฐกิจไม่ดีแต่จะหากินและอยู่ในชุมชนมากกว่าที่จะออกไปนอกชุมชน ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะพื้นฐานของกลุ่มชนที่รักถิ่นฐานชุมชน

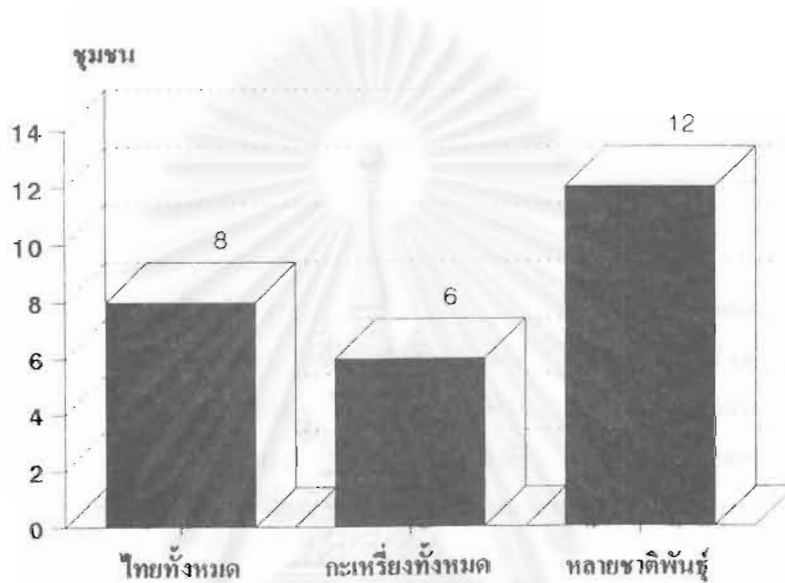
2. การตั้งถิ่นฐานชุมชนและการย้ายถิ่น

สภาพการตั้งถิ่นฐานชุมชนในพื้นที่แนวกันชนจำแนกได้เป็น 3 แบบ คือ ชุมชนที่เป็นคนไทยทั้งหมด ชุมชนที่เป็นคนกะเหรี่ยงทั้งหมด และชุมชนที่อยู่ร่วมกันหลายชาติพันธุ์ (ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นชุมชนกะเหรี่ยงปน

ไทย มีเพียงบ้านคอกควาย ต.ทองหลาง กิ่งอ.ห้วยคด ที่เป็นชุมชนไทยปละว้า) จากผลการสำรวจข้อมูลสนาม ทั้ง 26 ชุมชนที่อยู่ในรัศมี 5 กิโลเมตรของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งปรากฏว่าเป็นชุมชนไทยทั้งหมด 8 ชุมชน เป็นชุมชนกะเหรี่ยงทั้งหมด 6 ชุมชน และเป็นชุมชนผสมอีก 12 ชุมชน

แผนภาพที่ 3-5
ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชน

ลักษณะและระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานชุมชนในบริเวณนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือถ้าเป็นชุมชนไทยทั้งหมดจะเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และมีระยะเวลาการเข้ามาอยู่ในชุมชนไม่นานนัก แต่ถ้าเป็นชุมชนกะเหรี่ยงทั้งหมดส่วนมากเป็นชุมชนขนาดเล็กและมีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานชุมชนมานานกว่า 100-200 ปีมาแล้ว สำหรับชุมชนผสมจะเป็นชุมชนขนาดกลางและมีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานชุมชนมานานกว่า 100-200 ปีเช่นเดียวกัน เพราะกลุ่มชนกะเหรี่ยงเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้มานานหลายชั่วอายุคนแล้ว

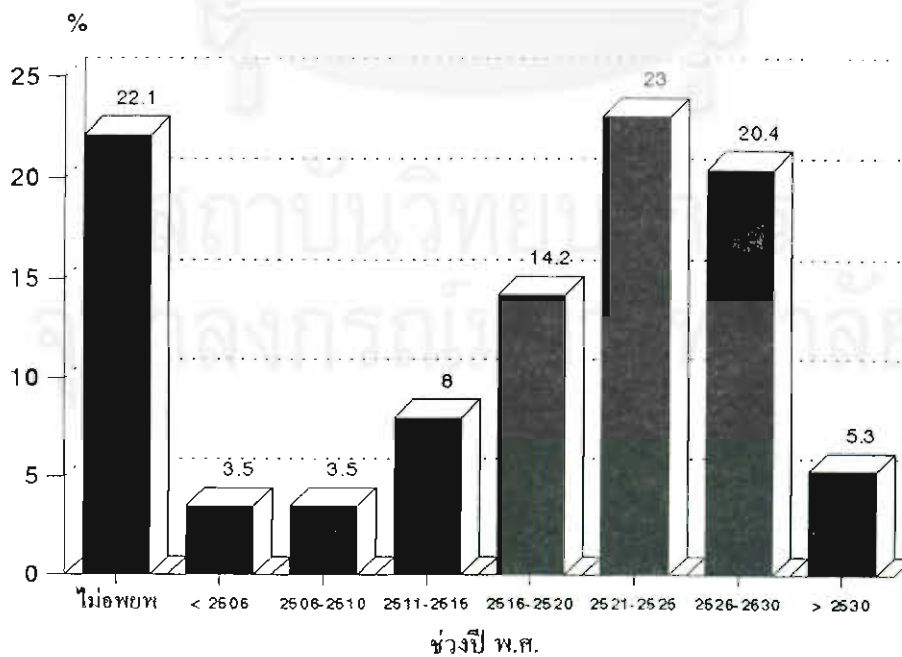
จากการสัมภาษณ์ครัวเรือนตัวอย่างถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนที่อยู่ในปัจจุบันนี้ พบว่ามีร้อยละ 22.1 ที่เป็นคนเกิดที่นี่ไม่ได้อพยพโยกย้ายมาจากไหน ที่เหลือทั้งร้อยละ 77.9 เป็นคนที่อพยพมาจากที่อื่นทั้งสิ้น แต่เมื่อจำแนกตามท้องถิ่นเดิมที่อพยพมา พบว่ามีถึงร้อยละ 27.4 ที่อพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง อีกร้อยละ 11.5 อพยพมาจากอำเภออื่น ๆ ในเขตจังหวัดอุทัยธานี ร้อยละ 25.7 อพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง (ได้แก่ นครสวรรค์ ชัยนาท กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี โดยส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดนครสวรรค์ คือจาก อ.ลาดยาว อ.ชุมแสง อ.ตาคลี) และจากจังหวัดอื่น ๆ อีกร้อยละ 13.3 (ในกลุ่มนี้ส่วนมากมาจากจังหวัดเพชรบูรณ์ สิงห์บุรี และลพบุรี)

ตารางที่ 3-4 การอพยพย้ายถิ่นของครัวเรือนตัวอย่าง

การอพยพย้ายถิ่น	ร้อยละ
เกิดที่ชุมชนที่อยู่ในปัจจุบัน	22.1
อพยพมาจากที่อื่น	77.9
- มาจากหมู่บ้านใกล้เคียง	27.4
- มาจากอำเภออื่นในจังหวัดอุทัยธานี	11.5
- มาจากจังหวัดใกล้เคียง	25.7
- มาจากจังหวัดอื่น ๆ	13.3
รวม	100.0

ข้อมูลในตารางที่ 3-4 แสดงให้เห็นว่าจากครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ไม่มีครัวเรือนใดเลยที่อพยพโดยตรงมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแตกต่างจากที่หลายท่านสันนิษฐานว่าชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ในแนวกันชนส่วนมากเป็นคนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเข้ามาอยู่อาศัยในแนวกันชนในลักษณะเป็นบ้านหลังที่สอง แต่อย่างไรก็ตามมิใช่ชาวบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่แนวกันชนจะไม่มีผู้ที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเลย เพียงแต่อาจจะอพยพมาและอพยพมาอยู่หลายสถานที่แล้วก่อนที่จะมาตั้งถิ่นฐานในแนวกันชน และส่วนมากจะอพยพมาอยู่ในบริเวณนี้มากกว่า 10 ปีแล้ว (ดูแผนภาพที่ 3-6) ดังนั้นกรณีเมื่อสันนิษฐานเรื่องการอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชนของชาวบ้านในลักษณะเป็นบ้านหลังที่สองคงต้องมีการทบทวนกันใหม่

แผนภาพที่ 3-6
ระยะเวลาที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชน

จากแผนภาพที่ 3-6 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชนนี้ ส่วนมากอพยพเข้ามาอยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2516-2530 ซึ่งมีรวมกันประมาณร้อยละ 57.6 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด โดยในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2521-2525 เป็นช่วงที่มีการอพยพเข้ามามากที่สุดถึงร้อยละ 23.0 นอกจากนี้ในแผนภาพยังแสดงให้เห็นว่าผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้นานกว่า 20 ปีแล้วมีประมาณร้อยละ 15.0 ช่วงระหว่าง 11-20 ปีมีร้อยละ 37.2 และไม่เกินจากช่วง 10 ปีอีกร้อยละ 25.7 ซึ่งหมายความว่า การตั้งถิ่นฐานชุมชนที่มีจำนวนมากขึ้นจากเดิม และถือว่าเป็นสาเหตุโดยตรงของการบุกรุกถากถางที่ดินทำกินเพื่อใช้ทำเกษตรกรรมเกิดขึ้นมากในช่วงเวลาไม่เกิน 20 ปีที่ผ่านมา หรือประมาณช่วงหลังปี พ.ศ.2516 และกลายเป็นปัญหาที่เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง แต่ก็มีข้อน่าสังเกตคือจากครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดมีถึงร้อยละ 22.1 ที่ไม่ได้อพยพมาจากที่อื่น และทั้งหมดนี้เป็นครัวเรือนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง รวมทั้งอีกร้อยละ 15.0 ที่อพยพมาอยู่ในชุมชนนานกว่า 20 ปีนั้นเกือบทั้งหมดเป็นชาวกะเหรี่ยงเช่นเดียวกัน ซึ่งการอพยพของคนกะเหรี่ยงนี้ก็เนื่องจากการอพยพมาจากชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง โดยมากจะเป็นการอพยพไปแต่งงานหรือ ไปอยู่กับญาติพี่น้องที่เป็นชาวกะเหรี่ยงด้วยกัน จึงกล่าวได้ว่าชาวกะเหรี่ยงคือคนท้องถิ่นเดิมที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าแนวกันชนมาตลอด และในหลายชุมชนเป็นการอยู่อาศัยสืบเนื่องมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายนานกว่า 1-2 ศตวรรษแล้ว

สำหรับสาเหตุการอพยพของชาวบ้านที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชน พบว่ามีสาเหตุเนื่องจากที่อยู่เดิมไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินจำนวนน้อยไม่เพียงพอจะทำการเกษตรเลี้ยงครอบครัวเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดคือร้อยละ 30.1 รองลงมาเป็นเพราะที่ดินทำกินในที่อยู่เดิมมีคุณภาพไม่ดีหรือไม่อุดมสมบูรณ์เพราะแห้งแล้งร้อยละ 15.0 พ่อแม่พาอพยพมาอยู่ร้อยละ 13.3 ต้องการเปลี่ยนอาชีพร้อยละ 8.9 เนื่องจากการแต่งงานร้อยละ 5.3 และเนื่องจากถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐผลักดันให้ออกมาร้อยละ 5.3 (คือถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้อพยพออกมาจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และบางส่วนต้องอพยพจากที่เดิมเพราะถูกไล่ห้ามจากการสร้างเขื่อน)

ตารางที่ 3-5 สาเหตุของการอพยพออกจากถิ่นที่อยู่เดิม

สาเหตุของการอพยพ	ร้อยละ
ที่อยู่เดิมไม่มีที่ทำกินหรือมีจำนวนน้อย	30.1
ที่ดินทำกินในที่อยู่เดิมไม่ดี	15.0
พ่อแม่พาอพยพ	13.3
ต้องการเปลี่ยนอาชีพ	8.9
เนื่องจากการแต่งงาน	5.3
ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐผลักดันให้อพยพมา	5.3
ไม่ได้อพยพ, เกิดที่นี่	22.1
รวม	100.0

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยของถิ่นปลายทางคือพื้นที่แนวกันชนที่ดึงดูดให้ชาวบ้านอพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ พบว่ามีเหตุผลสำคัญที่สุด ก็คือมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทที่เข้ามาอยู่ก่อนได้ชักชวนให้มาอยู่ร่วมกัน เพื่อจะได้ คอยดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันร้อยละ 28.3 รองลงมาเป็นเพราะบริเวณแนวกันชนเป็นพื้นที่ที่มีดินอุดมสมบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมเหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมร้อยละ 15.9 เพราะบริเวณนี้เดิมมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมมีที่ ดินให้บุกเบิกจับจองหรือหาซื้อได้ในราคาถูกร้อยละ 12.4 เพราะต้องติดตามพ่อแม่มาอยู่ที่ร้อยละ 10.6 เพราะ บริเวณนี้มีู่ทางการทำมาหากินดีกว่าที่อยู่เดิมร้อยละ 5.3 และเพราะที่นี้เป็นที่อยู่ของคู่สมรสร้อยละ 5.3

ตารางที่ 3-6 ปัจจัยดึงดูดให้เลือกย้ายถิ่นมาอยู่ที่นี่

ปัจจัยดึงดูด	ร้อยละ
มีญาติพี่น้องชักชวนให้มาอยู่ด้วยกัน	28.3
บริเวณนี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์ต่อการเกษตร	15.9
มีที่ดินว่างเปล่าให้บุกเบิกหรือซื้อได้ในราคาถูก	12.4
ต้องติดตามพ่อแม่มาอยู่	10.6
มีู่ทางการทำมาหากินที่ดีกว่า	5.3
เป็นที่อยู่ของคู่สมรส	5.3
ไม่ได้อพยพ,เกิดที่นี่	22.1
รวม	100.0

จะเห็นได้ว่าทั้งปัจจัยหลักและปัจจัยดึงดูดที่สำคัญในการย้ายถิ่นของชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนว กันชนล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่ดินทำกิน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนตัวอย่างพบวก่อนที่จะอพยพมา นั้น แต่ละคนได้มีโอกาสเข้ามาดูสภาพพื้นที่บริเวณนี้ก่อนการอพยพอย่างน้อย 1-2 ครั้ง และก็เห็นว่ามีสภาพเป็น ป่าเสื่อมโทรม คือเป็นป่าเตียนแล้วโดยบางแห่งเตียนเพราะการถากถางของชาวบ้านที่มาอยู่ก่อน แต่เหตุผลที่ได้ กล่าวถึงกันมากก็คือเป็นป่าเตียนเนื่องจากการทำไม้ของบริษัทไม้อัดไทย

ตามหลักการแล้วการทำสัมปทานป่าไม้ ผู้ได้รับสัมปทานจะต้องมีการปลูกป่าทดแทนเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า และต้องมีการป้องกันการบุกรุกของชาวบ้าน แต่การปฏิบัติของบริษัทไม้อัดไทยไม่สามารถดำเนินการให้ได้ทั้ง สองประการ พื้นที่ป่าสัมปทานส่วนใหญ่แทนที่จะมีการปลูกป่าทดแทนกลับมีชาวบ้านบุกรุกเข้าไปตั้งหมู่บ้าน หน่วยงานราชการระดับอำเภอและจังหวัดก็เข้าไปส่งเสริมการจัดตั้งหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ ทั้งการจัดตั้งหมู่บ้าน เป็นทางการ การสร้างสาธารณูปโภค การออกบ้านเลขที่ การส่งเสริมการเกษตร และการออกเอกสารใบภาษี บำรุงท้องที่ (ภบท.) ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นใบเอกสารรับรองการครอบครองที่ดินทำกิน เป็นต้น การ ดำเนินงานอย่างหละหลวมเช่นนี้เป็นปัจจัยเสริมให้มีการอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชนอย่างเด่นชัดนับตั้งแต่ ช่วงหลังปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา

3. การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

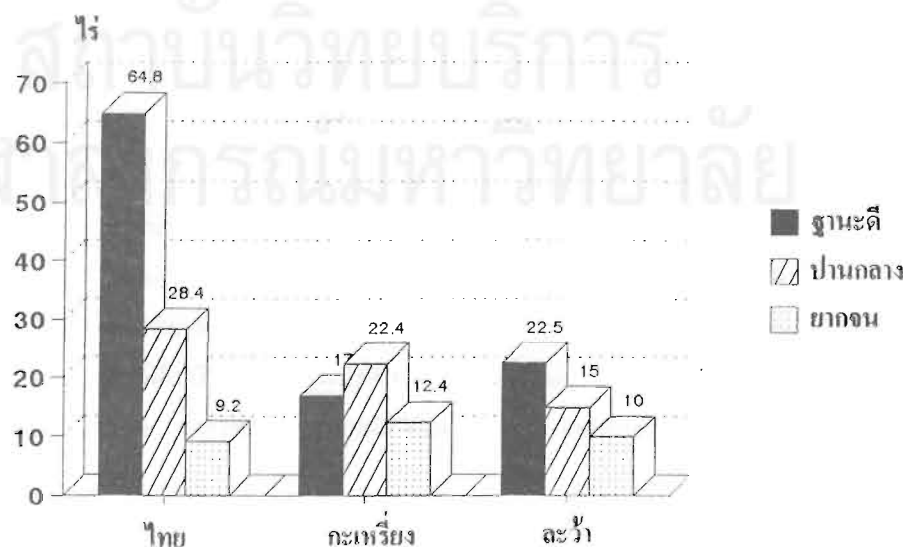
การเข้ามาถากถางที่ดินทำกินในพื้นที่แนวกันชนเป็นการบุกรุกเข้าครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งเป็นการถือครองที่ดินที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แม้จะเป็นการซื้อขายที่ดินโดยมีการทำหนังสือสัญญาซื้อขายที่ดินก็ตาม หรือแม้แต่ที่ดินบางแปลงที่มีการออกเอกสารสิทธิ์เป็น นส.3 หรือ นส.3 ก. ก็ควรจะต้องมีการทบทวนการออกเอกสารสิทธิ์นั้นว่าเป็นการออกโดยถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพราะเป็นการออกเอกสารสิทธิ์ทับที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ

จากการสัมภาษณ์พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ทราบดี และยอมรับสภาพการไม่มีสิทธิครอบครองตามกฎหมาย และถือว่าตนเองไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ แต่ก็มีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ซื้อถือเอาใบ ภบท.5 หรือ ภบท.6 เป็นเอกสารสิทธิ์ ดังนั้นช่วง 2 ปีที่ผ่านมาเมื่อทางอำเภอไม่รับการเสียบายี่บำรุงท้องที่ได้ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งเกิดความตระหนกและตระหนักถึงการไม่มีสิทธิครอบครองที่ดิน โดยถูกต้องตามกฎหมาย แต่พวกเขาที่ต้องการจะอยู่ที่นี้สืบไปเพราะถือว่าที่แห่งนี้คือบ้านของพวกเขา

จากการสำรวจข้อมูลภาวะการถือครองที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน พบว่าโดยรวมแล้วชาวบ้านมีการถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 29.3 ไร่ ทั้งนี้เมื่อจำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์พบว่าคนไทยมีการถือครองที่ดินมากกว่าชาติพันธุ์อื่น ๆ คือเฉลี่ยครัวเรือนละ 37.4 ไร่ ในขณะที่กลุ่มคนกะเหรี่ยงและคนละว้าถือครองที่ดินใกล้เคียงกัน คือเฉลี่ยครัวเรือนละ 17.5 ไร่ และ 17 ไร่ ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์โดยการจำแนกการถือครองที่ดินตามฐานะเศรษฐกิจและชาติพันธุ์ (ดูแผนภาพที่ 3-7) พบว่ามีชนชั้นที่น่าสนใจต่อการเปรียบเทียบการถือครองที่ดิน กล่าวคือในกลุ่มคนไทยที่มีความแตกต่างในฐานะเศรษฐกิจจะมีความแตกต่างกันอย่างมากในขนาดที่ดินถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือน ขณะที่กลุ่มคนกะเหรี่ยงและละว้าที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกันจะมีขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยต่อครัวเรือนแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือในกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่มีฐานะเศรษฐกิจปานกลางกลับมีที่ดินถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือนมากกว่าคนกะเหรี่ยงที่มีฐานะดี ซึ่งนี่ในเพราะภาวะการถือครองที่ดินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในการบ่งชี้ถึงความแตกต่างทางเศรษฐกิจของชาวกะเหรี่ยง หรืออีกนัยหนึ่งคนกะเหรี่ยงไม่ได้ทำการเกษตรเพื่อการค้า

แผนภาพที่ 3-7

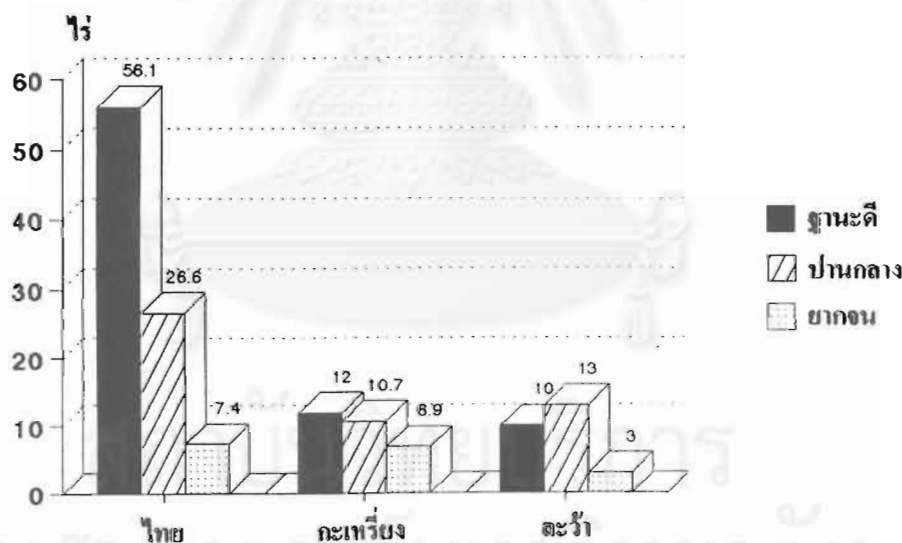
ภาวะการถือครองที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน

อย่างไรก็ตามประเด็นที่น่าสนใจควบคู่ไปกับภาวะการถือครองที่ดินก็คือการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เพราะการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นประเด็นที่จะสามารถจำแนกได้ชัดเจนว่าบุคคลที่เข้าครอบครองที่ดินและใช้ประโยชน์จากที่ดินในบริเวณนี้เป็นเกษตรกรรายเล็กทั่วไปหรือเป็นเกษตรกรรายใหญ่ จากการสำรวจข้อมูลพบว่าชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 23.3 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 79.5 ของเนื้อที่ถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือน โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินมากที่สุดคือเฉลี่ยครัวเรือนละ 33 ไร่ คนกะเหรี่ยงและคนละว้ามีการใช้ประโยชน์จากที่ดินใกล้เคียงกันคือเฉลี่ยครัวเรือนละ 9.1 และ 9.8 ไร่ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยมีการบุกเบิกกลางที่ดินทำเกษตรกรรมในบริเวณนี้มากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ดังนั้นประเด็นเรื่องชาติพันธุ์จึงน่าจะเป็นประเด็นหนึ่งที่ควรนำมาพิจารณาประกอบในการจัดทำแผนเพื่อการจัดการพื้นที่แนวกันชนรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

เมื่อจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์เฉลี่ยต่อครัวเรือนตามฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์ (แผนภาพที่ 3-8) พบว่าในกลุ่มคนไทยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกันอย่างมากระหว่างผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกัน ในขณะที่คนกะเหรี่ยงมีการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจนในแต่ละกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจ ส่วนกลุ่มคนละว้านั้นผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจปานกลางใช้ประโยชน์ที่ดินมากกว่าผู้ที่มีฐานะดีเล็กน้อย โดยผู้ที่มีฐานะยากจนมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพียงครัวเรือนละ 3 ไร่เท่านั้น ซึ่งน้อยกว่ากลุ่มฐานะเศรษฐกิจอื่น ๆ อย่างชัดเจน

แผนภาพที่ 3-8
การใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน

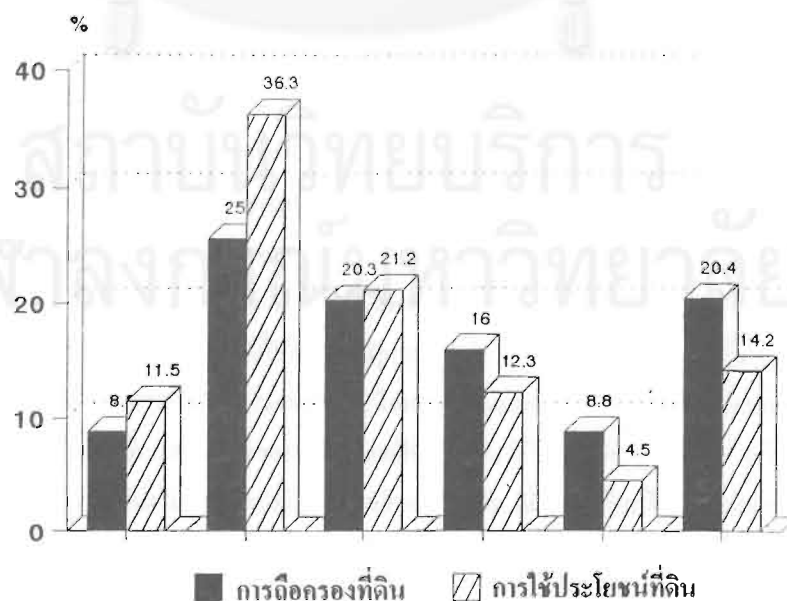
เมื่อนำข้อมูลจากแผนภาพที่ 3-7 และ 3-8 มาเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ว่าในแต่ละกลุ่มฐานะเศรษฐกิจและแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ มีการใช้ประโยชน์จากที่ดินโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำกว่าที่ดินที่ถือครอง แสดงให้เห็นว่ายังมีที่ดินจำนวนหนึ่งที่ชาวบ้านถือครองไว้โดยไม่ได้ทำประโยชน์ด้านเกษตรกรรม ซึ่งที่ดินในส่วนของที่ปล่อยทิ้งไว้เฉยๆ นี้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรจะไปสำรวจข้อมูลให้ชัดเจนว่า มีปริมาณเท่าไรที่เป็นที่ดินที่ชาวบ้านปล่อยทิ้งร้างไว้ทำไมถึงปล่อยทิ้งร้างไม่เข้าไปทำประโยชน์ (เป็นเพราะมีกำลังแรงงานไม่เพียงพอ หรือจับจองบุกเบิกไว้เพื่อลูก

หลาน หรือเป็นที่ดินที่มีสภาพไม่เหมาะสมต่อการเกษตร หรือเป็นการครอบครองของนายทุน เป็นต้น) และมีแผนการจะทำอย่างไรต่อที่ดินที่ปล่อยทิ้งร้างนั้น

เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างที่ดินถือครองกับที่ดินทำประโยชน์ได้ชัดเจนขึ้น จึงได้นำเสนอผลการเปรียบเทียบไว้ในแผนภาพที่ 3-9 ซึ่งพบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นดังนี้

- 1) มีชาวบ้านร้อยละ 8.8 ที่ไม่มีที่ดินถือครองอยู่ในพื้นที่แนวกันชน
- 2) มีชาวบ้านร้อยละ 11.5 ที่ไม่มีที่ดินใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรอยู่ในพื้นที่แนวกันชน โดยมีประมาณร้อยละ 2.7 ที่มีที่ดินถือครองแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ทำการเกษตร
- 3) ในช่วงของที่ดินไม่เกินกว่า 20 ไร่จะมีกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากที่ดินในสัดส่วนร้อยละที่สูงกว่าผู้ถือครองที่ดินในแต่ละช่วง ทั้งนี้เพราะในกลุ่มผู้ถือครองที่ดินมากกว่า 20 ไร่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในที่ดินทั้งหมดที่ถือครองไว้
- 4) ในช่วงของที่ดินตั้งแต่ 20 ไร่ขึ้นไปมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินในสัดส่วนร้อยละที่ต่ำกว่าการถือครองที่ดินในแต่ละช่วง แสดงนัยให้เห็นว่าชาวบ้านที่ถือครองที่ดินเกินกว่า 20 ไร่ ส่วนมากจะทำประโยชน์ไม่เต็มพื้นที่ที่ถือครอง
- 5) การถือครองที่ดินของชาวบ้านมีสัดส่วนร้อยละที่สูงมากใน 3 ช่วงคือ ไม่เกิน 10 ไร่ ระหว่าง 11-20 ไร่ และมากกว่า 40 ไร่
- 6) ชาวบ้านมากกว่าครึ่งหนึ่งในบริเวณนี้ใช้ประโยชน์จากที่ดินในช่วงระหว่าง 1-20 ไร่ โดยเฉพาะในช่วงการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินครัวเรือนละ 1-10 ไร่มีร้อยละ 36.3 และช่วง 11-20 ไร่มีร้อยละ 21.2
- 7) การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ขนาดใหญ่ คือมากกว่าครัวเรือนละ 40 ไร่ มีมากพอสมควรคือร้อยละ 20.4 และ 14.2 ตามลำดับ

แผนภาพที่ 3-9
เปรียบเทียบการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

ประเด็นที่น่าสนใจมากเป็นพิเศษคือกรณีการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่มากกว่า 40 ไร่ เพราะแสดงว่าเป็นการเข้ามาถือครองทำประโยชน์ของเกษตรกรรายใหญ่ซึ่งย่อมจะมีนายทุนรวมอยู่ด้วย สำหรับผู้ถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินขนาดใหญ่นี้ส่วนมากเป็นการครอบครองและใช้ประโยชน์ในบริเวณพื้นราบและเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกันเป็นแปลงเดียว และเมื่อนำข้อมูลเฉพาะกลุ่มนี้ออกมาจำแนกให้ละเอียดมากขึ้น พบว่ามีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

ตารางที่ 3-7 เปรียบเทียบการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ในกลุ่มเกษตรกรรายใหญ่ หน่วย : ไร่ละ

ขนาดที่ดิน	ที่ดินถือครอง	ที่ดินใช้ประโยชน์
ไม่เกิน 40 ไร่	79.6	85.8
41-50 ไร่	6.2	3.6
51-60 ไร่	4.4	4.4
61-70 ไร่	--	--
71-80 ไร่	1.8	0.9
81-90 ไร่	3.5	1.8
เกินกว่า 90 ไร่	4.5	3.5
รวม	100.0	100.0

จากข้อมูลในตารางจะเห็นได้ว่าในจำนวนผู้ที่ถือครองที่ดินมากกว่า 40 ไร่ มีร้อยละ 9.8 ที่ถือครองที่ดินมากกว่า 70 ไร่ ในขณะที่มีผู้ที่ใช้ประโยชน์จริงมากกว่า 70 ไร่ เพียงร้อยละ 6.2 และเมื่อศึกษาในรายละเอียดพบว่าผู้ถือครองที่ดินสูงสุดถึง 400 ไร่ แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ถือครองที่ดิน 400 ไร่ นี้ ได้ทำเกษตรกรรมหมดทั้ง 400 ไร่ ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดนี้ใช้เพาะปลูกสับปะรด เจ้าของที่ดินเป็นคนที่อพยพมาจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อปี พ.ศ.2526 มาซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่อยู่เดิมปีละ 40-50 ไร่เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ.2531 จึงหยุดซื้อเพราะไม่มีใครขายที่ดินให้อีก เนื่องจากนโยบายการปิดป่าและการกวาดขันของเจ้าหน้าที่ที่มีมากขึ้นกว่าเดิม ไม่มีชาวบ้านคนใดกล้าเข้าไปบุกรุกถากถางป่าใหม่กันอีกแล้ว

แสดงให้เห็นว่ามีเกษตรกรระดับนายทุนเข้ามาทำการเกษตรในพื้นที่แนวกันชน ซึ่งประเด็นที่น่าสนใจคือทำไมหน่วยงานราชการจึงปล่อยให้มีการบุกเบิกทำกินในที่ดินแปลงใหญ่เช่นนี้ เจ้าของที่ดินรายนี้ได้ยื่นเรื่องเสียภาษีบำรุงท้องที่ไว้กับทางอำเภอมาโดยตลอด จึงเป็นไปได้ที่ทางราชการจะปฏิเสธการรับรู้ในเรื่องนี้ ความสำคัญของเงื่อนไขนี้อยู่ที่ว่าหากจะมีมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งจัดการในพื้นที่แนวกันชนนี้ นายทุนเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินขนาดนี้ จะได้รับการปฏิบัติอย่างไร เพราะกลุ่มคนเหล่านี้มักจะมีช่องทางในการหลบเลี่ยงได้มากกว่าชาวบ้านธรรมดา และที่สำคัญคือได้รับการสนองตอบจากเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย การเลือกปฏิบัติหรือความยุติธรรมในการจัดการต่าง ๆ ได้เคยเกิดขึ้นและมีตัวอย่างให้เห็นมาแล้วว่าผลที่ตามมาจะเป็นเช่นไร โครงการ คจก. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนับเป็นตัวอย่างที่ดี ถ้าหากการจัดการพื้นที่แนวกันชนในเรื่องที่ดินไม่แตกต่างไปจากโครงการ คจก. ปัญหาที่ตามมา ก็คงจะเป็นที่คาดคิดกันได้

4. อาชีพและการทำมาหากิน

อาชีพหลักของชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ นั้นชาวบ้านส่วนใหญ่คือร้อยละ 79.6 ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม รองลงมาคืออาชีพรับจ้างและค้าขาย ที่เหลือมีอาชีพปลูกข้างราชการบ้าง (เป็นครูชาวเขาซึ่งไม่ใช่ข้าราชการประจำแต่เป็นลูกจ้างราชการ) ขับรถรับส่งผู้โดยสารบ้าง และอื่น ๆ (ได้แก่ งานหัตถกรรม เลี้ยงสัตว์ และหาของป่า) สำหรับอาชีพร่อนนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะออกทำงานรับจ้างเมื่อว่างจากงานเกษตรกรรม หรือออกไปหาของป่า ซึ่งในปัจจุบันได้รับอนุญาตให้เข้าไปหาของป่าเป็นรายได้เพียง 2 อย่าง คือ เก็บหน่อไม้และหาเห็ด อย่างไรก็ตามครัวเรือนที่มีอาชีพหลักไม่ใช่เกษตรกรรมทุกครัวเรือนมีพื้นที่ทำเกษตรกรรมอยู่ด้วย กล่าวคือทุกครัวเรือนมีการเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ ในพื้นที่แนวกันชน

ตารางที่ 3-8 อาชีพหลักของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน

อาชีพหลัก	ร้อยละ
เกษตรกรรม	79.6
รับจ้างทั่วไป	6.2
ค้าขาย	6.2
ลูกจ้างราชการ	3.5
ขับรถรับส่งผู้โดยสาร	1.8
อื่น ๆ (งานหัตถกรรม เลี้ยงสัตว์ หาของป่า)	2.7
รวม	100.0

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน โดยส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ข้าวไร่ มันสำปะหลัง ฝ้าย สับปะรด และอ้อย จากผลการสำรวจข้อมูลเมื่อจำแนกการเพาะปลูกพืชแต่ละชนิดในแต่ละกลุ่มฐานะเศรษฐกิจ และกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่ามีความแตกต่างกันดังนี้

ตารางที่ 3-9 เปรียบเทียบการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชประเภทต่าง ๆ จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์

และฐานะทางเศรษฐกิจ

หน่วย : ร้อยละ

พืชที่ปลูก	ไทย			กะเหรี่ยง			ละว้า		
	ฐานะดี	ปานกลาง	ยากจน	ฐานะดี	ปานกลาง	ยากจน	ฐานะดี	ปานกลาง	ยากจน
ข้าวโพด	35.5	25.0	40.0	40.0	20.0	22.7	50.0	40.0	--
ข้าวไร่	9.7	9.4	13.3	60.0	45.0	77.3	50.0	40.0	100.0
มันสำปะหลัง	29.0	37.5	26.7	--	2.5	--	--	20.0	--
สับปะรด	16.1	12.5	6.7	--	7.5	--	--	--	--
อ้อย	3.2	--	--	--	--	--	--	--	--
อื่น ๆ	6.5	15.6	13.3	--	25.0	--	--	--	--
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

จากการเปรียบเทียบร้อยละของประชากรตัวอย่างที่เพาะปลูกพืชประเภทต่าง ๆ จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์ และฐานะเศรษฐกิจในตารางที่ 3-9 จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนไทยทุกฐานะเศรษฐกิจนิยมใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชประเภท ข้าวโพด มันสำปะหลัง และสับปะรดมากกว่าประเภทอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวโพดและมันสำปะหลังเป็น พืชเศรษฐกิจที่คนไทยทุกครัวเรือนนิยมปลูกไว้ขาย และที่น่าสังเกตคือฮ้อยเป็นพืชที่ปลูกเฉพาะในกลุ่มคนไทยที่มี ฐานะดีเท่านั้น สำหรับกลุ่มคนกะเหรี่ยงทุกฐานะเศรษฐกิจนิยมใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกข้าวไร่ไว้บริโภคและบาง ครัวเรือนจะใช้พื้นที่อีกส่วนหนึ่งปลูกข้าวโพดไว้ขายเป็นรายได้ของครอบครัว และกลุ่มละว้าก็เช่นเดียวกันกับ กลุ่มคนกะเหรี่ยงคือปลูกข้าวโพดและข้าวไร่มากกว่าประเภทอื่น ๆ

โดยภาพรวมแล้วการเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน ส่วนมากเป็นการเพาะปลูกพืชไร่โดยเฉพาะ ข้าวโพด ข้าวไร่ มันสำปะหลัง และสับปะรด ทั้งนี้พืชไร่ประเภทข้าวโพด สับปะรด และมันสำปะหลัง จัดเป็น พืชไร่เศรษฐกิจคือปลูกไว้เพื่อขายเป็นเงินใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งพบเห็นได้อย่างชัดเจนในหมู่บ้านไทย ส่วนข้าวไร่ เป็นพืชที่เพาะปลูกไว้เพื่อการบริโภคเป็นสำคัญทั้งในกลุ่มคนกะเหรี่ยงและละว้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนกะเหรี่ยง ทุกครัวเรือนจะต้องเพาะปลูกข้าวไร่ไว้บริโภค แม้จะไม่เพาะปลูกพืชไร่ประเภทอื่น ๆ สำหรับขายเป็นรายได้ของ ครัวเรือนเลยก็ตาม เพราะคนกะเหรี่ยงจะใช้พื้นที่ใกล้ ๆ บ้านเพาะปลูกพืชผักและผลไม้ไว้เพื่อการบริโภค และ ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายนคนกะเหรี่ยงจะมีรายได้จากการหาหน่อไม้มาขาย วิธีชีวิตของคนกะเหรี่ยงจึงมี ลักษณะที่ถูกเศรษฐกิจระบบทุนนิยมครอบงำน้อยกว่าคนไทย

การทำมาหากินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน นอกจากการเพาะปลูกพืชไร่ชนิดต่าง ๆ แล้วยังมีชาวบ้าน ประมาณร้อยละ 20.4 ที่มีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ และประมาณร้อยละ 46.9 ที่มีรายได้จากการหาของป่า ซึ่งได้ แก่การหาหน่อไม้และการหาเห็ด

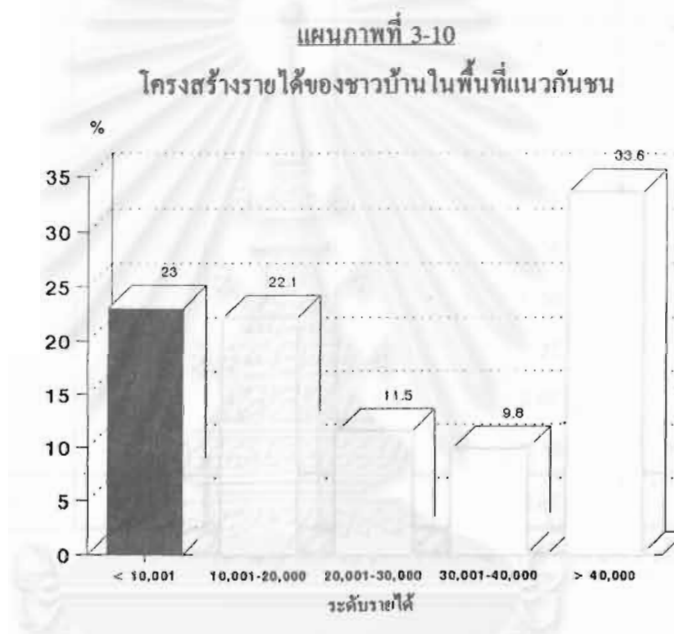
ทางด้านการเลี้ยงสัตว์นั้นประเภทสัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมากคือวัว รองลงมาเป็นการเลี้ยงหมูและไก่ สำหรับการเลี้ยงวัวนั้นมีการเลี้ยงหลายลักษณะ คือเลี้ยงเป็นของตนเอง รับจ้างเลี้ยงแบบแบ่งลูก และรับจ้างเลี้ยงแบบคิด ค่าจ้างเป็นเงินทั้งเป็นรายเดือนและเป็นรายปี โดยมีแหล่งที่ชาวบ้านนิยมนำวัวไปเลี้ยงคือบริเวณที่ไร่ของตนเอง และบริเวณป่าที่อยู่รอบ ๆ หมู่บ้าน ทั้งนี้ในระยะหลังชาวบ้านในบริเวณนี้นิยมเลี้ยงวัวกันมากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็น เพราะการส่งเสริมด้านสินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ซึ่งการส่งเสริมการเลี้ยง วัวนี้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรจะหันมาทบทวนบทบาทกันใหม่เพราะการเลี้ยงวัวจำนวนมาก ๆ เพราะจะมีผลกระทบต่อ สัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งด้วย

5. รายได้และรายจ่ายของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน

การวิเคราะห์โครงสร้างรายได้และรายจ่ายของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน จะมีส่วนช่วยให้เราเข้าใจได้ ชัดเจนขึ้นถึงภาวะเศรษฐกิจของชาวบ้านว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรและมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม ที่ได้กล่าวถึงมาแล้วหรือไม่เพียงไร

5.1 การวิเคราะห์รายได้

จากการวิเคราะห์ผลการสำรวจข้อมูลในแผนภาพที่ 3-10 พบว่าชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนมีรายได้ต่อปีต่อครัวเรือนแตกต่างกันมาก กล่าวคือมีถึงร้อยละ 33.6 ที่มีรายได้สูงกว่า 40,000 บาทขึ้นไป ขณะที่อีกร้อยละ 23 มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 22.1 มีรายได้ระหว่าง 10,001-20,000 บาท ที่เหลืออีกร้อยละ 11.5 มีรายได้ระหว่าง 20,001-30,000 บาท และอีกร้อยละ 9.8 มีรายได้ระหว่าง 30,001-40,000 บาท ซึ่งกล่าวได้ว่าโครงสร้างรายได้ของชาวบ้านแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนอย่างเด่นชัดคือเกือบครึ่งหนึ่งมีรายได้เฉลี่ยไม่เกินครัวเรือนละ 20,000 บาท ขณะที่อีกประมาณ 1 ใน 3 มีรายได้สูงกว่า 40,000 บาทขึ้นไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ามีช่องว่างระหว่างรายได้ในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แนวกันชนนี้ โดยจะศึกษาวิเคราะห์ประเด็นความแตกต่างเรื่องรายได้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากโครงสร้างรายได้ดังกล่าวข้างต้นเมื่อจำแนกตามประเภทของรายได้ พบว่าแหล่งรายได้ที่สำคัญของชาวบ้านในบริเวณนี้ก็คืออาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีถึงร้อยละ 76.8 ของรายได้เฉลี่ยต่อปีต่อครัวเรือน รองลงไปเป็นการค้าขาย งานรับจ้าง และงานอื่น ๆ ส่วนรายได้จากการหาของป่ามีสัดส่วนร้อยละที่ต่ำมากคือเพียงร้อยละ 1.3 นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจำแนกประเภทของรายได้ของครัวเรือนที่มีรายได้ในระดับที่แตกต่างกัน พบว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เกินกว่า 10,000 บาท เป็นครัวเรือนที่มีรายได้มาจาก 3 แหล่งคือ เกษตรกรรม การหาของป่า และงานรับจ้าง สำหรับกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ในช่วงระหว่าง 10,001-35,000 บาท เป็นครัวเรือนที่มีรายได้จาก 2 แหล่งสำคัญคือ เกษตรกรรมและงานรับจ้าง รายได้จากการค้าขายและการหาของป่าเป็นเพียงรายได้เสริมของบางครัวเรือนเท่านั้น ส่วนกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่า 35,000 บาทขึ้นไปนั้น มีรายได้จากเกษตรกรรมเป็นรายได้สำคัญเพียงแหล่งเดียว จากการวิเคราะห์แหล่งรายได้พบประเด็นสำคัญที่น่าสนใจคือ เมื่อพิจารณาเฉพาะรายได้จากการเกษตรซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวบ้านในบริเวณนี้ พบว่าครัวเรือนที่มีรายได้สูงมาก ๆ ล้วนแต่เป็นครัวเรือนที่มีรายได้สำคัญมาจากเกษตรกรรมทั้งสิ้น โดยครัวเรือนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวนมาก

และเกือบทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นราบ และอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือรายได้จากการหาของป่า เป็นรายได้สำคัญแหล่งหนึ่งของครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท และยังมีรายได้สูงขึ้นไปก็ไม่ได้มีความจำเป็น ต้องไปดิ้นรนหารายได้จากป่า การหาของป่าจึงเป็นแหล่งรายได้เสริมของครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ และถ้าหากรัฐ สามารถพัฒนาระบบการผลิตหรือการหารายได้เสริมจากแหล่งอื่น ๆ ให้แก่ชาวบ้านในบริเวณนี้ได้ การหารายได้จากป่าก็จะยังมีความจำเป็นลดน้อยลงไปตามลำดับ (ดูรายละเอียดในตารางที่ 3-10)

ตารางที่ 3-10 โครงสร้างรายได้จำแนกตามประเภทของรายได้

หน่วย : ร้อยละ

ระดับรายได้ ต่อปีต่อครัวเรือน	ประเภทของรายได้					รวม
	เกษตรกรรม	ค้าขาย	รับจ้าง	หาของป่า	อื่น ๆ *	
ไม่เกิน 5,000 บาท	53.6	---	22.3	22.8	1.3	100.0
5,001-10,000 บาท	24.5	---	28.1	28.5	18.9	100.0
10,001-15,000 บาท	53.7	0.3	31.0	8.9	6.1	100.0
15,001-20,000 บาท	42.2	6.1	32.3	5.7	13.7	100.0
20,001-25,000 บาท	57.0	8.9	27.9	3.2	3.0	100.0
25,001-30,000 บาท	66.3	6.4	23.4	1.2	2.7	100.0
30,001-35,000 บาท	51.9	15.6	26.2	1.5	4.8	100.0
35,001-40,000 บาท	70.8	20.3	4.7	3.6	0.6	100.0
มากกว่า 40,000 บาท	81.9	8.1	3.3	0.2	4.1	100.0
เฉลี่ย	76.8	8.2	7.0	1.3	6.7	100.0

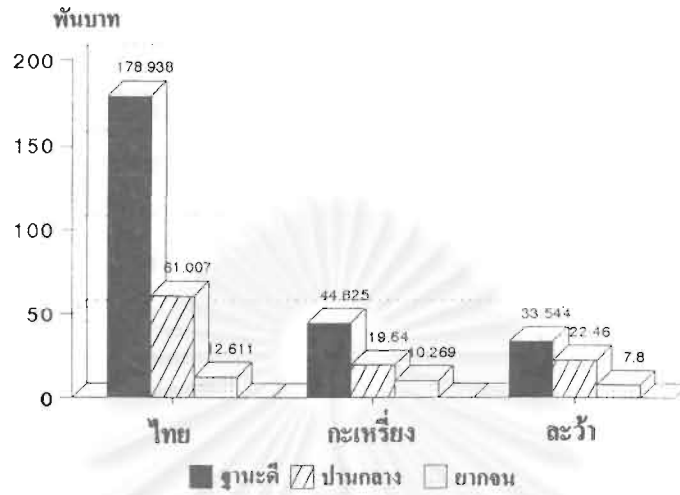
* หมายถึง รายได้จากการเล่นสัตว์ ประมง และลูกจ้างราชการ

ช่องว่างระหว่างรายได้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่แนวกันชนมีความแตกต่างกันมากจนน่าประหลาดใจ เพราะในฤดูกาลเพาะปลูก 2534 ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำที่สุดได้เพียงปีละ 1,300 บาท ในขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงที่สุดได้ถึงปีละ 700,000 บาท โดยครัวเรือนที่มีรายได้เพียง 1,300 บาทนั้นเป็นชาวกะเหรี่ยงมีรายได้จากการหาหน่อไม้ขายและแบ่งขายพืชไร่เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ข้าวโพด พริก และฟักทอง เป็นต้น ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้ถึงปีละ 700,000 บาท เป็นคนไทยที่ใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกสลับประดถึงปีละ 400 ไร่

อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ถึงรายได้เฉลี่ยตลอดปีการเพาะปลูก 2534 ปรากฏว่าชาวบ้านในเขตแนวกันชนมีรายได้เฉลี่ยปีละ 63,420 บาทต่อครัวเรือน และจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงรายได้เฉลี่ยของแต่ละครัวเรือนตามฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์ (ในแผนภาพที่ 3-11) พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มีผลต่อความแตกต่างในรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอย่างเด่นชัด กล่าวคือในกลุ่มคนไทยรายได้เฉลี่ยของกลุ่มผู้มีฐานะเศรษฐกิจดีสูงมากถึงปีละ 178,938 บาท ฐานะปานกลางปีละ 61,007 บาท และฐานะยากจนมีรายได้เฉลี่ยเพียงปีละ 12,611 บาท ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและละว้ามีความแตกต่างกันไม่มากนักในรายได้เฉลี่ยแต่ละครัวเรือนของแต่ละกลุ่มฐานะเศรษฐกิจ

แผนภาพที่ 3-11

รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน
จำแนกตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์

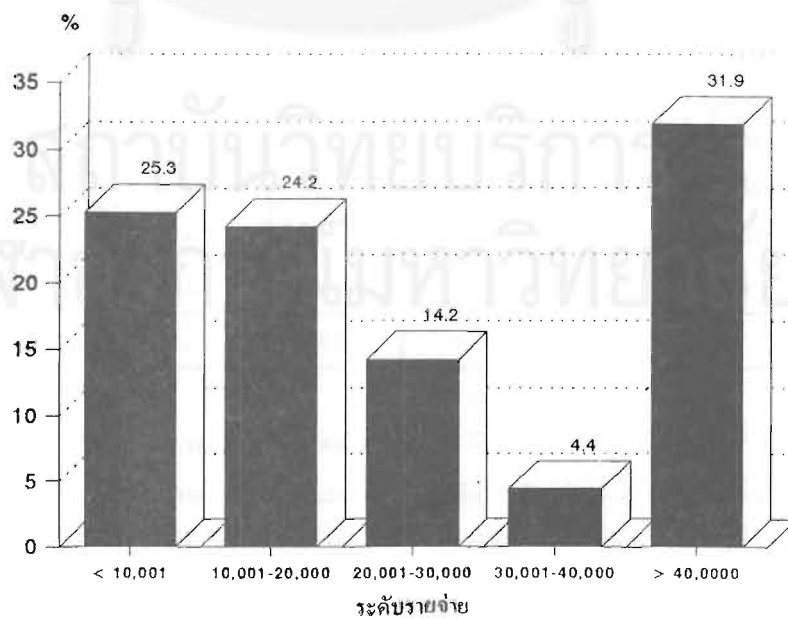

5.2 การวิเคราะห์รายจ่าย

สำหรับทางด้านรายจ่ายต่อครัวเรือนต่อปี จากแผนภาพที่ 3-12 พบว่ามีชาวบ้านถึงร้อยละ 31.9 ที่มีรายจ่ายสูงกว่า 40,000 บาท รองลงมาเป็นผู้มีรายจ่ายไม่เกินกว่า 10,000 บาทร้อยละ 25.3 ระหว่าง 10,001-20,000 บาท ร้อยละ 24.2 ระหว่าง 20,001-30,000 บาท อ้อยละ 14.2 และระหว่าง 30,001-40,000 บาทร้อยละ 4.4 ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าทางด้านรายจ่ายก็เกิดช่องว่างขึ้นเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับรายได้ เพราะมีผู้มีรายจ่ายสูงกว่า 40,000 บาทถึงร้อยละ 31.9 ขณะที่ผู้มีรายจ่ายไม่เกินกว่า 20,000 บาทอีกร้อยละ 49.5

แผนภาพที่ 3-12

โครงสร้างรายจ่ายของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน

จากโครงสร้างรายจ่ายดังกล่าวสามารถจำแนกระดับรายจ่ายตามประเภทของรายจ่ายได้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 3-11 ซึ่งจะเห็นได้ว่าโดยรวมแล้วรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปีของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนมีรายจ่ายด้านการเกษตรเป็นประเภทรายจ่ายสำคัญ รองลงมาเป็นรายจ่ายในครัวเรือน (ประเภทอาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม สินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน) อันเป็นรายจ่ายที่ทุกครัวเรือนจะต้องมี ส่วนรายจ่ายเพื่อการศึกษา ค่ารักษาพยาบาล และรายจ่ายประเภทอื่น ๆ มีสัดส่วนร้อยละที่ค่อนข้างต่ำมาก จึงกล่าวได้ว่ารายจ่ายของประชากรในพื้นที่แนวกันชนมีรายจ่ายใน 2 แหล่งสำคัญ คือรายจ่ายเพื่อการเกษตรและรายจ่ายในครัวเรือน แต่หากพิจารณาเปรียบเทียบประเภทของรายจ่ายในแต่ละระดับรายจ่ายของแต่ละครัวเรือนแล้ว พบว่ารายจ่ายด้านเกษตรกรรมเป็นแหล่งรายจ่ายที่มีสัดส่วนร้อยละสูงเฉพาะในกลุ่มผู้มีรายจ่ายที่มากกว่า 40,000 บาทเพียงกลุ่มเดียว แต่เนื่องจากเป็นรายจ่ายที่มีมูลค่าสูงมาก จึงมีผลให้การจำแนกประเภทของรายจ่ายเฉลี่ยของประชากรตัวอย่างทั้งหมดมีสัดส่วนร้อยละที่สูงกว่าถึง 57.2 ในประเภทรายจ่ายเพื่อการเกษตร ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากกลุ่มครัวเรือนที่มีรายจ่ายไม่เกินกว่า 40,000 บาท จะเห็นได้ว่าครัวเรือนส่วนมากจะมีรายจ่ายหลักเป็นรายจ่ายในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายจ่ายไม่เกินกว่า 20,000 บาทมีรายจ่ายในครัวเรือนสูงกว่าร้อยละ 75 ขึ้นไปทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีข้อที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือ ในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายจ่ายไม่เกินกว่า 5,000 บาทนั้นเป็นผู้ที่ไม่มีรายจ่ายทางการเกษตรเลย ซึ่งพบว่าประชากรกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่ทำการเกษตรแบบธรรมชาติไม่ค่อยใช้สารเคมีมากนัก

ตารางที่ 3-11 โครงสร้างรายจ่าย จำแนกตามประเภทของรายจ่าย

หน่วย : ร้อยละ

ระดับรายจ่าย ต่อปีต่อครัวเรือน	ประเภทของรายจ่าย					
	เกษตรกรรม	ในครัวเรือน	การศึกษา	รักษาพยาบาล	อื่น ๆ	รวม
ไม่เกิน 5,000 บาท	---	94.8	2.6	2.6	---	100.0
5,001-10,000 บาท	8.5	81.3	3.5	6.7	---	100.0
10,001-15,000 บาท	16.4	76.3	1.2	6.1	---	100.0
15,001-20,000 บาท	15.4	78.7	2.9	2.0	1.0	100.0
20,001-25,000 บาท	34.5	56.6	2.6	4.5	1.8	100.0
25,001-30,000 บาท	37.5	56.7	2.2	3.6	---	100.0
30,001-35,000 บาท	20.9	59.7	17.9	1.5	---	100.0
35,001-40,000 บาท	23.3	69.5	2.6	3.7	0.9	100.0
มากกว่า 40,000 บาท	65.6	25.1	3.9	4.0	1.4	100.0
เฉลี่ย	57.2	33.8	3.8	4.0	1.2	100.0

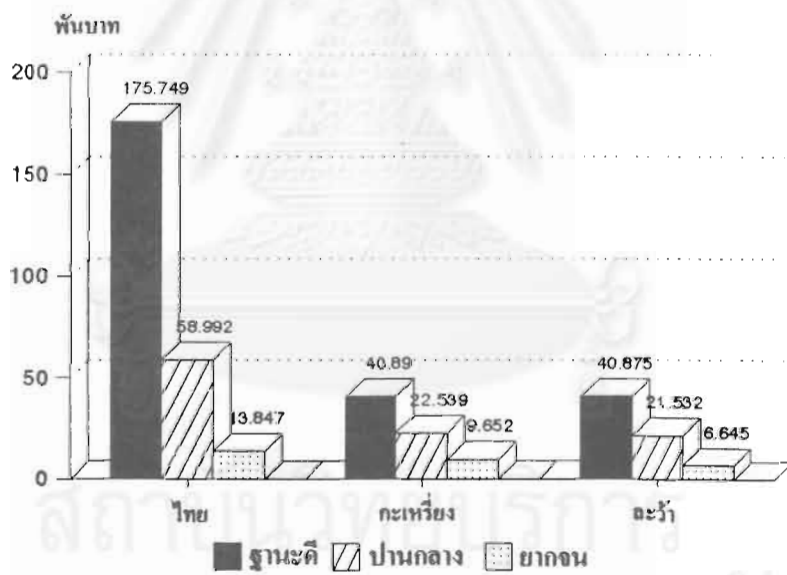
ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องรายจ่ายนี้ เมื่อพิจารณาถึงรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนพบว่า มีช่องว่างในการใช้จ่ายเงินเกิดขึ้นสูงมาก กล่าวคือผู้ที่มีค่าใช้จ่ายต่ปีต่ำที่สุดมีเพียงครัวเรือนละ 2,000 บาทเท่านั้น ส่วนผู้ที่มีค่าใช้จ่ายสูงที่สุดนั้นสูงถึงปีละ 910,500 บาท แต่รายที่มีค่าใช้จ่ายสูงที่สุดรายนี้เป็นรายเดียวกับผู้ที่มีที่ดินทำไร่สับปะรด 400

ไร่ รายจ่ายที่สูงมากเช่นนี้เป็นรายจ่ายเพื่อการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในปี พ.ศ.2534 ได้จ่ายเพื่อซื้อรถไถ ค่าจ้างคนงาน และสารเคมีสำหรับสับปรด รวมกันถึงปีละ 800,000 บาทจึงเป็นผลให้มีรายจ่ายสูงมากจนกระทั่งสูงกว่ารายได้จากการขายสับปรดในช่วงต้นปี พ.ศ.2535

เมื่อวิเคราะห์ถึงรายจ่ายเฉลี่ยตลอดปี พ.ศ.2534 ปรากฏว่าชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อปีครัวเรือนละ 53,892 บาท และจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายจ่ายเฉลี่ยของแต่ละครัวเรือนตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์ (ในแผนภาพที่ 3-13) พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มีผลต่อความแตกต่างในรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนอย่างเด่นชัด กล่าวคือในกลุ่มคนไทยรายจ่ายเฉลี่ยของกลุ่มผู้มีฐานะเศรษฐกิจดีสูงถึงปีละ 175,749 บาท ฐานะปานกลางปีละ 58,992 บาท และฐานะยากจนมีรายจ่ายเฉลี่ยเพียงปีละ 13,847 บาท ขณะที่กลุ่มคนกะเหรี่ยงผู้มีฐานะเศรษฐกิจดีมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 40,890 บาท ฐานะปานกลางปีละ 22,539 บาท และฐานะยากจนปีละ 9,652 บาท ส่วนกลุ่มคนละว้าใกล้เคียงกับคนกะเหรี่ยง คือ ผู้มีฐานะเศรษฐกิจดีมีรายจ่ายเฉลี่ยปีละ 40,875 บาท ฐานะปานกลางปีละ 21,532 บาท และฐานะยากจนปีละ 6,645 บาท

แผนภาพที่ 3-13

รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน
จำแนกตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์

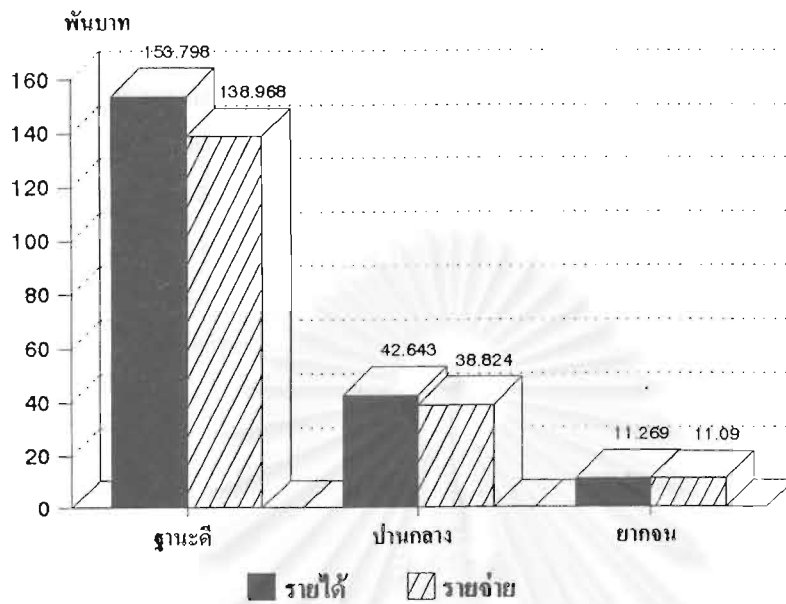

5.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรายได้และรายจ่าย

เพื่อให้การวิเคราะห์เรื่องรายได้และรายจ่ายชัดเจนขึ้น จึงได้นำรายได้เฉลี่ยและรายจ่ายเฉลี่ยของประชากรตัวอย่างมาเปรียบเทียบกัน โดยจำแนกตามกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์ ดังรายละเอียดในแผนภาพที่ 3-14 และ 3-15

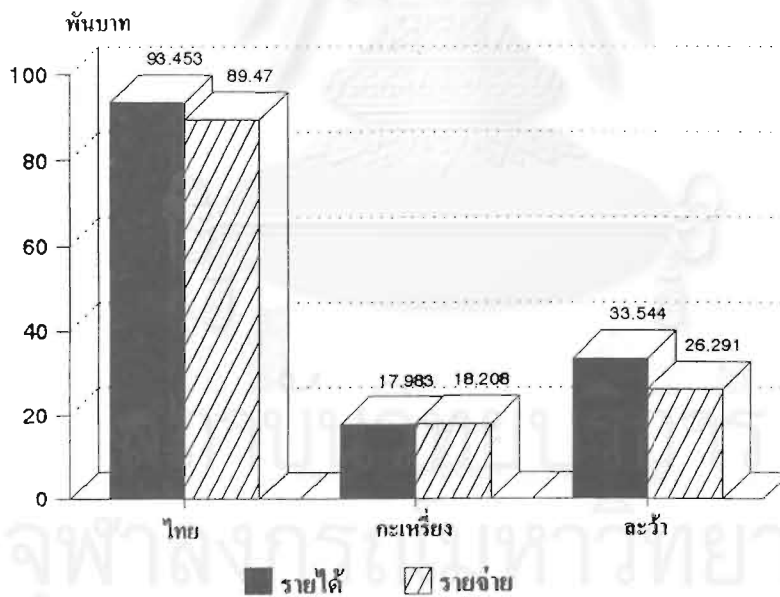
แผนภาพที่ 3-14

เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายเฉลี่ย จำแนกตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจ

แผนภาพที่ 3-15

เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายเฉลี่ย จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์

จากแผนภาพที่ 3-14 พบว่าเมื่อเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยและรายจ่ายเฉลี่ยต่อปีต่อครัวเรือนตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่าไม่มีกลุ่มฐานะเศรษฐกิจใดเลยที่มีรายจ่ายสูงกว่ารายได้ แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าในกลุ่มผู้มีฐานะยากจนมีรายได้เหนือรายจ่ายเพียงประมาณ 179 บาทเท่านั้น ส่วนผู้มีรายได้สูงขึ้นไปจะมีระดับรายได้เหนือกว่ารายจ่ายมากขึ้นเป็นลำดับคือ ประมาณ 3,819 บาทในกลุ่มฐานะปานกลาง และ 14,830 บาทในกลุ่มฐานะดี

ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยและรายจ่ายเฉลี่ยต่อปีต่อครัวเรือนตามกลุ่มชาติพันธุ์ในแผนภาพที่ 3-15 พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจคือในกลุ่มคนไทยรายได้เฉลี่ยสูงกว่ารายจ่ายเฉลี่ยเท่ากับ 3,983 บาท คนละว่ามีรายได้เฉลี่ยสูงกว่ารายจ่ายเฉลี่ยเท่ากับ 7,253 บาท ขณะที่คนกะเหรี่ยงมีรายจ่ายเฉลี่ยสูงกว่ารายได้เฉลี่ยเล็กน้อยคือ 225 บาท ผลการเปรียบเทียบเช่นนี้มิได้แสดงนัยว่าคนกะเหรี่ยงเป็นคนฟุ่มเฟือยมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ แต่เป็นเพราะวิถีชีวิตและการทำมาหากินของคนกะเหรี่ยงมีความสัมพันธ์กับเงินตราน้อยกว่าชาติพันธุ์อื่น ๆ คนกะเหรี่ยงทำเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพมากกว่าเพื่อเสริมธุรกิจ ดังนั้นจึงมีรายได้ระดับที่ต่ำกว่าชาติพันธุ์อื่น ๆ และในการใช้จ่ายนั้นคนกะเหรี่ยงก็มีลักษณะสมถะคือตามกำลังเงินที่มีอยู่ เมื่อไม่มีเงินก็ไม่ดิ้นรนแสวงหาซื้อของกินของใช้ฟุ่มเฟือย เพียงแต่หาพืชผักและของป่ามากินมาใช้ตามความจำเป็นของครอบครัว ด้วยลักษณะเช่นนี้เป็นผลให้คนกะเหรี่ยงส่วนมากไม่มีเงินเหลือเก็บสะสมไว้ เมื่อถึงคราวจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินเช่นเมื่อเจ็บป่วยหรือเมื่อเกิดปัญหาฝนแล้งและพืชผลเกษตรไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงประสบปัญหาขาดทุนจากการทำการเกษตร และคนกะเหรี่ยงก็ไม่นิยมออกไปทำงานรับจ้างข้างนอกชุมชนอย่างคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจึงไม่มีรายได้มาชดเชยในส่วนที่ขาดไป ขณะเดียวกันเมื่อคนไทยหรือคนละว้าประสบปัญหาเช่นนี้พวกเขาที่จะออกไปทำงานรับจ้างนอกชุมชน

ความน่าสนใจของประเด็นนี้อยู่ที่ว่า ผลกระทบของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมได้ก้าวรุกเข้าไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสังคมของคนกะเหรี่ยงมากขึ้นกว่าเดิม ในอดีตคนกะเหรี่ยงใช้ชีวิตอยู่กับป่าและติดต่อกับคนภายนอกน้อยมาก วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนกะเหรี่ยงเรียบง่ายและสงบ เงินตราไม่ใช่สิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน แต่ทุกวันนี้คนกะเหรี่ยงในหลาย ๆ ชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป เงินตราเริ่มเข้ามามีอิทธิพลเหนือวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงมากขึ้น ในชุมชนกะเหรี่ยงหลายแห่งเริ่มมีภาวะหนี้สินเกิดขึ้น การแทรกแซงของกระแสทุนนิยมเช่นนี้ มีส่วนผลักดันให้คนกะเหรี่ยงเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิตไปจากเดิม มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น (เดิมคนกะเหรี่ยงจะปลูกแต่ข้าวไร่สำหรับบริโภค) และบางรายออกล่าสัตว์เพื่อนำเขาสัตว์และเนื้อสัตว์ขายให้กับเจ้าหน้าที่หรือนายทุนนอกชุมชนที่มักจะเข้ามาติดต่อว่าจ้างผ่านเจ้าหน้าที่ในระดับท้องถิ่น ทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจทหาร และฝ่ายปกครอง แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่พบว่าคนกะเหรี่ยงกระทำผิดต่อทรัพยากรจากป่าก็คือการตัดโค่นไม้และแปรรูปไม้แผ่น เพราะกิจกรรมนี้มักเป็นของคนไทยที่อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ โดยเฉพาะกับผู้นำชุมชนในบางแห่งคือบุคคลที่ควรถูกจับตามองเป็นพิเศษ

6. การใช้ทรัพยากรจากป่า

จากการที่ชาวบ้านได้บุกรุกเข้าครอบครองพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในบริเวณพื้นที่แนวกันชนทั้งเพื่ออยู่อาศัยและตากถางที่ป่าทำเกษตรกรรม จนกลายเป็นชุมชนกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปตลอดแนวด้านตะวันออกของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งมีผลทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ และก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกันมากขึ้นระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ที่ผ่านมาชาวบ้านมักจะถูกกล่าวอ้างว่าเป็นตัวการสำคัญในการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งผลจากการวิจัยครั้งนี้ก็ได้ปฏิเสธการเป็นตัวการของชาวบ้าน แต่จากการสำรวจข้อมูลทำให้เราทราบว่าชาวบ้านเป็นเพียงตัวการหนึ่ง แต่ยังมีอีกหลายเงื่อนไขที่เป็นตัวการสำคัญที่มีผลให้เกิดการทำลายป่าไม้และสัตว์ป่าอย่างกว้างขวางใน

บริเวณนี้ เริ่มตั้งแต่ต้นนโยบายของรัฐ การละเลยและการประพฤตินิยมชอบของเจ้าหน้าที่ การแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มพ่อค่านายทุนและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น

หากพิจารณาเฉพาะส่วนของชาวบ้าน สามารถสรุปรูปแบบและพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรจากป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและป่าแนวกันชนได้เป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

6.1 การบุกเบิกที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำเกษตรกรรม

จากการสำรวจข้อมูลพบว่าในกลุ่มชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชนนี้ ผู้ที่อพยพจากภายนอก (ไม่รวมคนกะเหรี่ยงที่ย้ายถิ่นระหว่างชุมชนกะเหรี่ยงในละแวกเดียวกัน) เข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ก่อนคนอื่น ๆ เริ่มต้นจากคนแรกในปี พ.ศ.2505 ซึ่งก็คือในช่วง 3 ทศวรรษก่อนหน้านี้ผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่เป็นรายแรก (จากการสำรวจข้อมูล) เป็นคนพื้นเพเดิมอยู่ อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี อพยพเข้ามาเพื่อมาหาที่ทำกินใหม่ เนื่องจากที่อยู่เดิมมีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการเพาะปลูก ครั้นเมื่อเข้ามาที่ห้วยขาแข้งนี้เห็นว่าพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงอพยพเข้ามาถากถางทำไร่ ปัจจุบันมีอายุ 67 ปีแล้วและเขาได้ใช้พื้นที่เพียง 1 ไร่ปลูกพืชสวนขายเลี้ยงชีพอยู่กับภรรยา ส่วนที่ดินทำไร่แบ่งให้ลูก ๆ ไปหมดแล้ว ซึ่งลูก ๆ ก็เคยส่งเงินให้ใช้บ้างแล้วแต่โอกาส แต่เดิมนั้นนอกจากทำไร่เลี้ยงครอบครัวแล้ว ครัวเรือนนี้ยังอาศัยหาของป่า เก็บเห็ด หาหน่อไม้ หาปลา และเลี้ยงไม้ขายด้วย (แล้วแต่ช่วงเวลาที่มีคนมาข้าง)

เมื่อถามถึงสภาพแวดล้อมเดิมที่เข้ามาอยู่ในปีแรก ก็ได้รับคำตอบว่าในขณะนั้นสภาพป่ายังอุดมสมบูรณ์ มีทั้งต้นไม้ใหญ่และสัตว์ป่านานาชนิด จนกระทั่งเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาคือราว ๆ ปี พ.ศ.2515-2516 นั้นมีบริษัทไม้อัดไทยได้รับสัมปทานเข้ามาตัดไม้บริเวณนี้ ไม้ใหญ่ซึ่งมีทั้งไม้สัก เต็ง รัง และอีกหลายชนิดถูกโค่นลงจำนวนมาก ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกโค่นลงต้นแล้วต้นเล่า จนเตียนโล่งเหลือแต่ตอต้นไม้เล็ก ๆ และพืชคลุมดินทั่ว ๆ ไป นอกจากไม้ใหญ่จะหมดไปแล้วสัตว์ป่าที่เคยเห็นอยู่บ่อย ๆ ก็เริ่มหมดไป ยิ่งหลังจากนั้นเมื่อมีคนอพยพเข้ามาบุกรุกจับจองถากถางป่าเพื่อทำไร่มากขึ้นทุกที ก็ยิ่งทำให้ไม้เหลือร่องรอยของสภาพป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์อยู่อีกเล็กลงเช่นทุกวันนี้

การบุกเบิกที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำเกษตรกรรมในพื้นที่แนวกันชนได้เริ่มเกิดขึ้นชัดเจนในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2511-2515 เมื่อมีคนจากภายนอกอพยพเข้ามาซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่อยู่ก่อนในลักษณะที่เรียกว่า "ซื้อป่าขาย" คือตกลงซื้อเหมาแปลงกันไปทั้ง ๆ ที่ยังเป็นป่าอยู่แล้วผู้ซื้อก็ไปถากถางทำกินกันเอง และจากนั้นมาก็มีคนอพยพเข้ามาเรื่อย ๆ เมื่อพิจารณาสภาพการบุกรุกทำลายป่าเพื่อทำเกษตรกรรมอาจจำแนกความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้เป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้คือ

1) ช่วงก่อนปี พ.ศ.2515 เป็นช่วงที่ยังมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ใหญ่อยู่มาก ทั้งไม้สัก ยาง ประดู่ มะค่า ตะเคียน แดง เสลา ฯลฯ สัตว์ป่าก็มีอยู่มากมายทั้งช้าง เสือ กระทิง หมู กวาง อีเห็น หมูป่า ฯลฯ ในช่วงนี้ยังมีคนไทยอพยพเข้ามาอยู่น้อย ส่วนมากเป็นชุมชนกะเหรี่ยงกระจัดกระจายอยู่เป็นหย่อม ๆ การปลูกพืชไร่ส่วนมากเป็นไร่ข้าวที่ปลูกไว้เพื่อการบริโภคมากกว่าปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ ในบางบริเวณแม้จะไม่ไร่ปรังก็บคือเป็นเพียงป่าผากหรือป่าไผ่แต่ก็เป็นป่าไผ่ที่อุดมสมบูรณ์ กอไผ่กอหนึ่ง ๆ มีขนาดใหญ่มากถึงขนาดฟัน 2 วันจึงจะหมดกอ

2) ระหว่างปี พ.ศ.2516-2520 เป็นช่วงที่มีสภาพเป็นป่าโปร่งไม่รกทึบเหมือนแต่ก่อน เพราะลูกชาวบ้านบุกเบิกถางหาไร่มากขึ้น แต่ปัจจัยที่เป็นตัวเร่งความเสื่อมสลายของป่าอุดมสมบูรณ์คือการได้รับสัมปทานป่าไม้ของบริษัทไม้อัดไทย เมื่อบริษัทเข้ามาตัดไม้ใหญ่ออกไปก็ยิ่งเป็นการช่วยให้ชาวบ้านถางหาไร่ได้ง่ายยิ่งขึ้น บางรายถึงขนาดจุดไฟเผาป่าเลยทีเดียว การที่บริษัทไม้อัดไทยไม่รับผิดชอบป้องกันการบุกรุกเข้ามาของชาวบ้าน กว่าจะถึงช่วงการปลูกป่าทดแทนไม้เล็กไม้น้อยที่ยังเหลืออยู่ที่ถูกถางทำลายกลายเป็นที่ปลูกพืชไร่หมด และก็กลายเป็นข้ออ้างของบริษัทไม้อัดไทยว่าเป็นปัญหาจากการเข้ามาปลูกป่าทดแทน เพราะต้องต่อรองหรือจับไล่ชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ สภาพป่าที่ควรจะมีฟื้นฟูได้ภายหลังการสัมปทานป่าไม้ ก็กลายเป็นป่าเสื่อมโทรม บางบริเวณมีสภาพเป็นป่าไม้ ป่าอ้อ หรือป่ากล้วย สัตว์ป่าใหญ่ ๆ อพยพหนีเข้าไปอยู่ในป่าที่ลึกขึ้น สัตว์ป่าที่พอจะเห็นได้มี เก้ง กวาง หมูป่า อีเห็น ลิง และค้าง

3) ระหว่างปี พ.ศ.2521-2530 เป็นช่วงที่มีสภาพเป็นป่าโล่งเตียนมีต้นไม้เล็ก ๆ มีป่าหญ้า ป่าพง ขึ้นอยู่ทั่วไป สภาพป่าเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ เพราะมีคนจากภายนอกอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น อีกทั้งมีการตัดไม้ที่เหลือแล้วเผาทิ้งปรับเป็นพื้นที่เพาะปลูก ถึงช่วงหน้าแล้งหลังฤดูเก็บเกี่ยวพืชไร่ก็จะมีการเผาไร่และกลายเป็นไฟป่าเผาผลาญทำลายป่าลึกเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งอีกด้วย พื้นที่ที่เคยเป็นป่าไม้กลายเป็นที่ดินเกษตรกรรมและชุมชน บางแห่งมีชาวบ้านอพยพเข้ามาอยู่กันมากขึ้น จนมีสภาพกลายเป็นชุมชนใหญ่มากกว่า 100 หลังคาเรือน และยังคงขยายเพิ่มกันไปเรื่อย ๆ จนมีจำนวนถึง 200-400 หลังคาเรือนในระยะเวลาต่อมา

4) หลังจากปี พ.ศ.2530 เป็นช่วงที่สภาพพื้นที่แนวกันชนส่วนมากกลายเป็นที่เพาะปลูกพืชไร่ มีบ้านเรือนเกิดขึ้นมากมาย ไม่มีที่ดินว่างเปล่าที่จะให้ใครบุกเบิกเข้ามาถางหาไร่ได้อีกแล้วเพราะป่าไม้ถูกถางและเผาทำลายจนโล่งเตียน สัตว์ป่าพากันหนีเข้าไปอยู่บนเขาหมด แม้แต่เก้ง กวาง และหมูป่าก็หาดูได้ยาก จะมีก็แต่เพียงกระรอก กระแต อยู่ตามสุ่มทุมทุมไม้บ้าง ตามบริเวณป่าโคกที่ทำการเกษตรไม่ได้บ้าง จะมีบริเวณที่ร่มรื่นมีต้นไม้เล็ก ๆ และป่าไผ่รกรกที่บอบบางในบริเวณชุมชนกะเหรี่ยงแท้คือ ไม่มีคนไทยอพยพเข้าไปร่วมอยู่ด้วย แต่ผู้ให้สัมภาษณ์หลายรายให้ความเห็นว่าสภาพพื้นที่ในปัจจุบันดูดีกว่าในช่วงก่อนการประกาศปิดป่ามาก เพราะหลังจากปิดป่าแล้วเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้กวาดจับจับกุมมากขึ้น การบุกรุกทำลายป่าจึงลดน้อยลง (โดยเฉพาะเรื่องการลักลอบเลื่อยไม้ตัดไม้ขาย) ในบางพื้นที่ถูกละเลยให้สามารถฟื้นฟูสภาพป่าขึ้นเองได้บ้างแล้ว

6.2 การตัดไม้และเลื่อยไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน

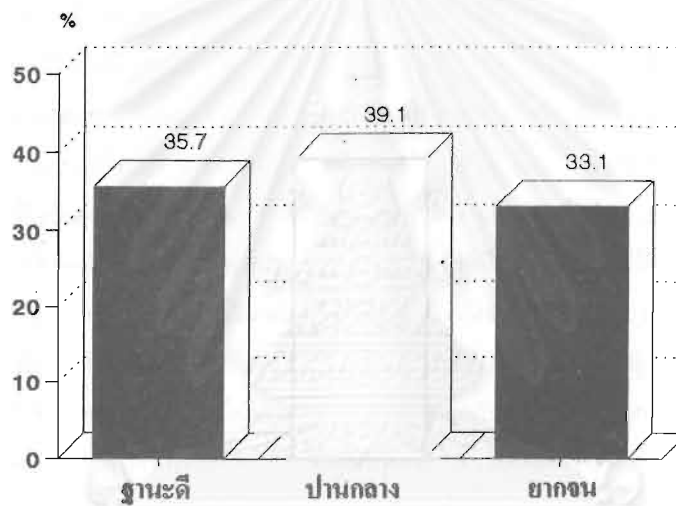
การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้อีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการบุกรุกที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำเกษตรกรรม คือการตัดไม้และเลื่อยไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน ยิ่งมีการตั้งบ้านเรือนในชุมชนมากขึ้นก็ยิ่งมีการตัดไม้เลื่อยไม้มาใช้ปลูกสร้างบ้านมากขึ้นด้วย ต้นไม้ที่จะนำมาใช้เลื่อยไม้ทำบ้านได้จะต้องเป็นไม้ที่มีขนาด "โอบกว่า" คือโอบไม่รอบต้นไม้ เพราะถ้าเล็กกว่านี้เมื่อเลื่อยแล้วจะกลายเป็นแผ่นไม้เล็กตอนปลายจะเรียวเหลือชนิดเดียวใช้ทำไม้แผ่นไม้ได้ ปัจจุบันหาไม้ขนาดเช่นนี้ได้ยากในบริเวณป่ารอบ ๆ ชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แนวกันชน ต้องจ้างคนไปลักลอบเลื่อยไม้บนเขา ถ้าเป็นไม้มะค่าจะมีราคาประมาณยกละ 1,300 บาท (เมื่อ 2-3 ปีก่อนราคายกละ 800-900 บาท เพราะยังหาเลื่อยไม้ได้ง่ายกว่าปัจจุบันนี้)

ไม้ที่ชาวบ้านนิยมนำมาเลือกปลูกสร้างบ้านคือ ไม้มะค่า ไม้เสลา ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียน ไม้แดง และไม้ยาง ปริมาณไม้ที่ใช้จะแตกต่างกันไปตามขนาดของบ้านซึ่งจะแปรผันไปตามฐานะเศรษฐกิจของเจ้าของบ้าน การใช้ไม้ปลูกสร้างบ้านจะพบเห็นได้ในชุมชนที่มีคนไทยอยู่ สำหรับคนกะเหรี่ยงนั้นนิยมใช้ไม้ไผ่ปลูกสร้างบ้านเรือน แม้ปัจจุบันบ้านคนกะเหรี่ยงจะเปลี่ยนไปบ้างคือมีโครงบ้านเป็นไม้แผ่น แต่ส่วนประกอบในการสร้างบ้านส่วนใหญ่ก็ยังเป็นไม้ไผ่ จะพบเห็นบ้านคนกะเหรี่ยงที่เป็นบ้านสร้างด้วยไม้แผ่นทั้งหลังได้น้อยมาก จะมีบ้างเฉพาะบ้านผู้นำชุมชน หรือผู้มีฐานะที่ได้ติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชน เช่น ที่บ้านใต้ บ้านใหม่คลองอั้งวะ เป็นต้น ถ้าเป็นชุมชนกะเหรี่ยงแท้ ๆ จะพบเห็นเฉพาะบ้านที่ปลูกสร้างด้วยไม้ไผ่เท่านั้น

ปริมาณการใช้ไม้แผ่นของคนไทย และการใช้ไม้ไผ่ของคนกะเหรี่ยงมีปริมาณที่แตกต่างกันไปตามฐานะเศรษฐกิจดังนี้

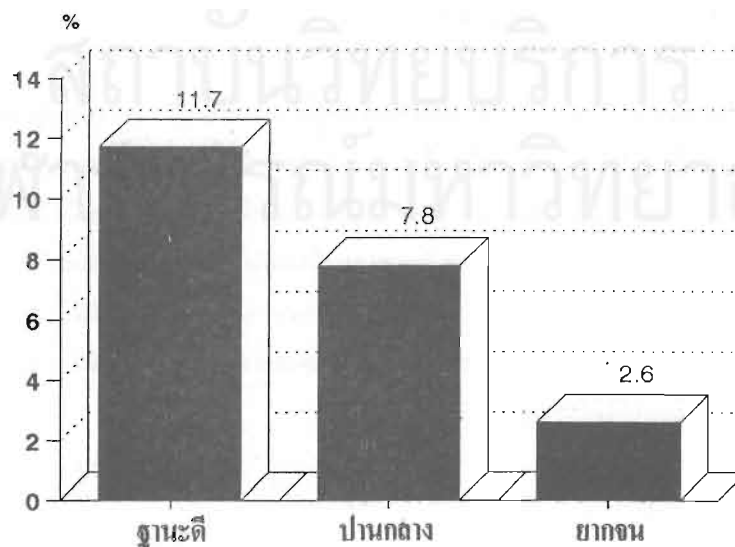
แผนภาพที่ 3-16

การใช้ไม้ไผ่เพื่อการปลูกสร้างบ้านเรือนของคนกะเหรี่ยง

แผนภาพที่ 3-17

การใช้ไม้แผ่นเพื่อการปลูกสร้างบ้านเรือนของคนไทย

จากแผนภาพที่ 3-16 จะเห็นได้ว่ากรณีการใช้ไม้ไผ่สร้างบ้านเรือนของคนกะเหรี่ยง จะไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างคนกะเหรี่ยงที่มีฐานะเศรษฐกิจต่าง ๆ กัน และอาจสรุปเป็นภาพรวมได้ว่าบ้านชาวกะเหรี่ยงจะใช้ไม้ไผ่ประมาณ 30-40 ลำ โดยบ้านหลังหนึ่ง ๆ จะอยู่ได้นานอย่างน้อยที่สุด 2 ปี ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้โดยทั่วไปว่าในบริเวณชุมชนกะเหรี่ยงจะมีป่าไผ่ขึ้นอยู่ใกล้ ๆ คนกะเหรี่ยงจะคอยดูแลรักษาป่าไผ่ไว้เพื่อประโยชน์ในการปลูกสร้างบ้านเรือนและเก็บหน่อไม้มาบริโภคหรือขาย อันเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ช่วยสร้างเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไผ่ไว้ได้

สำหรับกรณีการใช้ไม้แผ่นสร้างบ้านเรือนของคนไทยนั้น จะมีปริมาณการใช้ไม้แตกต่างกันไปตามฐานะเศรษฐกิจ กล่าวคือบ้านที่มีฐานะดีจะใช้ไม้แผ่นปลูกบ้านโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 11.7 ยก ฐานะปานกลางใช้เฉลี่ยครัวเรือนละ 7.8 ยก และฐานะยากจนใช้เฉลี่ยครัวเรือนละ 2.6 ยก (โดยใช้ไม้ไผ่ในการปลูกสร้างบ้านเรือนด้วย เช่น ใช้ทำเป็นฝาบ้านหรือชานเรือน เป็นต้น) ทั้งนี้ไม้ 1 ยกเท่ากับไม้ขนาดหน้ากว้าง 10 นิ้ว ยาวประมาณ 3 วา จำนวน 11 แผ่น หากคำนวณกันโดยประมาณจากบ้านของผู้มีฐานะปานกลางคือใช้ไม้ 7.8 ยก จะต้องใช้ต้นไม้ขนาด "โอบกว่า" ประมาณ 5-7 ต้น สำหรับปลูกบ้าน 1 หลัง ถ้าชุมชนนั้นมีชาวบ้านอยู่รวมกัน 50 หลังคาเรือน ก็จะหมดไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านรวมกันประมาณ 300 ต้น

6.3 การตัดไม้และเลื่อยไม้ขาย

นอกจากป่าไผ่ในบริเวณใกล้เชิงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจะถูกทำลายไปเนื่องจากสัมปทานป่าไผ่ของบริษัทไม้อัดไทยแล้ว ยังมีกระบวนการลักลอบตัดไม้เถื่อนเกิดขึ้นเกือบจะทั่วไปในบริเวณนี้ จากการสำรวจข้อมูลพบว่าตัวการลักลอบตัดไม้เถื่อนที่สำคัญคือนายทุนค้าไม้เถื่อน ผู้มีอิทธิพลระดับท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ที่ทุจริตและชาวบ้านผู้รับจ้างเลื่อยไม้ ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจในแต่ละตัวการดังนี้

1) นายทุนค้าไม้เถื่อน จะเป็นผู้ออกเงินว่าจ้างให้ชาวบ้านเลื่อยไม้ หรือรับซื้อไม้แปรรูปและบ้านเรือนเก่าจากชาวบ้านเพื่อส่งโรงเลื่อยหรือไปขายต่อ โดยมากการทำงานของนายทุนค้าไม้เถื่อนจะติดต่อผ่านผู้มีอิทธิพลระดับท้องถิ่นหรือพรรคพวกเจ้าหน้าที่ที่ทุจริต

2) ผู้มีอิทธิพลระดับท้องถิ่น ได้แก่ผู้มีบารมีในท้องถิ่นตั้งแต่ระดับล่างคือผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ขึ้นมาจนถึงนักการเมืองระดับ ส.จ. หรือ ส.ส. ซึ่งกลุ่มหลังนี้จะมีอิทธิพลในวงกว้างอยู่เหนือกำนันผู้ใหญ่บ้านอีกชั้นหนึ่ง ผู้มีอิทธิพลเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ที่ทุจริต และชาวบ้านที่มีผลประโยชน์จากการลักลอบเลื่อยไม้

3) เจ้าหน้าที่ที่ทุจริต มีลักษณะการประสานงานเป็นกระบวนการ จากข้าราชการชั้นผู้น้อยจนถึงชั้นผู้ใหญ่ มีการแบ่งสรรผลประโยชน์กันตามลำดับขั้นและคอยปกป้องดูแลกันในแต่ละระดับ เจ้าหน้าที่ที่ทุจริตจะเป็นผู้คอยส่งข่าวให้กับผู้มีอิทธิพลและนายทุนค้าไม้เถื่อน และคอยประสานงานอำนวยความสะดวกในการขนไม้เถื่อนออกจากพื้นที่ ในบางพื้นที่ชาวบ้านเคยเห็นข้าราชการในเครื่องแบบบ้างนอกเครื่องแบบบ้างใช้วิทยุสื่อสารของทางราชการติดต่อเพื่ออำนวยความสะดวกในการขนไม้เถื่อน โดยไม่เกรงกลัวต่อสายตาของชาวบ้านที่พบเห็น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เพิ่งจะเริ่มหมดไปในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาเนื่อง

4) ชาวบ้านถือเป็นตัวการในการลักลอบตัดไม้ที่มีความเสี่ยงมากที่สุด และได้รับผลประโยชน์น้อยที่สุดสามารถจำแนกชาวบ้านที่มีผลประโยชน์ในกระบวนการนี้ได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ ชาวบ้านที่รับจ้างเลื่อยไม้

ประเภทหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นผู้ขาดการศึกษา มีฐานะยากจน ไม่เพาะปลูกทำกินอย่างจริงจัง อีกประเภทหนึ่ง เป็นชาวบ้านที่ปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยชั่วคราวเพื่อที่จะนำไปขายต่อ เมื่อขายแล้วก็เลือกไม้มาสร้างบ้านเรือนใหม่ เป็นการอำพรางเพื่อขายและสร้างใหม่ไปเรื่อย ๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าชาวบ้านเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการลักลอบตัดไม้เถื่อน การที่รัฐจะดำเนินการปราบปรามมิใช่จะมุ่งเป้าหมายที่ชาวบ้านฝ่ายเดียวจะต้องกวาดจับปราบปรามทั้ง 4 ตัวการให้หมด จึงจะสามารถหยุดยั้งปัญหาการลักลอบตัดไม้เถื่อนให้หมดสิ้นไปได้

สำหรับไม้ที่ผู้ซื้อนิยมว่าจ้างชาวบ้านเลื่อยนั้นคือไม้มะค่าและไม้ตะเคียน ยิ่งถ้าเป็นไม้มะค่าขนาดหน้ากว้าง 40-60 นิ้ว จัดเป็นไม้ที่มีราคาดีมากคือถ้าเป็นไม้ขนาด 40-60 นิ้ว ยาวประมาณ 4-5 ศอก จะมีราคาสูงถึงแผ่นละ 3,500 บาท และถ้าหากสามารถหลบหลีกนำไปส่งขายในเมืองได้อาจจะมีราคาถึงแผ่นละ 10,000 บาท (ถ้าเนื้อไม้มีลักษณะสวยงาม) ในปัจจุบันการลักลอบเลื่อยไม้ทำได้ยากขึ้นและเหลือน้อยลงมาก แต่ยังไม่หมดไปโดยสิ้นเชิง การลักลอบเลื่อยไม้ในระยะหลังถ้าไม่มีเจ้าหน้าที่ระดับสูงสนับสนุนจะดำเนินการได้ไม่คุ้มค่าเหนื่อย จากการสำรวจข้อมูลพบว่าในปี พ.ศ.2535 นี้ยังมีการลักลอบเลื่อยไม้ปรากฏอยู่บ้างในบางพื้นที่ของอำเภอบ้านไร่ กิ่งอำเภอห้วยคต และอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

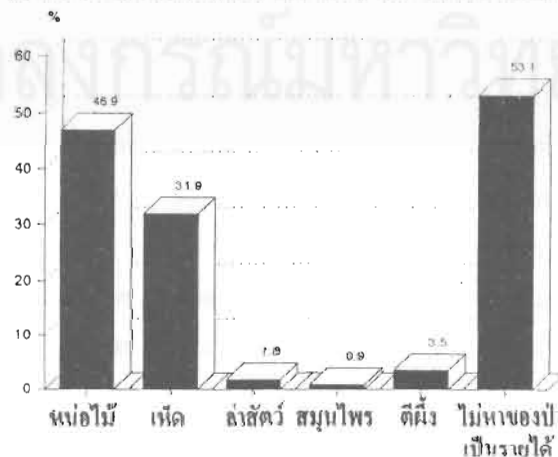
6.4 การล่าสัตว์และหาของป่า

การล่าสัตว์และหาของป่าเป็นกิจกรรมที่คนกะเหรี่ยงทำมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทายสืบทอดกันมานาน เพียงแต่คนกะเหรี่ยงเคยแต่ล่าสัตว์และหาของป่าเพื่อการบริโภคเท่านั้น เพิ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงในระยะหลัง หลังจากที่มีคนภายนอกอพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ และชักนำเอาระบบการค้าพาณิชย์เข้าสู่ชุมชนแถบนี้ การล่าสัตว์และหาของป่าเพื่อการค้าจึงเริ่มเกิดขึ้น กระทั่งในปัจจุบันการล่าสัตว์และหาของป่าหลาย ๆ ชนิดกลายเป็นสิ่งต้องห้าม หากใครฝ่าฝืนจะต้องถูกจับกุมดำเนินคดี

จากการศึกษาข้อมูลสนามได้รับคำตอบจากชาวบ้านที่ยอมรับว่ามีรายได้ที่มาจากการล่าสัตว์เพียงร้อยละ 1.8 เท่านั้น สำหรับการหาของป่าอื่น ๆ ไปขายเป็นรายได้ปรากฏว่ามีการหาหน่อไม้และหาเห็ดเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเกือบครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดที่สัมภาษณ์ทำอยู่เป็นประจำทุกปี ส่วนการหาของป่าอื่น ๆ มีน้อยมาก คือมีการหาตีผึ้งมาขายร้อยละ 3.6 และหาสมุนไพรมาขายมีเพียงร้อยละ 0.9 เท่านั้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3-18

ร้อยละของชาวบ้านที่ล่าสัตว์และหาของป่าเพื่อขายเป็นรายได้

อย่างไรก็ตามข้อมูลในแผนภาพที่ 3-18 เป็นการแสดงข้อมูลของชาวบ้านที่ล่าสัตว์และหาของป่าเพื่อขาย เป็นรายได้เท่านั้น ในความเป็นจริงยังมีชาวบ้านที่ทำเพื่อการบริโภคอยู่ด้วย โดยเฉพาะกับการหาหน่อไม้และหาเห็ดนั้นชาวบ้านในพื้นที่เน่ากันชนส่วนมากทำกันเกือบทุกครัวเรือน เพราะเป็นการใช้ทรัพยากรจากป่าที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ โดยมีกำหนดให้หาหน่อไม้ขายได้ในช่วง 2 เดือนระหว่างเดือนสิงหาคมถึงกันยายน แต่ชาวบ้านส่วนมากจะหาเพื่อเก็บไว้บริโภคมากกว่า มีการหาหน่อไม้มาทำหน่อไม้ดองเก็บไว้บริโภคนาน ๆ เมื่อหาได้มาก ๆ จึงจะขายให้พ่อค้าที่มารับซื้อถึงในหมู่บ้าน ส่วนการหาของป่าอื่น ๆ นั้นมีการลักลอบทำกันน้อยมากเพราะอาจจะมียาขายได้ไม่คุ้มกับการต้องเสี่ยงถูกเจ้าหน้าที่จับกุม

สำหรับการล่าสัตว์เพื่อขายนั้นถือเป็นการลักลอบที่มีโทษรุนแรงมาก แต่เป็นกิจกรรมที่อาจจะมียาขายได้คุ้มกับการเสี่ยงถูกจับกุม กระบวนการลักลอบล่าสัตว์ขายก็มีตัวการเช่นเดียวกับกระบวนการลักลอบเลื่อยไม้ขาย ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ปัญหาการลักลอบล่าสัตว์เกิดขึ้นรุนแรงมาก เพราะมีคนจากภายนอกมาติดต่อรับซื้อเนื้อสัตว์และเขาสัตว์จากชาวบ้าน ทั้งในลักษณะติดต่อโดยตรงและติดต่อผ่านทางผู้นำชุมชน คนจากภายนอกที่มีผู้กล่าวอ้างว่าเป็นผู้ติดต่อรับซื้อเนื้อสัตว์และเขาสัตว์คือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งพบเห็นบ่อยว่าเป็นเจ้าหน้าที่ใน 4 สายงาน ได้แก่ ตำรวจ ทหาร ป่าไม้ และสายการปกครอง โดย 2 สายงานแรกเข้ามาติดต่อรับซื้อมากกว่าสายงานอื่น ๆ

สินค้าสัตว์ป่าที่คนภายนอกเหล่านี้ต้องการมีทั้งเนื้อสัตว์ หนังสัตว์ และเขาสัตว์ สำหรับระดับราคาซื้อขายจะแตกต่างกันไปตามชนิดของสัตว์ จากข้อมูลที่ได้รับเป็นการจำแนกราคาซื้อขายในปี พ.ศ.2531-2532 ซึ่งเป็นช่วงที่ธุรกิจซื้อขายสัตว์ป่าเฟื่องฟูมากในแถบอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเภทของสินค้าสัตว์ป่า	ราคา
- เนื้อแก้ง	กิโลกรัมละ 50 บาท
- เนื้อตะกวด	" 30 "
- เนื้อเต่า	" 25 "
- เนื้อหมูป่า	" 35-40 "
- เนื้อกระทิง	" 35-40 "
- เนื้อวัวแดง	" 35-40 "
- เนื้อวางและเลียงผา	" 30 "
- เนื้อค้าง	" 40 "
- เนื้อหมี	" 30 "
- ดีหมี	ขีดละ 500 "
- เขากะทิง	คู่ละ 3,000-5,000 "
- เขากวางแก่	" 2,000-3,000 "
- เขากวางอ่อน	" 6,000-7,000 "
- หนังเสือ(ตัวขนาดกลาง)	" 3,000-4,000 "
- หนังเสือและกระต๊อ(ตัวขนาดใหญ่)	" 10,000-20,000 "
ฯลฯ	

ราคาสินค้าสัตว์ป่าที่กล่าวถึงนี้เป็นราคาเก่าซึ่งในปัจจุบันได้ปรับตัวสูงมากขึ้นในหลายรายการ ตัวอย่างเช่น ราคาคีหมีในปัจจุบันขีดละ 2,000-3,000 บาท เนื้อกึ่งราคาก็โลกริมละ 70-80 บาท เนื้อหมาป่าราคาก็โลกริมละ 50-60 บาท เขากะทิ้งดำสวย ๆ ราคาต้องอย่างน้อยคู่ละ 5,000-7,000 บาทหรืออาจจะถึง 10,000 บาท เป็นต้น

6.5 การใช้ไม้พินและด่าน

พินและด่านยังเป็นแหล่งเชื้อเพลิงสำคัญที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องใช้เพื่อการประกอบอาหาร โดยไม้ที่ชาวบ้านนำมาใช้ทำพินและด่านจะเป็นไม้แก่ที่ยืนตายซากหรือไม้ต้นอ่อนที่รากยังไม่ลึก ที่มีกจะล้มหรือหักโค่นในช่วงฤดูฝนหรือฤดูแล้งที่มีลมพัดแรง ๆ เมื่อไม้ล้มเหล่านี้แห้งลงแล้วชาวบ้านก็จะไปตัดพินมาไว้เป็นพินหรือนำไปเผาด่านเก็บไว้ใช้

การเลือกไม้มาทำพินและด่านชาวบ้านจะเลือกใช้ไม้ที่แห้งแล้ว เช่นยืนต้นแห้งตายหรือไม้ล้มที่แห้งแล้ว เพราะการใช้พินต้องใช้ไม้แห้งและเป็นไม้ที่มีขนาดไม่ใหญ่ การเผาด่านก็เช่นเดียวกันคือต้องใช้ไม้แห้งในระดับพอดี เพราะถ้าเปียกชื้นหรือแห้งจนเกินไปก็จะเผาด่านได้เมื่อด่านที่มีคุณภาพไม่ดี

แหล่งหาไม้มาทำพินและด่านของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนส่วนมากจะหาไม้แห้งจากในไร่ ซึ่งส่วนมากจะออกไปหาในระยะทางไม่เกินกว่า 1 กิโลเมตร ไม่มีใครออกไปหาไม้ไกลจากหมู่บ้านหรือเข้าไปหาไม้จากป่า เพราะต้องเสียเวลาเดินทางไปหามา และยังคงเสี่ยงต่อการถูกจับกุมโดยไม้คุ้มกับมูลค่าพินหรือด่านที่สามารถหาซื้อมาใช้เองได้

สำหรับปริมาณการใช้พินและด่านนั้นประมาณการได้ยากเนื่องจากขึ้นอยู่กับ 2 ปัจจัยที่สำคัญ คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประเภทไม้ที่นำมาใช้ทำพินและด่าน เพราะไม้แต่ละประเภทจะให้พลังงานความร้อนและมีอัตราการลุกไหม้แตกต่างกัน ถ้าหากเป็นไม้ที่ให้พลังงานความร้อนน้อยหรือเป็นไม้ที่มีอัตราการลุกไหม้ที่รวดเร็วก็จะต้องใช้ในปริมาณมาก

จากการประมาณการใช้ด่านจากข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์สรุปได้ว่า ถ้าคิดจากฐานสมาชิกเฉลี่ยครัวเรือนละ 5 คนจะมีความต้องการใช้ด่านปีละประมาณ 24-25 กระสอบ โดยต้นไม้ 1 ต้นขนาดกลางจะสามารถเผาด่านได้ประมาณ 3 กระสอบ ดังนั้นใน 1 ปี ครัวเรือนขนาดนี้จะต้องใช้ไม้เผาด่านประมาณ 8 ต้น

ส่วนการใช้พินนั้นประมาณการได้ยากมาก เพราะขึ้นอยู่กับขนาดไม้พินที่หามาได้และขึ้นอยู่กับชนิดของไม้พินนั้นด้วย จากการสำรวจข้อมูลประมาณการได้ว่าถ้าคำนวณจากฐานครัวเรือนที่มีสมาชิก 5 คนเช่นเดียวกันกับการใช้ด่านจะมีความต้องการใช้พินขนาดยาว 1 ฟุต เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว ประมาณวันละ 2-3 ท่อนหรือประมาณปีละ 900 ท่อน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่สามารถประมาณการได้ว่าจะต้องใช้ต้น ไม้ประมาณเท่าไรต่อครัวเรือนใน 1 ปี

บทที่ 4

ความรู้และความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน

บทนี้เป็นการวิเคราะห์ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และความคิดเห็นของชาวบ้านและผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แนวกันชนที่มีต่อประเด็นเรื่องเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง การใช้ทรัพยากรจากป่า ปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า และการจัดการในพื้นที่แนวกันชน ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นลำดับ ๆ ไป

1. ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ในปี พ.ศ.2515 กรมป่าไม้ได้ดำเนินการจัดตั้งป่าห้วยขาแข้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขึ้นเป็นแห่งที่ 5 ของประเทศครอบคลุมพื้นที่รวม 1,019,379 ไร่ หรือคิดเป็น 1,631 ตารางกิโลเมตร ต่อมาได้ประกาศขยายแนวเขตเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2529 เป็น 1,609,150 ไร่ หรือ 2,574.64 ตารางกิโลเมตร เหตุผลสำคัญที่ต้องประกาศให้พื้นที่นี้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าก็เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์สัตว์ป่า อนุรักษ์พันธุ์พืช และอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร อย่างไรก็ตามประเด็นความสำคัญและความเหมาะสมดังกล่าวนั้น ผลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน กล่าวได้ว่าชาวบ้านและผู้นำยังไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งอย่างถูกต้องทั้งหมด แต่ก็ถือได้ว่ามีความรู้ความเข้าใจดีพอสมควร ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงจำแนกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

คำอธิบายของชาวบ้านส่วนใหญ่ต่อความรู้ความเข้าใจในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งคือ "เป็นพื้นที่ที่กำหนดเขตแดนชัดเจนว่าเป็นเขตหวงห้ามไว้เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าเก็บไว้ให้ลูกหลานได้ดูสืบไป เพื่อป้องกันการทำลายป่าไม้และสัตว์ป่าให้ยังคงมีสภาพแวดล้อมที่ดี และเพื่อสร้างเสริมให้มีผืนป่าและผืนดินอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะผืนป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งป่าไม้และสัตว์ป่า" ความเห็นนี้เป็นความเห็นของคณะกรรมการหมู่บ้านท่านหนึ่งที่บ้านเขาเขี้ยว ซึ่งอาจเป็นเพราะมีโอกาสได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลจากหน่วยงานราชการมากกว่าชาวบ้านทั่ว ๆ ไป จึงเป็นลักษณะความรู้ที่ครอบคลุมหลาย ๆ ด้าน

สำหรับความรู้ที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมีต่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นบางคนกล่าวถึงได้ชัดเจนแต่บางคนก็กล่าวถึงเพียงเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งจะขอนำมาเสนอไว้เฉพาะความเห็นที่น่าสนใจดังนี้

"เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทำหน้าที่ดูแลพันธุ์สัตว์และช่วยกันรักษาป่าไม้ไม่ให้เสื่อมโทรม"

"เป็นเขตที่ห้ามไม่ให้ใครเข้าไปยิงสัตว์และตัดต้นไม้"

"เป็นบริเวณที่มีป่าไม้สมบูรณ์และมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก จึงประกาศเป็นเขตอนุรักษ์เพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าให้คงอยู่ต่อไปพร้อมกับที่เป็นมรดกของโลก"

"เป็นสถานที่ที่อนุรักษ์สัตว์และป่า...เป็นมรดกโลกคือเป็นสมบัติของโลก... เป็นป่าที่อยู่หลังแนวเขตของป่ากันชน"

"เป็นมรดกของโลก ถ้าไม่อนุรักษ์ไว้จะไม่มีสัตว์ป่าให้ลูกหลานดู"

"เป็นพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่ห้ามเข้าไปตัดต้นไม้ ล่าสัตว์ป่า หรือหาของป่า เพราะเกรงว่าป่าไม้และสัตว์ป่าจะถูกทำลาย ถ้าใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ หรืออาจถูกย้ายออกไปจากพื้นที่นี้"

"เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์และเป็นแหล่งที่มีสัตว์อุดมสมบูรณ์ที่สุดในเอเชีย เป็นมรดกของโลก... เป็นเขตที่ห้ามชาวบ้านบุกรุกเข้าไปตั้งบ้านเรือน"

"เป็นเขตอนุรักษ์ที่มีเจ้าหน้าที่อนุรักษ์คอยดูแลป่าไม้และสัตว์ป่า เพราะป่าไม้และสัตว์ป่าเป็นของคู่กัน เมื่อหมดป่าสัตว์ป่าก็ย่อมหมดไปด้วย...การอนุรักษ์นี้เป็นงานเฉพาะเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เป็นเพียงผู้ถูกห้ามปรามไม่ให้เข้าไปหาประโยชน์จากป่า"

"เป็นเขตที่ทางการห้ามเข้าไปตัดต้นไม้หรือล่าสัตว์ เพราะได้รับยกย่องว่าเป็นมรดกของโลก ชาวบ้านที่อยู่ในเขตแนวกันชนมีหน้าที่ดูแลไม่ให้คนในหมู่บ้านหรือคนจากที่อื่นเข้ามาทำลาย"

"เป็นบริเวณที่ทางเขตอนุรักษ์ห้ามเข้าไปล่าสัตว์ ถ้าฝ่าฝืนอาจถูกจับ ปรับ หรือถูกอพยพออกไป"

"เป็นเขตอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า ตอนนี้ได้เป็นมรดกโลกเพราะป่าที่อื่นเหลือน้อยแต่ที่ห้วยขาแข้งป่ายังดีอยู่"

"เป็นเขตอนุรักษ์ป่าไม้สัตว์ป่า...ไม่ให้คนเข้าไป ถ้าเข้าไปมีความผิดกฎหมาย มีพวกอนุรักษ์ป่าไม้มาบอกเมื่อ 3-4 ปี ก่อน"

"...เป็นเขตที่ห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปอยู่ อนุรักษ์ไว้เป็นที่อยู่ของสัตว์"

"เขตอนุรักษ์ที่หวงห้ามไม่ให้ใครเข้าไปล่าสัตว์ แม้แต่เข้หรือคนก็ห้ามฆ่าทั้งนั้น ใครเข้าป่าก็จะถูกจับหมด แต่ถ้าจะไปหาปลาหรือหาหน่อไม้ก็ต้องไปบอกให้เขารู้ เขาก็ให้เข้าไปไม่ทำอะไร"

"เป็นเขตหวงห้าม ถ้าเข้าไปโดยเอามีดไปด้วยจะถูกจับ ถ้าเข้าไปธรรมดาไปหาขสมุนไพรร หรือไปหาปลาทำอาหารก็เข้าไปหาได้ เขาไม่จับ"

"เป็นเขตที่เขาคนไว้ไม่ให้ใครเข้าไปล่าสัตว์ทุกชนิด...แม้แต่ใบไม้สักใบเดียวก็ไม่ให้ใครเอาออกมา ถ้าไม่ขออนุญาต"

"เป็นแหล่งที่มีป่าไม้และสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ที่สุดในโลก"

"คือเขตที่มีสัตว์มาก ๆ มีทั้งประเภทที่หายาก ๆ เช่น กระต๊อ กวาง แต่ก่อนเขาไม่ห้ามหรือถ้าชาวบ้านจะไปล่าสัตว์เพื่อเอามาขายหรือเอามากิน แต่ตอนนี้เขาปิดป่าแล้ว หากใครยังเข้าไปล่าสัตว์ก็จะถูกจับเข้าคุก"

จะเห็นได้ว่าในกลุ่มความคิดเห็นหลัง ๆ นี้เป็นความคิดเห็นที่มีความรู้ความเข้าใจที่ไม่ค่อยถูกต้องนัก หรือมีความรู้เฉพาะเสียวนึง ทั้งยังเป็นความรู้ที่ไม่ชัดเจนและไม่ถูกต้อง ซึ่งนอกจากนี้ยังมีอีกกลุ่มความเห็นหนึ่งที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง หรือมีความรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงโดยสิ้นเชิง ดังนี้คือ

"ไม่รู้อะไรมาก รู้ว่ามีสัตว์เยอะเพราะเคยไปล่าสัตว์"

"ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร แต่เคยได้ยินชื่อ"

"ไม่มีความรู้เลย แม้จะนึกก็นึกไม่ออกเพราะไม่เคยไปไม่เคยเห็น จะเห็นป่าดิบหรือป่าอย่างแถวบ้านอย่างไรก็ไม่รู้"

"เคยแต่ได้ยินชื่อไม่เคยไป ไม่รู้ว่าเขาทำอะไรกันบ้าง"

"รู้แต่ว่ามีเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าอยู่ตรงนี้แต่ไม่เข้าใจว่าเขาทำอะไรกัน คงเป็นการรักษาป่าไว้ไม่ให้หมดไป"

"ไม่ค่อยรู้จักนัก รู้แต่ว่ามีเจ้าหน้าที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเข้ามาบอกให้ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไว้ไว้"

"รู้ว่าเป็นเขตที่เขาหวงสัตว์ ห้ามเข้าไปล่าสัตว์ ถ้าเห็นเขาจะจับหรือเข้าไปในเขตก็จับ เข้าไปจับแน่ ตุ่น กระแต กระรอก เขาก็จับ ถ้าเขามาเจอว่าชาวบ้านมีสัตว์พวกนี้ที่บ้านเขาก็จับ เจ้าหน้าที่บอกว่าอย่ากินเข้าให้ เขาเห็นมีฉะนั้นจะโดนจับ"

"คิดว่าเป็นมรดกโลกที่ไม่ใช่ของประเทศไทยอย่างเดียว..เป็นของโลกจึงไม่อยากให้ชาวบ้านเข้าไปทำลาย"

"เป็นเขตที่พวกอนุรักษ์เอาแทรกเตอร์เข้ามาเกรดถนนไว้กันเขตไม่ให้ข้ามไปเขตโน้นเพราะกลัวว่าชาวบ้านจะเข้าไปตัดต้นไม้หรือล่าสัตว์"

"รู้ว่าพื้นที่แนวกันชนไปเป็นเขตป่าห้วยขาแข้ง ไม่รู้จะไรมากกว่านั้น"

"เป็นแหล่งที่เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ดูแลอยู่ ห้ามคนเข้าไปยุ่ง...มีแนวเขตที่เกรดทางเป็นถนน พื้นที่ที่อยู่หลังแนวเขตคือเขตป่า ห้ามคนเข้าไปอยู่"

"มีการสร้างถนนเมื่อปีนี่ เป็นทางเกรดโดยรถแทรกเตอร์ เพื่อเป็นเครื่องหมายเขตกันไม่ให้คนรุกเข้าไปในพื้นที่ด้านหลัง และมีเจ้าหน้าที่อนุรักษ์คอยตรวจตราในบริเวณนี้อยู่เสมอ"

"เป็นเขตที่เขาสั่งไม่ให้เข้าไปหาสัตว์ ถ้าคือเข้าไปและมีปืนจะถูกจับเข้าคุก"

"เป็นเขตที่จะเข้าไปโดยไม่ได้รับอนุญาตไม่ได้ แม้แต่จะเข้าไปเฉย ๆ โดยไม่ได้ล่าสัตว์หรือตัดไม้ทำลายป่าก็ตาม"

จากการวิเคราะห์ความรู้และความคิดเห็นต่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจมากที่สุดคือการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่แนวกันชนเป็นสิ่งที่ยังขาดอยู่มาก ความไม่รู้หรือการที่รู้อย่างผิด ๆ จะมีผลอย่างสำคัญให้ชาวบ้านมีทัศนคติและค่านิยมที่ผิด ๆ ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เพราะคิดว่าถูกกำหนดขอบเขตถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพไม่ให้เข้าไปกระทำในสิ่งที่ตนเองเคยกระทำ โดยไม่ทราบเหตุผลว่าทำไมพวกเขาจึงถูกห้ามปราม ถูกจับกุม และถูกปฏิบัติในลักษณะที่เป็นคนผิดหรือเป็นอาชญากร อย่างเช่นมีชาวบ้านท่านหนึ่งถามกลับมว่า "ห้วยขาแข้งเป็นสมบัติของโลก ไม่ใช่ของไทย พวกเราจึงเข้าไปไม่ได้...แล้วทำไมเราต้องยกให้เป็นสมบัติของโลกด้วย"

การขาดซึ่งองค์ความรู้ที่ถูกต้องหรือมีความรู้ความเข้าใจในทางลบ จะเป็นอันตรายต่อการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า และจะเป็นเงื่อนไขให้ต้องใช้กำลังปราบปราม จับกุม หรือคอยตรวจตราป้องกันอย่างเข้มข้น ซึ่งหมายถึงการต้องใช้กำลังคนและงบประมาณสนับสนุนจำนวนมาก ถ้าหากจะมีความพยายามให้ความรู้ที่ถูกต้องเพื่อสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีจนถึงขั้นมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ได้แล้ว นอกจากชาวบ้านจะไม่เป็นผู้ทำลายเองแล้วยังจะเป็นกำลังสำคัญช่วยสอดส่องดูแลป้องกันไม่ให้คนทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนฝ่าฝืนเข้าไปทำลายป่าไม้และสัตว์ป่า วิธีการเช่นนี้จะเป็มาตรการเสริมการป้องกันที่มั่นคงและเป็นผลในระยะยาว การใช้มาตรการปราบปราม จับกุม ชูบังคับ หรือลงโทษอย่างรุนแรง เป็นการทำงานแบบวิ่งไล่จับ ซึ่งคงต้องคิดกันว่าจะมีเจ้าหน้าที่จำนวนมากพอที่จะคอยตรวจตราจับกุมหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับอาณาเขตที่ต้องรับผิดชอบและจำนวนผู้ที่มีโอกาสจะฝ่าฝืนกฎหมาย โดยเฉพาะเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเองยังมีผู้ละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่และมีผู้

ฝ่าฝืนกระทำความคิดอีกจำนวนมาก ก็ยังเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านอ้างอิงได้ว่า "ที่เจ้าหน้าที่ยังทำเองได้ แล้วทำไมชาวบ้านจะทำบ้างไม่ได้"

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจากการสำรวจข้อมูลครั้งนี้ สามารถสรุปองค์ประกอบของความรู้ได้หลายประการ ทั้งที่เป็นความรู้ถูกต้องและไม่ถูกต้องดังนี้คือ

- เป็นแหล่งที่มีป่าไม้และสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์สมควรจะอนุรักษ์ไว้
- เป็นเขตที่มีการออกกฎหมายห้ามการบุกรุกทำลาย
- เป็นเขตที่มีเจ้าหน้าที่ดูแลพันธุ์สัตว์ป่าและรักษาป่าไม้ไม่ให้เสื่อมโทรม
- จัดตั้งขึ้นด้วยเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าและป่าไม้ไม่ให้หมดไป
- เป็นเขตที่ควรรักษาไว้ให้บุตรหลานได้ดูในอนาคต
- ต้องอนุรักษ์ไว้เพราะเป็นมรดกของโลก
- เป็นเขตที่อยู่หลังแนวเขตกันชนที่ทำไว้เป็นถนนเพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านบุกรุกเข้าไป
- เป็นเขตห้ามบุกรุก หากใครฝ่าฝืนจะถูกจับกุม ลงโทษจำคุก หรือปรับ หรือต้องอพยพออกไปอยู่ที่ยื่น
- เป็นเขตอนุรักษ์ไว้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า ชาวบ้านห้ามบุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยหรือทำกิน
- เป็นเขตที่ห้ามบุกรุกและพกพาอาวุธเข้าไป

ฯลฯ

1.2 ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของป่าห้วยขาแข้ง

นอกจากประเด็นความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งแล้ว ความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับความสำคัญของป่าห้วยขาแข้ง นับเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ โดยแนวคำถามเกี่ยวกับประเด็นนี้คือ "ท่านทราบหรือไม่ว่าทำไมรัฐบาลจึงต้องสงวนรักษาพื้นที่บริเวณนี้ไว้" จากผลการสำรวจข้อมูลสามารถสรุปความเห็นของชาวบ้านต่อความสำคัญของป่าห้วยขาแข้งได้ดังนี้คือ

1) ป่าห้วยขาแข้งยังมีความอุดมสมบูรณ์และมีสัตว์ป่าอยู่มากจนได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกของโลก จึงต้องช่วยกันดูแลไม่ให้ผืนป่าแห่งนี้ถูกทำลายความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามไป

2) ป่าไม้ในประเทศเหลืออยู่น้อยแล้ว และป่าห้วยขาแข้งยังคงมีต้นไม้และสัตว์ป่ามากจึงต้องการสงวนเอาไว้ หากปล่อยให้เสื่อมสภาพไปก็จะยิ่งก่อให้เกิดความแห้งแล้งมากขึ้นอีก

3) เท่าที่ผ่านมามีการทำลายทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่ห้วยขาแข้งกันมาก ถ้าหากยังไม่มีการกวดขันดูแลอย่างจริงจัง ต้นไม้และสัตว์ป่าก็คงไม่หลงเหลือไว้ให้ลูกหลานได้ดูในอนาคต

4) ป่าห้วยขาแข้งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ รัฐบาลสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์อย่างจริงจังเพื่อรักษาต้นน้ำลำธารเอาไว้ มิเช่นนั้นอาจจะถูกบุกรุกเข้าไปลากวางทำกินจนหมดสภาพการเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ก็จะยิ่งก่อให้เกิดปัญหาขาดน้ำและความแห้งแล้งมากยิ่งขึ้น

5) ความพยายามในการอนุรักษ์ก็เพื่อการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ การทำลายทรัพยากรป่าไม้มากๆ จะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศให้เกิดความแห้งแล้งกันดาร เหมือนกับที่ได้เกิดขึ้นแล้วในหลายชุมชนที่อยู่รอบ ๆ

ป่าห้วยขาแข้งเมื่อเปรียบเทียบกับสภาพการณ์ในช่วงแรก ๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งสามารถจะหาน้ำกิน น้ำใช้ได้ง่ายกว่าในปัจจุบัน

6) ที่รัฐบาลทำเช่นนี้เพราะกลัวว่าชาวบ้านจะบุกรุกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าจนหมดสภาพป่า เมื่อป่าไม้หมดไปสัตว์ป่าก็จะอาศัยอยู่ไม่ได้ต้องหนีเข้าป่าลึกไปอีก อาจจะต้องหนีข้ามไปยังป่าฝั่งประเทศพม่า ปัจจุบันสัตว์ป่าหลายชนิดก็ถูกล่าทำลายจนหาตัวได้ยากแล้ว ถ้าไม่ช่วยกันรักษาก็คงจะยิ่งหมดสิ้นไปอีก

7) เป็นผลมาจากการฆ่าตัวตายของคุณสืบ นาคะเสถียร หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งคนก่อน ทำให้เกิดการตื่นตัวผลักดันงานอนุรักษ์ป่าห้วยขาแข้งมากขึ้นและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานจริงจึงมากขึ้น โดยเฉพาะได้รับการกระตุ้นโดยตรงจากต่างประเทศ รัฐบาลจึงกวัดขั้นการทำงานของทุกหน่วยงานในพื้นที่ยิ่งขึ้น

8) รัฐบาลคงต้องการสงวนป่าห้วยขาแข้งไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ถ้าหากปล่อยให้มีการทำลายป่าจนโล่งเตียน สัตว์ป่าจะอยู่อาศัยลำบากจะไม่มีแหล่งหาอาหารและผสมพันธุ์ สัตว์ป่าก็ต้องหากินเหมือนกับคน อาจจะต้องเร่ร่อน ไปอยู่ที่ใหม่อาจจะถูกสัตว์ป่าชนิดอื่นฆ่าตาย หรือถูกคนล่า หรือปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ไม่ได้ จนอาจสูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย

ความเห็นที่สรุปมาทั้ง 8 ประการนี้ เป็นการสรุปเรียบเรียงความเห็นของชาวบ้านให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อการสะท้อนความคิดเห็นของชาวบ้านในแง่มุมต่าง ๆ กันต่อความสำคัญของป่าห้วยขาแข้ง แต่อย่างไรก็ตามยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังไม่เข้าใจ และไม่มีความคิดเห็นเชิงรับรู้ถึงความสำคัญของป่าห้วยขาแข้งว่าทำไมรัฐบาลจึงต้องพยายามสงวนรักษาไว้ ดังเช่นความเห็นของบางท่านซึ่งขอนำมาเสนอไว้เป็นตัวอย่าง คือ

"ยังมีหลายคนไม่รู้ รู้แต่เพียงว่าห้ามเข้าไป ห้ามตัดไม้ ห้ามมาได้ 2-3 ปีแล้ว...ก็ไม่ว่าทำไมต้องห้าม"

"ไม่รู้ซี แต่คิดว่าถ้าต้นไม้ย่อยลงคงจะไม่ดี อย่างปัจจุบันนี้รู้สึกว้างแฉ่งมากกว่าเมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมา"

"ไม่เข้าใจเลยว้างทำไมต้องสั่งปิดป่าด้วย ทำให้ชาวบ้านหากินลำบาก จะล่าสัตว์บ้าง หาปลาบ้างก็ทำไม่ได้ ที่กับคนรวย ๆ เช่นทางภาคเหนือมีคนปลูกบ้านหลังใหญ่ ๆ กัน ก็ไม่เห็นมีใครถูกจับ คนจนจะตัดไม้มาปลูกบ้านบ้างก็จะจับ คิดว่ารัฐบาลทำไมถูกออกกฎหมายบังคับใช้กับคนรวยและคนจนไม่เหมือนกัน"

"ชาวบ้านส่วนใหญ่คงไม่เข้าใจ ถ้าเป็นเด็กรุ่นหลังอายุ 16-17 ปีจะเข้าใจว่าถ้าป่าหมดจะเกิดอะไรขึ้น ถ้าไม่มีป่าไม้ก็จะกลายเป็นเขาหัวโล้น เป็นทะเลทราย อากาศร้อน และฝนแล้ง สิ่งเหล่านี้มีแต่การอบรมกับเด็ก ๆ .... กับชาวบ้านทั่วไปจะเข้าใจแต่เพียงว่าเป็นเขตอนุรักษ์ห้ามเข้าไปยุ่ง ต้องไม่เข้าไปล่าสัตว์ ตัดไม้ ทำลายป่า แต่ไม่รู้อะไรมากไปกว่านี้... โดยเฉพาะหมู่บ้านนี้ไม่ได้อยู่ในเขตห้วยขาแข้ง ทำไมจึงถูกห้ามไปด้วย ห้ามไม่ให้หากินที่หากินเพิ่ม และห้ามฮึดหลายอย่าง..."

ประเด็นของปัญหาเรื่องนี้ยังคงอยู่ที่ปัญหาการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่ชุมชน การที่รัฐบาลจะออกกฎหมายบังคับใช้กับชาวบ้านหรือกำหนดนโยบายหรือมาตรการดำเนินการต่าง ๆ นั้น ถ้าหากขาดการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้ร่วมรับรู้และเข้าใจแล้ว ก็จะก่อให้เกิดความสับสนและอาจจะกลายเป็นเงื่อนไขของการไม่ยอมรับการจัดการนั้น ๆ ซึ่งอาจจะถูกกลืนกลายเป็นการต่อต้าน หรือมีปฏิกิริยาตอบโต้ในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นเงื่อนไขให้เกิดปัญหาหลากหลายใหญ่โตจนนโยบายหรือมาตรการนั้น ๆ ถูกขัดขวางและไม่ประสบความสำเร็จในที่สุด ดังนั้น การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชุมชน จึงควรเป็นกระบวนการเริ่มต้นของการปฏิบัติงานที่จะต้องเกี่ยวข้องโดยตรงกับชาวบ้านจำนวนมาก ๆ และในพื้นที่บริเวณกว้าง ดังเช่นที่กำลังมีแผนงานจะจัดการอย่างไรอย่างหนึ่งในพื้นที่แนวกันชนนี้

1.3 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการรักษาพื้นที่ป่าของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนถึงการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและบริเวณใกล้เคียง ทำให้ได้รู้ว่ามีเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาดูแลรักษาพื้นที่ป่าอย่างใกล้ชิดอยู่ 3 กลุ่ม คือ พวกอนุรักษ์หรือเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทหารพราน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้ง 3 กลุ่มนี้ได้เข้ามาดำเนินงานในบริเวณนี้ด้วยกิจกรรมที่แตกต่างกัน แม้จะมีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ความรู้สึกของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าหน้าที่ทั้ง 3 กลุ่มก็แตกต่างกันด้วย ชาวบ้านส่วนมากมีความรู้สึกที่ดีต่อทหารพราน มีความรู้สึกเฉย ๆ ไม่ชอบไม่เกลียดพวกอนุรักษ์ แต่มีความรู้สึกเกลียดและกลัวพวกเจ้าหน้าที่ป่าไม้

ดังที่กล่าวแล้วว่าเจ้าหน้าที่ทั้ง 3 กลุ่มนี้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่โดยมีเป้าหมายเพื่อการรักษาพื้นที่ป่าห้วยขาแข้งเช่นเดียวกันแต่วิธีการปฏิบัติงานจะแตกต่างกันไปบ้าง ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงความแตกต่างในวิธีปฏิบัติงาน แต่จะนำเสนอเฉพาะความเห็นของชาวบ้านที่มีต่อวิธีการปฏิบัติงานในลักษณะต่าง ๆ โดยภาพรวมว่าเป็นเช่นไรบ้าง ซึ่งสามารถสรุปวิธีการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เพื่อการรักษาป่าห้วยขาแข้งได้ดังนี้

1) ใช้มาตรการทางกฎหมายประกาศห้ามชาวบ้านไม่ให้ตัดไม้ เคาป่า บุกรุกป่า หรือลักลอบเก็บของป่าที่ไม่อนุญาต (ของป่าที่อนุญาตให้เข้าไปเก็บหาได้คือ หน่อไม้และเห็ด) หากใครฝ่าฝืนจะต้องถูกจับกุมไปลงโทษ และมีความผิดในทางอาญา

2) มีเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าคอยลาดตระเวนตรวจจับผู้ที่บุกรุกเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เพื่อลักลอบตัดไม้หรือล่าสัตว์ รวมทั้งห้ามไม่ให้บุกรุกเข้าไปกลางทำกินในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งด้วย นอกจากเจ้าหน้าที่จะคอยลาดตระเวนในเขตป่าห้วยขาแข้งแล้วยังลาดตระเวนตรวจสอบเข้าไปในหมู่บ้านด้วย ว่ามีบ้านใดหรือใครที่มีพฤติกรรมผิดกฎหมายบ้างหรือไม่ โดยจะเข้ามาประมาณเดือนละครั้ง

3) มีการจัดตั้งจุดตรวจหรือจุดสกัดจับ เพื่อป้องกันการลักลอบเข้าไปล่าสัตว์ ตัดไม้ หรือลักลอบขนสัตว์ป่าหรือไม้ออกนอกพื้นที่ รวมทั้งคอยป้องกันไม่ให้บุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ถ้าจะเข้าไปต้องไม่พกพาอาวุธเข้าไปและเมื่อกลับออกมาจะต้องไม่มีเนื้อสัตว์หรือของป่าต้องห้ามนำออกมาด้วย

4) มีเจ้าหน้าที่อนุรักษ์เข้ามาฉายหนังและเล่นดนตรีให้ดู หนังที่ฉายเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ป่า การห้ามล่าสัตว์ป่าและตัดต้นไม้

5) เจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ได้ออกมาประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านช่วยกันรักษาป่าไม้และสัตว์ป่า และสร้างความเข้าใจต่อความสำคัญของป่าโดยมีวิธีการประชาสัมพันธ์คือ ฉายสไลด์ ฉายวิดีโอ และการจัดสัมมนาอบรมผู้นำชุมชน

6) เจ้าหน้าที่ป่าไม้และพวกอนุรักษ์เข้ามาให้คำแนะนำถึงวิธีการรักษาป่า และให้ช่วยกันปลูกป่าในบริเวณหมู่บ้าน โดยนำเอาพันธุ์ไม้มาแจกให้ชาวบ้านปลูกและมอบหมายให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลบริเวณที่ปลูกป่านั้น

7) มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาคอยจับผู้ฝ่าฝืน ซึ่งในการมาจับกุมนั้นมักจะมึคนไปแจ้ง ทั้งนี้เพราะปกติเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ค่อยเข้าไปตรวจ จึงมักจะไม่มีข่าวสารต่าง ๆ เอง ต่อเมื่อมีคนไปแจ้งจึงจะยกกำลังมาจับกุม

8) มีเสลิกอปเตอร์บินตรวจการบ่อยมากในช่วงฤดูแล้ง เพื่อคอยตรวจตราว่าเกิดไฟป่าตรงจุดไหนบ้างหรือไม่ จะได้ดำเนินการดับไฟป่าได้ทัน และจะได้จับกุมผู้กระทำผิดได้ทันทั่วทั้ง ทั้งในเรื่องไฟป่า เลื่อยไม้และการล่าสัตว์

9) มีทหารพรานเข้ามาตั้งหน่วยปฏิบัติงาน คอยแนะนำเรื่องการเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ ให้ชาวบ้านมีรายได้ดีขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องถลกอบเลื่อยไม้หรือล่าสัตว์ไปขาย และยังมีกิจกรรมการอบรมให้ความรู้และกิจกรรมเสริมเพื่อการอนุรักษ์ด้วย เช่นมีโครงการบ้านเด็กในป่าใหญ่ เป็นต้น

10) หน่วยทหารพรานเข้ามาอบรม อสร. (อาสาช่วยรบทหารพราน) เพื่อจัดตั้งหน่วยอาสาช่วยดูแลสวนรักษาพื้นที่ป่าบริเวณหมู่บ้านไว้ และช่วยกันสอดส่องดูแล และจับกุมผู้ที่ฝ่าฝืนเข้าไปตัดไม้ในบริเวณหมู่บ้าน

11) ทหารพรานเข้ามาแนะนำชาวบ้านไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่า ห้ามการซื้อขายที่ดิน ถ้ามีการซื้อขายที่ดินก็จะมีการบุกรุกป่ามากขึ้น และให้ช่วยกันดูแลไม่ให้คนภายนอกเข้ามาทำลายป่า ถ้ามีปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นในหมู่บ้านใด หมู่บ้านนั้นอาจจะต้องถูกอพยพไปอยู่ที่อื่น

12) ทหารพรานเข้ามาแนะนำด้านการเพาะปลูก ให้ทำแบบเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรผสมผสาน มีการเพาะปลูกไม้ผล เช่น ขนุน มะขม มะม่วง และอื่น ๆ เพื่อไว้กินและขาย อีกทั้งยังส่งเสริมให้ชาวบ้านปรับปรุงบ้านเรือนและชุมชนให้น่าอยู่ สร้างส้วมให้อย่างถูกสุขลักษณะ ช่วยสร้างโรงเรียนชั่วคราวให้บุตรหลานได้มีที่เรียนหนังสือ เป็นต้น

13) ทหารพรานเข้ามาชักจูงชาวบ้านให้อินยอมมอบอาวุธปืน เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจว่าจะไม่บุกรุกเข้าไปล่าสัตว์อีก จะทำมาหากินอยู่ในกรอบที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด

14) มีทหารพรานและเจ้าหน้าที่ปกครองมาแนะนำว่าห้ามตัดต้นไม้ใหญ่ ถ้ามีความจำเป็นต้องใช้ไม้ก็ให้เลื่อยไม้ชิ้นแห้งตายหรือเป็นไม้ล้ม และไม่ควรรุกรุกเข้าไปตัดไม้หรือหาไม้ในป่าห้วยขาแข้ง

15) ผู้ใหญ่บ้านและกำนันเรียกประชุมลูกบ้านเพื่อสั่งห้ามฝ่าฝืนกระทำผิดกฎหมาย ทั้งการถลกอบตัดต้นไม้และล่าสัตว์ป่า แต่ถ้ามีความจำเป็นบางอย่างเช่นเลื่อยไม้เพื่อปลูกสร้างเรือนบ้านก็ให้ขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่เสียก่อน ห้ามเลื่อยโดยไม่ได้รับอนุญาตมิฉะนั้นจะถูกจับกุมดำเนินคดี ในการประชุมชาวบ้านบางครั้งจะมีพวกอนุรักษ์ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ หรือทหารพรานเข้าร่วมชี้แจงหรือแนะนำ หรือบางครั้งก็เป็นเชิงขู่บังคับไม่ให้ชาวบ้านประพฤติปฏิบัติที่เป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามต่างๆ ที่ได้แจ้งไว้

16) มีเจ้าหน้าที่จากฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่า การช่วยกันรักษาป่า และห้ามการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่เพิ่มขึ้น พร้อมทั้งชี้แจงว่าที่ดินส่วนไหนที่ทำกินอยู่ในปัจจุบันก็ให้ทำต่อไปได้ ยกเว้นพื้นที่ที่มีความลาดชันเกินกว่า 30 องศา ห้ามขึ้นไปทำไร่อย่างเด็ดขาด

17) เจ้าหน้าที่สงเคราะห์ชาวเขาได้เข้ามาอบรมให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ทั้งความรู้ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และความรู้ด้านการเกษตร เพื่อให้คนกะเหรี่ยงสามารถเพาะปลูกพืชผลพอเลี้ยงครอบครัวจะได้ไม่ต้องเข้าไปล่าสัตว์ออกมาขายให้กับคนภายนอกที่มาติดต่อซื้อ

จากความเห็นทั้งหมดของชาวบ้านจะพบว่าหน่วยงานที่ได้มีบทบาทในพื้นที่นี้ค่อนข้างมากคือ เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และทหารพราน โดยอาจสรุปบทบาทที่แตกต่างกันของแต่ละหน่วยงานได้ว่า เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ คอยดูแลไม่ให้คนเข้าไปล่าสัตว์ หรือตัดต้นไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ คอยจับกุมและดูแลไม่ให้คนเข้าไปถลกอบตัดไม้หรือดางป่า ถ้าจะตัดไม้ต้องขออนุญาตเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก่อนว่าจะ

ตัดได้หรือไม่ และทหารพราน เข้ามานับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่อนุรักษ์และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทั้งยังเข้า
มาสร้างโครงการต่าง ๆ ให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลป่า เช่น มีการอบรมให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ และทำโครงการ
บ้านเล็กในป่าใหญ่ เป็นต้น

การนำเสนอความคิดเห็นที่มีต่อวิธีการรักษาพื้นที่ป่าห้วยขาแข้งของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาทั้ง
หมดนี้ เป็นการสะท้อนถึงความคิดเห็นของชาวบ้านที่บ่งบอกถึงความรู้และความเข้าใจของชาวบ้านต่อบทบาท
หน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งในหลายกรณีได้สร้างความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องและสร้างความสับสนให้เกิด
ขึ้นในกลุ่มชาวบ้านและผู้นำชุมชน รวมทั้งในหลายกรณียังสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ไม่
พยายามจะประสานความร่วมมือกัน จึงมีลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างทำงานของตน จนกระทั่งเกิดความซ้ำซ้อนในการ
ปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังมีทัศนคติที่ดีกับเจ้าหน้าที่บางหน่วยงาน และยอมรับว่ามีความรู้เรื่องการ
อนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่ามากขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานดังกล่าว

1.4 ความเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตห้วยขาแข้ง

การรวบรวมความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าห้วยขาแข้ง จะเป็นการรวบรวม
รวมข้อมูลเชิงเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเฉพาะช่วงปัจจุบันกับระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมา ว่าได้มีความเปลี่ยนแปลง
เกิดขึ้นอย่างไรบ้างในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งในแง่มุมที่ชาวบ้านรับรู้ ทั้งนี้ก็ด้วยความหวังว่าจะสามารถ
เข้าใจถึงแนวคิดพื้นฐานของชาวบ้านว่าการเปลี่ยนแปลงเช่นไรที่เหมาะสมต่อป่าห้วยขาแข้ง และชาวบ้านมีความ
ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใดบ้าง ซึ่งผลจากการศึกษาข้อมูลสนามสามารถสรุปความคิดเห็น
ของชาวบ้านที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับป่าห้วยขาแข้งได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) เมื่อ 5 ปีที่แล้วมีจำนวนสัตว์ในป่าห้วยขาแข้งน้อยกว่าปัจจุบัน เนื่องจากมีการล่าสัตว์ในช่วงนั้นมากทำ
ให้สัตว์ที่เหลืออยู่หลบภัยเข้าไปอยู่ในป่าลึก ไม่ค่อยมีปรากฏออกมาให้ชาวบ้านพบเห็น แต่ขณะนี้คาดว่าจะมี
สัตว์ป่ามากขึ้น เพราะในบริเวณที่เพาะปลูกเชิงเขาใกล้แนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจะมีแก่งบ้าง หมูป่าบ้าง
หมาป่าบ้าง ลงมากินข้าวโพดของชาวบ้านอยู่บ่อย ๆ

2) ปัจจุบันข่าวคราวการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ามีน้อยลง ก่อนหน้านี้มีการลักลอบขนไม้เถื่อนออกไปแทบ
ทุกคืน แต่หลังจากที่คุมสืบได้เสียชีวิตไป เจ้าหน้าที่อนุรักษ์และทหารพรานได้ดำเนินการกวาดล้างจับกุมและลาด
ตระเวนตรวจตรากันอย่างจริงจัง การทำลายป่าจึงลดลงอย่างเห็นได้ชัด

3) เมื่อก่อนไม่ค่อยมีการกวาดล้างเรื่องห้ามล่าสัตว์ ห้ามบุกรุกทำลายป่า แต่เดี๋ยวนี้มีการห้ามทุกอย่าง และ
คอยตรวจจับผู้กระทำผิดอย่างเข้มงวด ชาวบ้านไม่กล้าลักลอบประทุษร้ายกันอีก แม้แต่สัตว์ที่ออกมากินข้าวโพด
ของชาวบ้านก็ยังไม่มีใครล่ายิง เพราะมีทหารพรานเข้ามาประจำอยู่ในหมู่บ้านและห้ามปรามไม่ให้ชาวบ้านยิง
สัตว์ป่าและตัดต้นไม้

4) ปีที่แล้วเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งได้เข้ามากำหนดพื้นที่แนวกันชน โดยใช้รถไถมาเก
รุดเป็นถนน และใช้ถนนเกรุดนั้นเป็นเขตแดนห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่อีกฝั่งถนนหนึ่ง
แม้ว่าบริเวณนี้จะเคยเป็นที่ทำกินของชาวบ้านอยู่ก่อน ก็ยังห้ามเข้าไปทำอะไรโดยเด็ดขาด หากฝ่าฝืนจะถือว่าเป็นการ
บุกรุกเขตป่าห้วยขาแข้ง และอาจจะถูกจับกุมดำเนินคดีได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงจำเป็นต้องจำยอม

5) มีการอพยพชาวบ้านที่อยู่ภายในเขตและบางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้แนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งออกไปอยู่หมู่บ้านป่าไม้ที่บ้านซับสมบุรณ์และอ่างห้วยคง พร้อมทั้งประกาศเขตแนวกันชนรัศมี 5 กิโลเมตรจากแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้อาจจะถูกอพยพออกไปด้วย นอกจากนี้ถ้าหากหมู่บ้านใดยังไม่ยอมหยุดพฤติกรรมการค้าสัตว์หรือตัดไม้ทำลายป่าก็จะถูกพิจารณาให้อพยพออกไปอยู่ที่หมู่บ้านป่าไม้แห่งใหม่ที่จัดเตรียมพื้นที่ไว้แล้ว

6) ในช่วงก่อนการได้ยินเสียงเลื่อยยนต์หรือเสียงปืนยิงสัตว์ออกจะเป็นเรื่องปกติธรรมดา หากมีรถชนไม้ผ่านหมู่บ้านชาวบ้านก็รู้สึกเฉย ๆ หรือเห็นคนแบกปืนเข้าป่าก็ไม่ถือเป็นเรื่องแปลกประหลาดอะไร จนกระทั่งเมื่อมีการประกาศปิดป่า กิจกรรมเหล่านี้ก็เริ่มลดลงอย่างเห็น ได้ชัด แม้แต่การหาหน่อไม้ที่เคหาได้ตลอดปีโดยไม่มีกำหนดเวลา เดิมนี่ก็กำหนดให้หาหน่อไม้ได้เฉพาะช่วงไม่เกิน 2 เดือนเท่านั้น

7) ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่มากนัก แต่พื้นที่ป่ารอบ ๆ เขตห้วยขาแข้ง เช่น บริเวณบ้านเสาธงในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาได้มีนายทุนจากข้างนอกพากันเข้ามาตัดไม้ด้วยเลื่อยยนต์ ทำให้สภาพป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์กลายเป็นป่าโล่งเตียน หาไม้ใหญ่ได้ยาก แต่พวกนี้ไม่ได้บุกรุกเข้าไปเลื่อยไม้ในเขตป่าห้วยขาแข้ง

8) เจ้าหน้าที่ที่มีความตื่นตัวในการอนุรักษ์มากขึ้น แต่เดิมเคยพบเห็นเจ้าหน้าที่เองเข้ามาเป็นตัวการสำคัญในการล่าสัตว์และตัดไม้ ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายเข้ามาบรรณาการเรื่องการอนุรักษ์ โดยเฉพาะทหารพรานกับกลุ่มเจ้าหน้าที่อนุรักษ์ได้เข้ามาป้องกันปราบปรามการกระทำผิด และส่งเสริมความรู้และกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ นับเป็นการกระทำที่ได้ผลดี ชาวบ้านเองก็ไม่กล้าเสี่ยงกระทำผิดกันแล้ว แม้ว่าการกระทำผิดจะไม่หมดไปทีเดียวแต่ก็ลดน้อยลงจากเดิมมาก

ความเห็นต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ นับเป็นนิมิตหมายอันดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในบริเวณนี้ ดังนั้นจากสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระยะ 2-3 ปีมานี้ น่าที่จะเป็นเงื่อนไขที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรทบทวนโอกาสสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้กระแสพฤติกรรมการทำลายป่านั้นลดลง และควรจะหามาตรการขั้นเด็ดขาดจัดการกับกลุ่มบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวคือเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตเพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง ซึ่งจะมีผลทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าบรรลุผลแบบยั่งยืน

2. ความคิดเห็นต่อการใช้ทรัพยากรจากป่าและปัญหาการอนุรักษ์

ในส่วนนี้เป็นการรวบรวมความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรจากป่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน และปัญหาที่เป็นผลกระทบต่อการอนุรักษ์ในส่วนที่เป็นเงื่อนไขจากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐเอง พร้อมทั้งการให้ความเห็นต่อแนวทางการมีส่วนร่วมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในบริเวณนี้ ซึ่งจะได้อำนาจความคิดเห็นของชาวบ้านเป็นประเด็น ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ความคิดเห็นต่อการใช้ทรัพยากรจากป่าในอดีตและปัจจุบัน

สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมาเป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เสริมสร้างการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้น แต่ประเด็นที่จะทำให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น ก็คือการเปรียบเทียบการใช้ทรัพยากรจากป่าห้วยขาแข้งในอดีตกับปัจจุบันว่ามีทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปเช่นไรบ้าง

จากการสำรวจข้อมูลสนามพบว่า ในอดีตนั้นชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนมีการใช้ทรัพยากรจากป่าดังนี้

- 1) การล่าสัตว์เพื่อบริโภคและขาย
- 2) การเลื่อยไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัย
- 3) การรับจ้างเลื่อยไม้แผ่นส่งขายให้นายทุน
- 4) การเก็บสมุนไพรไปขาย เช่น ว่านพญากระทิง สมุนไพรเจ็ดบุญเพลิง เป็นต้น
- 5) หาหน่อไม้เพื่อบริโภคและขาย
- 6) หาเห็ดเพื่อบริโภคและขาย เช่น เห็ดโคน เห็ดเผาะ เห็ดถั่ง
- 7) เก็บผักและผลไม้ป่ามาบริโภค เช่น ตะคร้อ ผักหวาน
- 8) ตีผึ้งมาขายเป็นน้ำผึ้ง
- 9) ตัดไม้มาทำฟืนและเผาถ่านใช้ในครัวเรือน ที่เหลือจะขายเป็นรายได้เสริม
- 10) ของป่าอื่น ๆ ได้แก่ ไม้หอม กระวาน เปลือกสีเสียด และอื่น ๆ

ทรัพยากรจากป่าห้วยขาแข้งที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญของชาวบ้านในอดีตคือสัตว์ป่า ซึ่งขายได้ทั้งเนื้อ หนัง และเขา รวมทั้งดีหมีและกระดูกเสือกก็เป็นที่ต้องการของพ่อค้า เนื้อสัตว์ป่าที่นิยมกันมากคือ เก้ง หมูป่า กระต่าย หมี และค้างคาว หนังที่นิยมมากคือหนังเสือและหนังหมี สำหรับเขาสัตว์จะเป็นเขากะทิงและเขากวางที่สามารถขายได้ง่าย แหล่งรับซื้อสัตว์ป่าที่สำคัญอยู่ที่ตลาดอำเภอบ้านไร่ เป็นแหล่งรวบรวมที่จะส่งเนื้อสัตว์ออกไปขายนอกพื้นที่อีกทอดหนึ่ง

รองลงมาจากสัตว์ป่าก็คือรังผึ้งและน้ำผึ้ง ชาวบ้านจะขึ้นเขาไปตีผึ้งครั้งหนึ่ง ๆ นานประมาณ 1 สัปดาห์ซึ่งจะได้น้ำผึ้งประมาณ 2-3 ปี๊บ เมื่อนำมาตวงน้ำผึ้งใส่ขวดขายจะได้ปี๊บละ 20 ขวด ราคาขายน้ำผึ้งถ้าขายที่บ้านจะได้ราคาขวดละ 30 บาท แต่ถ้านำลงไปขายที่ตลาดอำเภอบ้านไร่จะได้ราคาถึงขวดละ 50 บาท (ถ้าเป็นราคาในปัจจุบันนี้ขายที่บ้านขวดละ 50 บาท ขายที่ตลาดอำเภอบ้านไร่ขวดละ 80 บาท)

สำหรับทรัพยากรอื่น ๆ ที่พอจะเป็นรายได้ก็คือ หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร ไม้หอม กระวาน และเปลือกสีเสียด ส่วนการเลื่อยไม้แม้จะเป็นกิจกรรมที่ขึ้นชื่อว่ามียออยู่มาก แต่ส่วนมากเป็นการลักลอบเลื่อยไม้จากป่ารอบ ๆ แนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ส่วนที่จะลักลอบเข้าไปในเขตห้วยขาแข้งมีน้อยมาก

ปัจจุบันกิจกรรมของชาวบ้านในการใช้ทรัพยากรจากป่าห้วยขาแข้งมีน้อยลงกว่าอดีตมาก เพราะเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายเข้ามาร่วมกันตรวจตราป้องกันการบุกรุกเข้าไปในเขตป่าห้วยขาแข้ง ทำให้กิจกรรมที่มีเหลืออยู่คือ

- 1) การหาหน่อไม้เพื่อบริโภคและขาย
- 2) การหาเห็ดเพื่อบริโภคและขาย
- 3) การล่าสัตว์เพื่อบริโภค
- 4) การเก็บผักและผลไม้ป่ามาบริโภค

5) การลักลอบเลี้ยง ไม้มาปลูกบ้าน

สำหรับกิจกรรมอื่น ๆ นั้นแทบจะหมดไปแล้ว อาจจะมีคนลักลอบเข้าไปล่าสัตว์และตีรังไปขายบ้าง แต่ก็ น้อยลงกว่าเดิมมาก เพราะเจ้าหน้าที่เอาใจจริงเฝ้ามากขึ้น หากพบเห็นจะถูกจับกุมไปดำเนินคดีทันที แม้แต่การล่า มาเพื่อบริโภคก็ถูกจับด้วย ตัวอย่างเช่นมีชาวบ้านรายหนึ่งในตำบลทองหลาง กิ่งอำเภอห้วยคต เคยออกไปหา ล่าสัตว์เล็ก ๆ มาไว้บริโภคในครัวเรือน คือไปหาหมีป่า กระรอก กระแต มาเป็นเนื้อประกอบอาหาร หากนำมาทำ เนื้อร่า การออกไปล่าสัตว์เหล่านี้กระทำกันในแถบเขามโนราห์ ซึ่งมีผู้ร่วมดำเนินการด้วยกัน 3 คน แต่ได้ถูก เจ้าหน้าที่อนุรักษ์จับกุมได้และถูกฟ้องร้องดำเนินคดีจำคุกอยู่ 9 เดือน เมื่อพ้นโทษออกมาแล้วบังเกิดความเข็ด ขยาดไม่กล้าเข้าป่าอีกเลย การตรวจตราและจับกุมอย่างจริงจัง ทำให้การลักลอบล่าสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าห้วยขาแข้งมีจำนวนลดลงกว่าในอดีตมากนัก

ส่วนการหาเห็ดและหน่อไม้ แม้เจ้าหน้าที่อนุรักษ์จะอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปหาขายหรือเพื่อบริโภคได้ แต่ก็กำหนดเวลาแน่นอน อย่างเช่นในปี พ.ศ.2535 นี้มีกำหนดให้ชาวบ้านเข้าไปหาหน่อไม้ในเขตห้วยขาแข้งได้ ระหว่างวันที่ 10 สิงหาคม ถึง 10 กันยายน เป็นเวลา 1 เดือน และอนุญาตให้เข้าไปหาเห็ดได้ในช่วงเดือนตุลาคม สำหรับผักและผลไม้เข้าไปเก็บได้ตามฤดูกาลแต่ต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ก่อน หรือถ้าจะเข้าไปเองก็ต้อง เข้าป่าไปโดยไม่พกพาอาวุธใด ๆ ไปด้วย เพื่อเป็นการยืนยันความบริสุทธิ์ใจ

นอกจากนี้แล้วก็อาจจะมียกกรรมอื่น ๆ บ้าง ซึ่งต้องพิจารณาว่าเกิดขึ้นจากชาวบ้านหรือบุคคลภายนอก อย่างเช่นการหาไม้มาทำฟืนและถ่าน จะมีเกิดขึ้นในช่วงเดียวกับที่เปิดป่าให้หาหน่อไม้ได้ แต่ไม้ที่จะสามารถนำ ออกมาใช้ประโยชน์ได้จะต้องเป็น ไม้ล้มแล้วเท่านั้น แม้จะเป็น ไม้แห้งตายก็ห้ามโค่นแล้วนำออกมา ส่วนการ ลักลอบเลี้ยง ไม้ที่ชาวบ้านคนหนึ่ง ในเขตตำบลละโว้ อำเภอปานสัก บอกว่ายังมีการลักลอบเข้าไปเลี้ยง ไม้ในป่า ห้วยขาแข้งบริเวณใกล้ ๆ แนวป่าบ้าง แต่ไม่ใช่การเลี้ยง ไม้ของชาวบ้านเองกลับเป็นการกระทำภายใต้การบงการ ของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เข้ามาข้างชาวบ้านไปเลี้ยง ไม้ให้ โดยตำรวจผู้นั้นให้คำรับประกันว่าผู้รับจ้างเลี้ยง ไม้จะไม่ ถูกจับกุมดำเนินคดีถึงชั้นศาล อย่างมากก็ถูกแค่ปรับเท่านั้น และจะเป็นผู้จ่ายค่าปรับให้ สำหรับไม้ที่ลักลอบ ตัดเป็น ไม้มีค่าต้นไม้ใหญ่สัก เพราะไม่ได้แปรรูปเป็น ไม้แผ่น แต่นำมาทำเป็นวงกบประตูหน้าต่าง ขนออกไป ขายที่ไหนไม่ทราบ เพราะตำรวจผู้นั้นจะเป็นผู้รับผิดชอบในการขน ไม้วงกบเหล่านั้นออกไปเอง

2.2 ปัญหาขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการใช้ทรัพยากรจากป่า

สภาพการใช้ทรัพยากรจากป่าห้วยขาแข้งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นเงื่อนไขที่สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้ง ระหว่างชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่แนวกันชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ง่ายมาก แต่ผลการสำรวจข้อมูลพบว่าประมาณ ร้อยละ 69 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดให้ความเห็นว่าไม่มีปัญหาขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยมีหลายท่าน ให้เหตุผลประกอบความคิดเห็นมาอย่างน่าสนใจคือ

"ถ้าทหารพรานหรือป่าไม้สั่งอะไรลงมา ชาวบ้านก็ทำตามทุกอย่าง ไม่เคยมีใครไปขัดขืนเขา"

"เชื่อฟังทางการและกลัวกฎหมายเอาโทษ"

"ไม่มีหรอก พวกป่าไม้ก็อยู่เฉพาะพวกเขา ไม่เคยลงมาสูงถึงกับชาวบ้าน ที่เคยเข้ามาบ้างก็เป็นทหารพราน เข้ามาบอกว่าให้ช่วยกันรักษาป่าโดยเอากล้าไม้มาให้ปลูก พวกเราก็ทำตาม"

"พวกชาวบ้านที่มีทำไรกัน ไม่มีใครเข้าป่า อีกทั้งมีหลายคนเข้าไปทำงานกับพวกอนุรักษ์บนเขา ไม่เคยได้ยินว่าคนในหมู่บ้านถูกจับ เคยแต่ได้ยินบ้างว่าคนจากที่อื่นเข้าไปตีฝั่งแล้วถูกพวกอนุรักษ์จับไป"

"เพราะพวกเขา (เจ้าหน้าที่) มีสิทธิเหนือเราอยู่แล้ว เรามาอยู่ในเขตป่าสงวน แล้วแต่เขาจะทำอะไรเราก็ยอมตาม"

"ไม่มีปัญหาขัดแย้งอะไร นอกจากคำแค้นใจที่โดนควบคุมมาก โดยเฉพาะจากพวกอนุรักษ์ ป่าไม้ และทหารพราน"

"เจ้าหน้าที่จะตรวจตราเฉพาะในเขตป่า ถ้าชาวบ้านไม่บุกรุกเขตป่าก็จะไม่ต้องเจอกัน ไม่ต้องขัดแย้งอะไรกัน ชาวบ้านทั่วไปเลิกบุกรุกป่ากันไปหมดแล้ว เพราะมีทหารพรานเข้ามาตั้งหน่วยควบคุมดูแลใกล้ชิด"

"ชาวบ้านเลิกเข้าป่าล่าสัตว์ตัดไม้กันแล้ว มีแต่หาเห็ดหาหน่อไม้ไปขายข้างเล็กน้อย ไม่เกิดปัญหาอะไรต่อกัน เพราะเป็นกิจกรรมที่ทางป่าไม้อนุโลมให้ชาวบ้านทำได้ และชาวบ้านก็ไม่ได้เข้าไปเก็บไปหาในเขตป่าห้วยขาแข้งที่ลึก ๆ"

อย่างไรก็ตามยังมีชาวบ้านบางส่วนที่เห็นว่า เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นหลายลักษณะระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งที่มีต่อกันได้ดังนี้

1) มีปัญหาเรื่องพื้นที่เพาะปลูก เนื่องจากทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาห้ามไม่ให้ชาวบ้านไถไร่ใหม่ คือไม่อนุญาตให้ชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่ปลูกพืชไร่ใหม่ ที่เคยทำอยู่เท่าไรก็ขอให้ทำอยู่เท่านั้น ชาวบ้านหลายคนไม่ค่อยพอใจแต่ก็ไม่กล้าฝ่าฝืน จึงยังไม่กลายเป็นปัญหารุนแรงเกิดขึ้น

2) กรณีการเถรตถนนกันแนวเขตกันชนเพื่อห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปเพาะปลูกพืชไร่ล้ำเข้าไปอีกฟากถนนหนึ่ง การเถรตถนนตลอดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง (เพื่อใช้เป็นทางตรวจการ) ได้ก่อให้เกิดปัญหาการตัดแบ่งพื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านจำนวนหนึ่ง บางคนถูกตัดไปบางส่วน บางคนถูกตัดไปเกือบทั้งหมด ซึ่งชาวบ้านก็ยอมรับสภาพปัญหานี้ เพราะเข้าใจดีว่าตนเองเข้ามาทำประโยชน์อยู่ในที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ แต่มีประเด็นหนึ่งที่ชาวบ้านไม่ค่อยพอใจเนื่องจากการเลือกปฏิบัติ คือเจ้าหน้าที่ที่คุมรถเถรตนั้นจะเข้ามาเรียกเงินจากชาวบ้านที่ถูกเถรตถนนตัดผ่านแปลงเพาะปลูกรายละ 2,500 บาท ถ้าใครไม่ยอมจ่ายเงินให้ก็จะเถรตถนนไปตามแนวเดิม แต่ถ้ายอมจ่ายเงินให้ก็จะพยายามตัดถนนเฉียงไปให้ถูกเนื้อที่เพาะปลูกน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ต่อกรณีที่เกิดขึ้นนี้ แม้มีชาวบ้านไม่พอใจแต่ก็ไม่มีใครกล้าไปร้องเรียน

3) ปัจจุบันชาวบ้านมีปัญหากับเจ้าหน้าที่ห้วยขาแข้งมาก เพราะเจ้าหน้าที่มีการจับกุมจริงจังมากขึ้น แม้แต่กรณีที่ชาวบ้านเลื้อยไม้แห้งซึ่งเป็นไม้ที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้บอกว่าเอาไปใช้ประโยชน์ได้ แต่เมื่อชาวบ้านเลื้อยก็จะถูกเจ้าหน้าที่ห้วยขาแข้งจับ

4) ที่ชุมชนกะเหรี่ยงแห่งหนึ่งมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไปคอยตรวจห้ามไม่ให้ชาวบ้านไถที่ดินปลูกพืชไร่ ทำให้ชาวบ้านทำมาหากินไม่สะดวก เมื่อไม่ให้ไถที่ชาวบ้านก็ไม่ทำแต่มีบางรายนำพันธุ์มะม่วง มะขาม มาปลูก ก็ถูกป่าไม้มาตัดทิ้งและบอกว่าปลูกไม่ได้เพราะเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ แต่ชาวบ้านคิดว่าการปลูกไม้ผลเหล่านี้ก็เป็นการช่วยปลูกป่าอีกแบบหนึ่ง และเกิดความไม่เข้าใจว่าการปลูกป่าของป่าไม้คือการโค่นไม้ใหญ่ลงแล้วนำเอาต้นสักมาปลูกแทนเท่านั้นหรือ

5) หลังจากทางการประกาศปิดป่าทำให้ชาวบ้านทำมาหากินลำบากขึ้น ในช่วงปีที่ผ่านมาทหารพรานเข้ามาห้ามชาวบ้านตัดไม้แห้งเผาถ่าน ชาวบ้านที่อาศัยเผาถ่านขายจึงเดือดร้อน แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือทหารพราน

เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านและชอบดื่มสุรา พอเมาแล้วบางคนประพடுத்தัวเป็นอันขาดข่มเหงรังแกชาวบ้าน ชาวบ้านต้องขอมข่มความไม่พอใจเพราะเป็นผู้เสียเปรียบในทุก ๆ ด้าน

6) ในปี 2531 มีเจ้าหน้าที่อนุรักษ์เข้าไปเผาไล่ที่ชาวบ้านที่คลองมะแะ เพราะชาวบ้านอพยพออกมาล่าช้าไป 15 วัน

7) ชาวบ้านที่หมู่บ้านป่าไม้ทั้ง 2 แห่ง คือบ้านซำสมบูรณ์ และอ่างห้วยคง ทำหนังสือร้องเรียนขอให้ผู้รับผิดชอบปรับปรุงการจัดการหมู่บ้านป่าไม้ให้ดีกว่านี้ โดยเฉพาะในเรื่องจัดสรรที่ดินทำกินให้ไม่เพียงพอ ที่ดินที่จัดสรรให้ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก มีสภาพเป็นหินมากกว่าดิน และมีปัญหาเรื่องการจัดการสาธารณสุขโรคต่าง ๆ ไม่ใช่ว่าให้คำสัญญาไว้ก่อนที่จะอพยพชาวบ้านออกมา

8) การจับกุมชาวบ้านในข้อหาการล่าสัตว์ตัดไม้ โดยคดีความที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ คือคดีเกี่ยวกับการเลื่อยไม้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นผู้จับกุม แต่มักจับได้เฉพาะชาวบ้านที่เลื่อยไม้ใช้เองบ้างขายบ้างเป็นรายเล็ก ๆ สำหรับรายใหญ่ ๆ มักไม่ได้ยินข่าวว่ามีกรจับกุม เพราะมีเจ้าหน้าที่บางฝ่ายรู้เห็นเป็นใจด้วย มีวิทยุแจ้งข่าวความเคลื่อนไหวกันอยู่ตลอด เคยมีกรณีจับไม้ใหญ่ได้แต่ผู้ที่ต้องรับโทษกลับไม่ใช่ตัวการสำคัญ เป็นเพียงผู้ใหญ่บ้านที่คอยประสานงานในพื้นที่ไม่ใช่เจ้าของไม้หรือนายทุนจ้างวาน ซึ่งผู้ถูกจับกุมส่วนมากจะถูกลงโทษทั้งจำคุกและปรับ

9) การใช้กำลังรุนแรงของเจ้าหน้าที่อนุรักษ์และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เช่น บางครั้งเมื่อจับกุมผู้ต้องหาได้ก็มักมีเจ้าหน้าที่ใจร้อนบางคนใช้กำลังรุนแรงเกินกว่าเหตุ มีการซ้อมผู้ต้องหา โดยเฉพาะกับผู้ต้องหาที่ขัดขืนการจับกุม การกระทำรุนแรงเกินกว่าเหตุนี้เมื่อเกิดขึ้นมักจะเกิดปฏิกิริยาตอบโต้จากชาวบ้านในลักษณะต่าง ๆ

ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการที่จะนำไปพิจารณาและทบทวนถึงการทำงานที่ผ่านมา ทั้งในด้านความถูกต้องเหมาะสมและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นทั้งที่เจตนาและไม่ได้เจตนา เพื่อที่จะได้หาแนวทางสร้างเสริมสิ่งที่ทำไว้ถูกต้องแล้ว และปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ผิดพลาด เพื่อการดำเนินงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2.3 การทำมาหากินของชาวบ้านที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์

ในประเด็นนี้ต้องการนำเสนอเพื่อให้เห็นว่า อาชีพและการทำมาหากินเช่นไรที่ชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนส่วนมากคิดว่าเป็นการทำมาหากินที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ โดยผลการสำรวจข้อมูลครั้งนี้สรุปได้เป็น 7 กิจกรรมคือ

1) การล่าสัตว์ เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านคิดว่าเป็นภัยต่อการอนุรักษ์มากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะการล่าสัตว์เพื่อขายเนื้อ หนัง และเขาสัตว์ ถ้าเป็นเพียงการล่าสัตว์มาเพื่อกินเองในครัวเรือนคงจะไม่เกิดผลกระทบต่อขั้นเป็นภัยต่อการอนุรักษ์ เพราะชาวบ้านนิยมบริโภคสัตว์เล็ก ๆ เช่น กุ้ง หมูป่า ค่าง อีเห็น เป็นต้น สัตว์เหล่านี้ไม่ใช่สัตว์ป่าหายากและมีจำนวนมากสามารถสืบพันธุ์ทดแทนกันขึ้นมาได้เรื่อย ๆ ส่วนการล่าสัตว์เพื่อขายเกิดขึ้นเมื่อมีคนอพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้มากขึ้น และคนไทยที่เข้ามาอยู่ใหม่นี้แหละที่เป็นทั้งพรานล่าและพ่อค้าคนกลางรับซื้อสัตว์ป่าทุกชนิด แต่สำหรับปัจจุบันที่มีเจ้าหน้าที่ตรวจตราเข้มงวด ชาวบ้านก็ยังคงออกหาสัตว์ป่ามากินบ้าง (โดยเฉพาะในหลังฤดูเก็บเกี่ยว) แต่ส่วนมากเป็นสัตว์เล็ก ๆ ที่อยู่ในป่าเชิงเขาใกล้หมู่บ้าน เช่น กระรอก กระแต ลิง ค่าง หรือหมูป่า ซึ่งชาวบ้านคิดว่าไม่ผิดเพราะเป็นสัตว์เล็กและก็หาใกล้ ๆ หมู่บ้าน ไม่ได้เข้าไปในป่า

ลึก ส่วนการล่าสัตว์เพื่อขายยังคงมีอยู่บ้างซึ่งก็แล้วแต่ความต้องการของตลาด แต่ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่จะมีการจ้างวานเฉพาะ มีการจ่ายเงินล่วงหน้าผ่านทางคนกลางในหมู่บ้าน ซึ่งบางแห่งก็คือผู้นำชุมชนนั่นเอง ในกรณีการล่าสัตว์ใหญ่ (เช่น กระต๊อง) ผู้จ้างวานมักจะเป็นบุคคลในเครื่องแบบ นอกจากทั้งสองกรณีนี้แล้ว ยังมีการล่าสัตว์ป่าอีกลักษณะหนึ่งที่เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษนั่นก็คือ การล่าสัตว์ของบรรดาญาติมิตรที่น้องของลูกจ้างหน่วยพิทักษ์ป่า โดยที่พวกลูกจ้างเหล่านี้จะเป็นแหล่งข่าวให้แก่ญาติพี่น้องว่าช่วงเวลาใดและบริเวณไหนบ้างที่จะปลอดภัยจากการลาดตระเวนจากเจ้าหน้าที่และสามารถลักลอบเข้าไปล่าสัตว์ในป่าห้วยขาแข้งได้

2) การลักลอบเลื่อยไม้ ในขณะนี้แม้การลักลอบเลื่อยไม้จะเบาบางลงแต่ก็มีใช้ว่าจะหมดไป ไม้ประเภทที่เป็นความต้องการของตลาดคือ ไม้มะค่าที่มีหน้ากว้าง 40-60 นิ้ว เนื่องจากเหมาะที่จะนำไปทำเฟอร์นิเจอร์จำพวกโต๊ะหรือตู้ ค่าตอบแทนก็จัดว่าสูงมาก เช่น ถ้าเป็นไม้ยาว 4-5 สอกจะมีราคาแผ่นละประมาณ 3,500 บาท (ราคาซื้อที่หมู่บ้าน) ปัจจุบันการเลื่อยไม้ด้วยเลื่อยเครื่องมีน้อยลงเพราะเจ้าหน้าที่กวาดจับกุมจริงจัง การลักลอบทำไม้แผ่นมีน้อยลงแต่ก็ยังมีลักลอบทำพวกวงกบประตูหน้าต่างอยู่ โดยนายทุนจะส่งลูกจ้างมาลักลอบทำไม้ในตอนกลางวันแล้วจะส่งรถกระบะเข้ามาขนไม้ออกไปในตอนกลางคืน กรณีไม้แผ่นใหญ่ระยะหลังนี้พบว่าพวกนายทุนไม่ได้เข้ามาลักลอบทำไม้เอง แต่มีนายทหารและข้าราชการในพื้นที่เข้ามาติดต่อกับชาวบ้านในเขตอำเภอบ้านไร่ให้เลื่อยไม้มะค่าแผ่นใหญ่ให้ เพื่อนำไปเป็นของขวัญให้ผู้บังคับบัญชา สภาพการณ์เช่นนี้แม้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นทราบเรื่องก็จะแสร้งทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น เพราะไม่อยากจะเสี่ยงกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมา ปัญหาการตัดไม้เลื่อยไม้ขายจึงไม่ควรมองว่าชาวบ้านเป็นตัวละครสำคัญฝ่ายเดียว เพราะชาวบ้านประพฤติดิฉันในฐานะเป็นผู้รับจ้างตัดไม้ แต่ผู้จ้างวานซึ่งมักจะลอยนวล ไม่มีใครพยายามจับกุมฐานเป็นผู้ที่กระทำความผิดซื้อขายถาวร รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่แสร้งทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นก็ควรมีความผิดด้วยเช่นกัน

3) การบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกใหม่และการทำไร่หมุนเวียน วิธีการผลิตดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยง (ซึ่งเป็นคนที่อยู่ในบริเวณป่าห้วยขาแข้งมานานกว่า 100 ปี) มีลักษณะเป็นการทำไร่เลื่อนลอย คนกะเหรี่ยงจะวางป่าทำไร่ข้าวราว ๆ 5-6 ไร่ต่อครัวเรือน ทำอยู่ประมาณ 2-3 ปีก็จะย้ายถากถางทำที่ใหม่ด้วยเหตุผลว่าปล่อยให้ป่าฟื้นฟูสภาพสร้างปุ๋ยขึ้นเองตามธรรมชาติจะสามารถเพาะปลูกข้าวไร่ได้ผลดี โดยอาจจะปล่อยให้ 4-5 ปีแล้วจะหมุนเวียนกลับมาทำที่เดิมอีก แล้วปล่อยให้หนึ่งไร่ให้ฟื้นสภาพต่อไป การบุกเบิกทำไร่เลื่อนลอยเช่นนี้ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่าอย่างรุนแรง เพราะคนกะเหรี่ยงเดิมทำไร่ข้าวไร่บริเวณที่ไม่ได้ปลูกพืชไร่ไว้ขาย การตัดไม้ถางป่าเพื่อทำไร่จะตัดเฉพาะไม้เล็ก ๆ ต้นไม้ใหญ่จะคงรักษาไว้ แต่ภายหลังเมื่อมีคนไทยอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ มาขอแบ่งซื้อที่ดินจากคนกะเหรี่ยง โดยขอความเห็นใจว่าไม่มีที่ดินทำกิน คนกะเหรี่ยงบางคนก็แบ่งให้ทำบ้างขายบ้างเพราะเห็นว่าบริเวณที่เคยทำกินเริ่มเสื่อมสภาพแล้ว และตัวเองก็ย้ายไปถางป่าบุกเบิกที่ดินทำกินใหม่ต่อไป แต่ปัจจุบันสภาพเปลี่ยนไปคนไทยที่อพยพตามกันเข้ามาเรื่อย ๆ กลายเป็นกลุ่มชนที่มีที่ดินครอบครองมากกว่าคนกะเหรี่ยง นอกจากนี้เมื่อเจ้าหน้าที่ควบคุมเข้มงวดไม่ให้มีการถางไร่ใหม่ คนกะเหรี่ยงก็ต้องทำไร่อยู่ที่เดิมซึ่งมีบางรายไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตใหม่จึงแอบขึ้นไปทำไร่ข้าวบ้าง ไร่ข้าวโพดบ้าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ถือว่าเป็นภัยต่อการอนุรักษ์อีกรูปแบบหนึ่งด้วย แต่เงื่อนไขนี้สามารถจะลดปัญหาลงไปได้ด้วยการเข้าไปส่งเสริมการเกษตรให้เขาเรียนรู้ที่จะทำเกษตรในพื้นที่เดิมเพื่อให้ได้ผลผลิตและรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว

4) การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจและการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่แนวกันชนขณะนี้ พืชเศรษฐกิจที่เป็นรายได้สำคัญคือ สับปะรด ข้าวโพด มันสำปะหลัง และอ้อย การทำไร่สับปะรดและการทำไร่อ้อยเป็นพืชเศรษฐกิจที่จะต้องปลูกในพื้นที่ขนาดใหญ่จึงจะคุ้มทุนและสามารถต่อรองทางการตลาดได้ จึงกลายเป็นตัวเร่งสำคัญให้มีการถางป่าเพื่อปลูกสับปะรดและอ้อย บางพื้นที่ปลูกสับปะรดกันทั้งเขาก็มีย สำหรับข้าวโพด มันสำปะหลัง และฝ้าย เป็นพืชไร่ที่ต้องพึ่งพาสารเคมีมาก (รวมทั้งสับปะรดและอ้อยด้วย) สารเคมีเหล่านี้จะเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่าที่ลงมาขโมยกินพืชผลของชาวบ้าน นอกจากนี้การเลี้ยงวัวที่ถ่างเป็นพื้นที่นี่ยมนั้นถ้าหากเลี้ยงกันจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ คงจะหาที่เลี้ยงวัวได้ไม่เพียงพอ และถ้ามีใครปล่อยวัวเข้าไปเลี้ยงในเขตป่าห้วยขาแข้ง ก็อาจจะส่งผลให้เกิดปัญหาการนำโรคไปติดต่อกับสัตว์ป่าในห้วยขาแข้งได้

5) การหาของป่า การหารายได้ของชาวบ้านในรูปแบบของการเข้าไปเก็บหน่อไม้หรือเก็บเห็ด อาจจะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่า 2 ด้านคือ ด้านหนึ่งเป็นการไปรบกวนสัตว์ป่า ทำให้สัตว์ป่าบางชนิดอาจหลบหนีไปอยู่ที่อื่น และอีกด้านหนึ่งเป็นการทำให้การขยายพันธุ์ของต้นไม้มีอัตราการลดลงไม่สามารถฟื้นตัวตามธรรมชาติได้ แต่การกำหนดเวลาอนุญาตให้หาหน่อไม้ก็เป็นหนทางบรรเทาปัญหาได้ดี ส่วนกรณีการลักลอบตัดต้นไม้ไปขาย (พบมากในบริเวณบ้านลำขาแข้ง) ซึ่งจะตัดกันมากในช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน (มีการตัดไม้ไม่ตลอดทั้งปีแต่ช่วงหน้าแล้งจะตัดกันมากกว่าปกติ) จะเป็นตัวปัญหาใหญ่ที่ทำให้ป่าไม้ฟื้นฟูสภาพไม่ทัน หากไม่กวดขันจับกุมกันอย่างจริงจัง ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ก็จะเสื่อมสภาพไป สำหรับของป่าอื่น ๆ เช่น หวาย ไม้หอม รังผึ้ง และอื่น ๆ มีคนลักลอบเข้าไปหาในเขตป่าห้วยขาแข้งน้อย จึงไม่น่าจะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศที่รุนแรงนัก

6) ปัญหาไฟป่า ปัญหานี้นับเป็นปัญหารุนแรงที่เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายยังไม่สามารถหาหนทางแก้ไขปัญหาได้ ทั้งเจ้าหน้าที่และชาวบ้านต่างยอมรับว่าสาเหตุสำคัญของการเกิดไฟป่าคือการเผาไร่ของชาวบ้านหลังฤดูเก็บเกี่ยว และอาจเกิดจากผู้ที่บุกรุกเข้าไปหาของป่าหรือล่าสัตว์ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าขึ้น ผลของการเกิดไฟป่านี้รุนแรงมาก ไฟจะลุกลามไหม้ทำลายต้นไม้ทั้งต้นเล็กและต้นใหญ่ รวมทั้งสัตว์ป่าเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่บนต้นไม้และบนดินที่ไม่อาจจะหนีไฟป่าได้ทันจะถูกเผาทำลายไปด้วย ไฟป่าที่เกิดขึ้นทุกปีจะสามารถเปลี่ยนสภาพของป่าดิบให้เป็นป่าโปร่งและกลายเป็นป่าโล่งเตียนได้ภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี ภายหลังจากการเกิดไฟป่าจะมีต้นไม้ใหญ่ยืนตายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับต้นไม้เล็ก ๆ เมื่อถูกไฟป่าเผาผลาญเพียงครั้งเดียวก็ไม่สามารถจะฟื้นตัวขึ้นได้แล้ว

7) การเผาถ่านขาย ปัจจุบันอาชีพเผาถ่านขายมีน้อยลงมาก เพราะหาขอนไม้หรือ ไม้ล้มมาเผาถ่านได้ยากขึ้น ผู้ที่มีอาชีพเผาถ่านขายบางคนจึงต้องลักลอบเข้าไปเลื้อยไม้แห้งในป่าหรือหาขอนไม้ไปนํามาเผาถ่าน หรือบางคนก็เผาถ่านในเขตป่านั้นเลย การเผาถ่านในเขตป่าห้วยขาแข้งมีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุที่ก่อให้เกิดไฟไหม้ป่าได้ อีกประการหนึ่งการนำเลื้อยไปตัด ไม้ล้มหรือขอนไม้ให้เป็นท่อนก่อนเผาถ่านนั้น ชาวบ้านอาจใช้เป็นเครื่องมือสับไม้สดแล้วปล่อยให้แห้งเพื่อเผาถ่านต่อไปได้อีกทางหนึ่งด้วย

กิจกรรมของชาวบ้านที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ทั้งหมดนี้ มีทั้งกิจกรรมที่เป็นปัญหารุนแรงและไม่รุนแรง การจะจัดการแก้ปัญหาจะต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันทุกปัญหา ไม่ควรเลือกดำเนินการกับปัญหาที่รุนแรงก่อน เพราะจะเป็นการวิ่งไล่ตามปัญหาไม่ใช่ว่าการแก้ไขปัญหา แต่ที่สำคัญก็คือต้องปฏิบัติงานอย่างเฉียบขาดและเสมอภาค ไม่ควรเลือกปฏิบัติเฉพาะกับชาวบ้านเท่านั้น แต่ต้องหาทางจับกุมนายทุนและเจ้าหน้าที่ที่ประพฤตินิยามาหลงโทษด้วยเช่นเดียวกัน

2.4 กิจกรรมของเจ้าหน้าที่ที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์

ในส่วนนี้จะเน้นเฉพาะการนำเสนอภาพความประพฤตินิยมชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีกิจกรรมที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ต้องการพูดถึงเรื่องนี้ มักจะเลี่ยงโดยบอกว่าไม่รู้ไม่เห็น แต่ก็มีชาวบ้านบางคนให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าที่ไม่อยากจะพูดถึง เพราะเกรงภัยจะมาถึงตัวเองและครอบครัว อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกก็สามารถทราบข้อมูลความประพฤตินิยมชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐหลาย ๆ ฝ่าย (หากต้องการข้อเท็จจริงอย่างสมบูรณ์ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องคงต้องพยายามสืบสวนสอบสวนกันต่อไป) ดังรายละเอียดปัญหาจากการบอกเล่าของชาวบ้าน ดังนี้

ก. ตัวการล่าสัตว์

"ที่หมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านพาเพื่อนซึ่งเป็นตำรวจศนายร้อย ชื่อผู้กองเล็ก (ประจำอยู่กรุงเทพฯ) มาล่าสัตว์ป่า บางทีก็ออกไปล่ากับชาวบ้าน 6-7 คน บางทีก็ให้ชาวบ้านล่ามาให้ สัตว์ที่ได้มีทั้งลิง ค่าง กระตัง ปีกี่ผ่านมาจะมาเดือนละครั้ง เพิ่งหยุดไปปีนี้เองเมื่อเดือนมีนาคมหรือเมษายน นอกจากนี้ยังเคยได้ยินข่าวว่าพวกเจ้าหน้าที่อนุรักษ์ปะทะกับทหารพราน เนื่องจากพวกอนุรักษ์ยิงกระตังเอาไปขาย"

"ก่อนที่จะเข้มงวดกวัดขั้นมากอย่างทุกวันนี้ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร เข้ามาเที่ยวล่าสัตว์กันเป็นประจำ โดยให้ชาวบ้านเป็นผู้นำทางให้ ครั้นพอรู้จักเส้นทางในป่าดีแล้วก็มากันเองตามลำพัง โดยไม่ต้องให้ชาวบ้านนำไป แต่เดี๋ยวนี้ไม่เห็นมีอีกแล้ว"

"มีพวกอนุรักษ์ที่รู้จัก บอกว่าพวกอนุรักษ์หาสัตว์ป่าไปกินกันบ้าง ในกรณีที่หัวหน้าไม่อยู่หรือเกิดอดขึ้นมา เช่น ในระหว่างเดินทางในป่า"

"สมัยก่อนพวกที่ล่าสัตว์ขายได้ก็มีแต่ ร.อ.ส. (ร้อยอาสารักษาดินแดน) กับพวกอนุรักษ์เท่านั้น หลังจากคุณสืบตายก็ไม่เห็นมีใครทำกันแล้ว"

"ในช่วงที่มีการล่าสัตว์กันมาก ๆ ก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้บ้าง ตำรวจบ้าง ทหารบ้าง เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านมาหาซื้อเนื้อสัตว์ป่าและมาล่ากินเอง"

"อย่างพวกอนุรักษ์เมื่อ 2-3 ปีก่อนมีการกินสัตว์ป่า ชวนชาวบ้านที่รู้จักสนิทสนมไปกินด้วย ตอนนั้นก็คิดว่ายังมีอยู่เพราะพวกชาวบ้านเข้าไปหาปลา พบวังเข็มแถวเขตอนุรักษ์ เลยคิดว่าต้องเป็นฝีมือพวกอนุรักษ์"

ข. ตัวการตัดไม้

"เมื่อปี 2527-2528 เคยมีตำรวจแต่งเครื่องแบบเอารถมาขนไม้ออกไปเสมอ จนกระทั่งมีทหารพรานเข้ามาในหมู่บ้านจึงเลิกไป"

"ประมาณ 5 ปีก่อน พวกตำรวจมาเอาไม้ออกไป เอาคนมาตัดแล้วนั่งรถบรรทุกออกไป... ชาวบ้านเองก็ได้ส่วนแบ่ง ได้ใช้ไม้ไปด้วย"

"ได้ข่าวว่าเมื่อก่อนมีพวกป่าไม้เองที่เข้ามาลักตัดไม้...ก็ไม่อยากจะทำอะไรนัก เดียวจะมาถามเอาความจริงจากผม เพียงแต่ได้ข่าวมาเกรงจะเดือดร้อนไปด้วย"

"เมื่อเดือนเมษายน 2535 นี้เอง มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาทอนไม้ออกไป เงินไม้เพิ่งล้มมา สำหรับที่นี้มีท่อนเดียว แต่เห็นรถที่มาจากอื่นด้วยหลายสิบท่อนอยู่บนรถ ชาวบ้านบอกว่าจะขอไม้ท่อนนี้ไว้ใช้ได้ไหม

ป่าไม้บอกว่าไม่มีขยะค้อยหาเอาใหม่ก็แล้วกัน ท่อนนี้ขอไปก่อน พวกชาวบ้านไม่เชื่อว่าเอาไปประมูลเข้ารัฐ น่าจะเอาไปใช้เอง"

"เมื่อ 7-8 ปีก่อนหัวหน้าป่าไม้ เอรอดตัวเองมาชนไม้เองเลข รดกระบะ 2 คัน ต่อมาโคนกองปราบจับได้ ทั้งไม้และปิ่น และโคนย้ายไปอยู่ที่ห้องที่อื่น

"สมัยก่อนป่าไม้ ตำรวจ เป็นผู้ค้าไม้เองโดยจ้างชาวบ้านเลื่อยไม้สำเร็จรูป เพิ่งหายไประยะ 1-2 ปีมานี้"

"มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาร่วมมือกับนายทุนเลื่อยไม้แผ่นออกไปขายข้างนอก ป่าไม้จะเป็นคนคอยแจ้งข่าว ให้กับพวกเลื่อยไม้ได้รู้ว่าทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดหรือป่าไม้เขตจะนำกำลังมาตรวจจับเมื่อไรบ้าง ให้หยุดทำใน ขณะที่จะมาตรวจจับ"

"เมื่อปี 2528 มีพวกป่าไม้มาลักลอบตัดไม้เอาไปทำเฟอร์นิเจอร์เพราะลายมันสวย....และยังมีตำรวจ มาทำไม้โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นพรรคพวกจัดการให้ ส่งเครื่องมือมาให้เลื่อยไม้ แล้วทำที่ว่ามาจับไม้ชาวบ้านได้ ทำ บ้านที่หลักฐานแล้วชนไม้ของกลางไป ชาวบ้านที่ถูกจับแค่ถูกปรับแล้วก็ปล่อยตัวมา... เป็นการชนไม้เดือนออกไปโดยไม้ต้องลักลอบ มีใบบันทึกหลักฐานเป็นใบเบิกทางนำไม้ออกจากพื้นที่ไปโดยสะดวก"

"ที่เห็น ๆ เลยคือเมื่อปีที่แล้วทหารพรานเลื่อยไม้กันเองเลย แต่โคนพวกอนุรักษ์ปล่อยออกไปแล้ว"

"การตัดไม้มีมากช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา ไม้ที่ถูกตัดไปส่วนมากเป็น ไม้มะค่า และตะเคียน เดี่ยวนี้ก็ยังลักลอบเลื่อยกันอยู่แต่น้อยลง พวกตำรวจกับทหารนะแหละตัวดี พวกที่เข้ามาจะเป็นยศต่ำ ๆ มาจัดการเลื่อยไม้ส่ง นายที่มียศสูง ๆ ตั้งแต่ นายพันถึงนายพล เมื่อปีที่แล้วมีนายทหารยศพันโทเข้ามาเองเลย เอาเลื่อยเครื่องมากับ ลูกน้องมาหาชาวบ้านคนหนึ่งพาไปเลื่อยไม้ ช่วงชน ไม้มีระดับยศนายร้อยกับจ่ามาเป็นคนคุมรดกระบะชนไม้ลงไป เป็นไม้หน้ากว้างเหมาะทำโต๊ะกินข้าว ผ่านด่านที่บ้านอิมาคือทนายก็บอกว่าชนไปให้นาย เห็นผ่านสะดวกไม่มี ใครกล้าจับกุม"

"เคยได้ยินข่าวเหมือนกันว่า ผู้กองอะไรก็ไม่รู้เป็นคนค้าไม้เสียเอง และคนที่ว่าจ้างให้เลื่อยต้นมะค่าโมงที่ใหญ่ที่สุดในโลก ก็เป็นพวกราชการ"

"มีตำรวจเข้ามาเป็นผู้ลักลอบชนไม้เอง มาคุมรดชนไม้ไปเอง บางครั้งมา 3-4 คน มาคุมคนชนไม้ขึ้นรด แล้วชนออกไป มาชนกันคันเดียวแต่บางคันจะชนไปถึง 2 เที้ยว"

"ตำรวจก็ร่วมกับป่าไม้..... ยังมีการลักลอบตัดไม้กันอยู่บ้าง โดยให้ลูกน้องทำโดยเฉพาะในช่วงหน้าฝน ปีนี้ลดน้อยลงมากแล้ว"

"เมื่อไม่นานมานี้ ก็มีข่าวจับตำรวจที่มาคุมการชนไม้ออกจากป่าได้ โดยเจ้าหน้าที่จับกุมเป็นพวกป่าไม้ นครสวรรค์หรือพิษณุโลกก็ไม่แน่ใจ ถ้าเป็นพวกป่าไม้ที่นึกว่าคงไม่จับ แค่เห็นก็ปล่อยแล้ว...."

"ช่วงปีสองปีมานี้ ผู้ใหญ่บ้านถูกทางการเพิ่งตั้งว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการลักลอบเลื่อยไม้ขาย"

"...พวกป่าไม้ที่มากปลุกสวนป่า ถ้าต้องการรักษาสภาพป่าจริง ทำไมต้องตัดต้นไม้ ฟันป่าก่อนการปลุกสวนป่า ปล่อยไว้ตามธรรมชาติจะดีกว่า ถ้าต้นไม้มีน้อยจึงควรปลุกเพิ่มเข้าไป การฟันป่าก่อนปลุกก็ถือเป็นการทำลายป่าเช่นกัน"

ค. ผู้รับซื้อ

"มีพวกข้าราชการครู นายทุน เข้ามาหาซื้ออาหารป่าในหมู่บ้าน แล้วก็ออกไปหาล่าสัตว์กันเองด้วย"

"เมื่อ 1-2 ปีก่อนยังมีอยู่เลย ทั้งตำรวจ ครู นายอำเภอ ปลัด ขึ้นมารับซื้อของป่าถึงที่แล้วก็เอาออกไปด้วย แต่พอชาวบ้านนำเอามาถึงก็โดนจับ"

"มีคนนอกเข้ามารับซื้อเนื้อสัตว์และเขาสัตว์จากชาวบ้าน คนนอกพวกนั้นส่วนมากเป็น ตำรวจ ทหาร ป่าไม้ และพวกปกครอง โดยเฉพาะตำรวจกับทหารเข้ามาบ่อยมาก บางทีก็มียศสูง ๆ เข้ามา มาติดต่อชาวบ้านที่เป็นพรานชำนาญทางให้หาเนื้อสัตว์ เขาสัตว์ที่ต้องการให้ คือเขากระทิงกับเขากวาง ถ้าเนื้อก็เป็นเนื้อแข็ง หมูป่า กระทิง ถ้าหางข้างได้ก็จะยิ่งดี จะมีการนัดหมายวันรับสัตว์ พวกนี้จะจ่ายให้ชาวบ้านก่อน 500 บาท เป็นค่าเดินป่า พร้อมจัดหาปืนไรเฟิลให้ เมื่อถึงกำหนดจะตีราคาเนื้อสัตว์และเขาสัตว์ จ่ายให้ตามที่ล่าได้มา การขนลงไปส่วนมากขนไปทางรถด้วยรถราชการ บางทีก็มีเฮลิคอปเตอร์ มารับจากสัตว์ไป"

ข้อมูลพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่นำเสนอมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้นำคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนบางคนมาเสนอไว้โดยไม่มีัดดแปลง เพราะพิจารณาแล้วเห็นว่าได้สะท้อนความคิดเห็นที่สื่อความหมายได้ชัดเจน และคาดว่าข้อมูลส่วนนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับแก้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นกลไกสำคัญให้ถูกต้องเหมาะสมต่อไปในอนาคต

2.5 แนวทางที่ชาวบ้านจะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านถึงแนวทางและวิธีการที่จะช่วยกันรักษาสภาพป่าในเขตห้วยขาแข้งและเขตแนวกันชนให้ดีขึ้น เพื่อให้มีทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ตลอดไปนั้น สามารถรวบรวมความคิดเห็นสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1) ช่วยกันรักษาป่าไม้และสัตว์ป่าด้วยการไม่ตัดต้นไม้และไม่ล่าสัตว์ ชาวบ้านบางชุมชนตกลงกันว่า ถ้าชาวบ้านแถบนี้ไม่เข้าป่าคนอื่นก็ไม่กล้าเข้า ยังมีพวกอนุรักษ์กับทหารพรานมาแนะนำไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าด้วยแล้ว หากใครฝ่าฝืนจะต้องถูกอพยพไปอยู่ที่อื่นและยังอาจจะเป็นต้นเหตุให้ต้องอพยพออกไปทั้งหมู่บ้านด้วย การที่เจ้าหน้าที่มาบอกเช่นนี้ก็เชื่อฟังปฏิบัติตามคือไม่ไปล่าสัตว์ไม่ไปตัดไม้ ที่จริงถึงแม้ว่าจะไม่ขู่กันเช่นนี้ชาวบ้านก็กลัวถูกจับ ไม่มีใครกล้าฝ่าฝืนอยู่แล้ว ผู้ใหญ่บ้านบางคนก็คอยย้ำเตือนชาวบ้านอยู่เสมอว่าไม่ให้ทำลายป่า ไม่ให้ไปเที่ยวป่า คอยพูดย้ำเตือนทุกครั้งที่มีการประชุมหมู่บ้าน และบอกว่าถ้าหากมีความต้องการใช้ไม้เพื่อการปลูกบ้านก็ให้ไปขออนุญาตทหารพรานหรือพวกอนุรักษ์เสียก่อนและต้องเลือกมาใช้เองจริง ๆ ห้ามนำไปขาย จึงอาจสรุปวิธีการได้ว่า "ไม่ฆ่า ไม่โค่น ไม่ทำลาย ให้เอาเฉพาะไม้แห้ง ๆ มาซ่อมแซมหรือใช้ประโยชน์เท่านั้น"

2) ให้ความร่วมมือกับพวกทหารพรานและพวกอนุรักษ์ คอยเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลไม่ให้มีใครลักลอบเข้าไปเลื้อยไม้หรือล่าสัตว์ ถ้าพบเห็นก็รีบแจ้งเจ้าหน้าที่เข้าไปจัดการทันที การดูแลเช่นนี้อาจจะกำหนดแบ่งพื้นที่กันดูแลด้วย คือถ้าใครมีที่ทำกินอยู่ติดกับแนวเขตป่าห้วยขาแข้งก็รับผิดชอบช่วยกันดูแลป่าตลอดแนวที่ติดกับที่ทำกินของตน นอกจากนี้ในบางชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเวรกันออกเดินตรวจตามป่าบริเวณใกล้ชุมชน เพื่อที่จะดำเนินการได้ทันเวลาที่หากมีเหตุการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้น รวมทั้งมีการตั้งด่านสกัดการเข้าออกจากบริเวณชุมชน ถ้าพบเห็นคนแปลกหน้าหรือรถยนต์จากต่างถิ่นที่มีพยุรนาสงสัยก็จะช่วยกันสกัดจับร่วมกับทหารพราน

และในบางชุมชน ได้แสดงความบริสุทธิ์ใจด้วยการรวบรวมปิ่นมอบให้ทหารพราน เพื่อยืนยันการมีบทบาทเป็นผู้ดูแล ไม่ใช่เป็นผู้ล่า

3) ช่วยกันดูแลในเรื่องไฟฟ้า ในปี 2534 มีเจ้าหน้าที่มาอบรมชาวบ้านเรื่องการป้องกันไฟฟ้า ซึ่งชาวบ้านก็ให้ความสนใจ และพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำคือถ้าจะจุดไฟเผาไรจะต้องชักชวนเพื่อนบ้านทำแนวกันไฟ อาจจะใช้วิธีทางหญ้าหรือขุครองเป็นแนวกันไฟไม่ให้ลุกลามทำความเสียหายให้กับป่าห้วยขาแข้ง และจะต้องคอยเฝ้าดูการลุกไหม้ไม่ให้ลุกลามออกไปและรอนจนกระทั่งไฟมอดดับหมด นอกจากนี้เมื่อใครพบเห็นที่เกิดไฟไหม้ขึ้นที่ใดถ้าไม่มากนักให้รีบดับไฟทันที แต่ถ้าไฟลุกลามใหญ่เกินกำลังคนเดียวก็ให้รีบระดมชาวบ้านมาช่วยกันสกัดกันไฟไม่ให้ลุกลามไปมากขึ้น และถ้าใครพบหรือรู้ว่าใครเป็นผู้จุดไฟเผาจะต้องช่วยกันจับกุมไปลงโทษหรือแจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาเป็นผู้ดำเนินการจับกุม

4) ช่วยกันปลูกป่าหรือสวนป่าหรือไม้ยืนต้นไว้ใช้สอย ในปัจจุบันนี้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาชักจูงให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจัดหาพื้นที่เพื่อเพาะปลูกไม้สักและไม้โตเร็ว เช่น สะเดา ยูคาลิปตัส โดยทางป่าไม้เป็นผู้จัดหาพันธุ์ไม้มาให้และชาวบ้านช่วยกันลงแรงปลูก อย่างเช่นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2535 มีการปลูกป่าที่บ้านกระแหนงวันที่ 23 กันยายน 2535 มีการปลูกป่าที่บ้านดง โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้เข้าร่วมในงานปลูกป่าด้วย นอกจากการปลูกป่าในที่ดินที่ชาวบ้านจัดหาแล้ว ยังมีความพยายามปลูกสวนป่าในที่ดินที่ป่าไม้จัดเตรียมไว้ด้วยรวมทั้งชาวบ้านยังให้ความร่วมมือที่จะปลูกไม้ยืนต้นในที่ไร่ของตนเองครัวเรือนละ 10-15 ต้น ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้รับแจกจากป่าไม้ เช่น สะเดา ยูคาลิปตัส มะขาม มะม่วง หรือไม้ผลอื่น ๆ กล่าวได้ว่าชาวบ้านยินดีร่วมมือปลูกต้นไม้ทุกอย่างไม่ว่าจะขอให้ไปช่วยปลูกที่ไหนหรือต้องการให้ปลูกในที่ของตนเองด้วยก็ยินดีปฏิบัติตามทุกอย่าง

5) พยายามจัดตั้งกลุ่มรักษาป่าไม้เพื่อช่วยกันทำกิจกรรมการอนุรักษ์ โดยเฉพาะในชุมชนที่ทหารพรานเข้าไปอบรม อสร. (อาสาช่วยรบทหารพราน) ได้มีการอบรมให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ การป้องกันปราบปราม ทั้งยังมีการดื่มน้ำสาบานว่าจะไม่ฆ่าสัตว์ ตัดต้นไม้ ทำลายป่า ยิ่งกับชุมชนที่ทหารพรานนำโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่เข้าไป ผู้ที่เคยอบรม อสร. และเข้าร่วมในโครงการนี้ตั้งต้นตัวมาก ต้องการรวมกลุ่มกันทำงานให้ปรากฏผลงานชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำทะเบียนต้นไม้หรือการจัดกลุ่มลาดตระเวนตรวจป่ารอบ ๆ หมู่บ้านทุกวัน โดยกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยชาวบ้าน 2 คน และทหารพราน 1 คน ออกตรวจความเรียบร้อยไม่ให้มีใครลักลอบเข้ามาตัดไม้ที่ดูแลอยู่

6) พัฒนาและเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตร ด้วยเหตุผล 2 ประการคือ เพื่อเปลี่ยนระบบการผลิตที่อาจจะ มีผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ เช่น ไม่ทำไร่เลื่อนลอยแต่จะทำการเกษตรเฉพาะในที่ดินเก่าไม่บุกเบิกไร่ใหม่เพิ่มอีก และอีกประการหนึ่งก็คือการเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกที่จะทำให้สามารถได้รับผลผลิตที่ดี มีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว ไม่ต้องเข้าไปหาของป่าเป็นรายได้เสริม แต่ในประการหลังนี้ชาวบ้านยังไม่ค่อยชัดเจนว่าจะเปลี่ยนการเพาะปลูกอย่างไรจึงจะดีและเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นของชาวบ้านต่อแนวทางการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นสิ่งที่ชาวบ้านคิดว่ายินดีจะให้ความร่วมมือ และบางอย่างชาวบ้านก็ได้ร่วมมือทำกันแล้ว แต่บางอย่างก็ยังเป็นเพียงความคิดของชาวบ้านที่ยังรอการสานต่อในด้านกิจกรรมจากหน่วยงานราชการเพื่อให้เกิดผลตามที่คาดหวังไว้ จึงต้องรอดูความสำเร็จในเรื่องนี้ต่อไป

3. ความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน

พื้นที่แนวกันชนนับเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้าน ที่เพิ่งจะมีหน่วยงานราชการเข้าไปบอกกล่าวเมื่อไม่นานมานี้ ที่ว่าเป็นการบอกกล่าวก็คือเมื่อแต่ละหน่วยงานเข้าไปพูดให้ชาวบ้านฟังถึงเรื่องแนวกันชน ก็มักจะเป็นลักษณะต่างคนต่างพูด ไม่ค่อยจะสอดคล้องเป็นเรื่องราวเดียวกัน แม้แต่เจ้าหน้าที่บางคนที่จะเข้าไปในหมู่บ้าน ก็ยังไม่เข้าใจเรื่องแนวกันชนที่ดีพอ ครั้นเมื่อนำไปบอกเล่าแก่ชาวบ้าน จึงเป็นการให้ข้อมูลที่ถูกต้องบ้างผิดบ้าง จนกลายเป็นความสับสน ส่วนผู้นำชุมชนที่รู้เรื่องแนวกันชน ก็มีน้อยคนที่พอจะเข้าใจ ดังนั้นการสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านต่อเรื่องแนวกันชนจึงมีประเด็นที่หลากหลาย และสะท้อนให้เห็นจุดอ่อนของการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้องไปสู่ชาวบ้านที่อาจจะต้องรับผลของการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งในอนาคต จนกระทั่งเกิดผลกระทบหลาย ๆ อย่างติดตามมา ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงเป็นลำดับ ๆ ไปดังต่อไปนี้

3.1 ความรู้เกี่ยวกับโครงการจัดระบบแนวกันชน

จากการสัมภาษณ์ครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด พบว่ามีชาวบ้านประมาณ 1 ใน 3 ที่ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบแนวกันชน บางรายก็ไม่เคยได้ยินคำ ๆ นี้เลย บางคนได้ยินแต่ไม่มีใครมาอธิบายว่าคืออะไร คุณป้าเป็งผงที่บ้านเขาไม้แฉก ต.ระบือ อ.ลานสัก เล่าให้ฟังว่า “ไม่เคยมีใครมาบอก ลูกสาวก็ยังไม่เคยเล่าอะไรให้ฟัง พวกป่าไม้ก็ไม่เคยมาบอกอะไร ผู้ใหญ่ก็ยังบอกมาไม่ถึงกัน (ผู้ใหญ่บ้านที่จับสมบูนก็อยู่ห่างไกลกันมาก) รู้แต่ข่าวเขาไล่ที่ไล่คนออกจากป่าในหมู่บ้านอื่น ให้ไปอยู่ใหม่ที่ทำกินใหม่ เขาให้ที่ปลูกบ้าน 2 งาน และให้ที่ทำกิน 15 ไร่ และชาวบ้านที่นี่ก็เคยพูดว่าเขาจะไล่ชาวบ้านออกไปปลูกป่า” บางคนไม่เข้าใจอะไรเลย “คิดว่าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่ากับแนวกันชนเป็นอันเดียวกัน” อีกท่านหนึ่งเล่าว่า “ไม่ค่อยมีความรู้เรื่องนี้ รู้ข่าวมาบ้างว่าจะมีการอพยพให้ชาวบ้านออกห่างจากแนวกันชน 5 กิโลเมตร แต่ก็ไม่รู้ว่าจะตรงไหนเป็นแนวกันชน” อีกท่านหนึ่งก็ตอบแบบสับสนคือ “ไม่ค่อยรู้ คิดว่าแนวกันชนคือแนวตรวจการ ไกลจากที่นี่ไป 5 กิโลเมตร ที่หมู่บ้านนี้เป็นเขตป่าสงวนไม่ใช่แนวกันชน” ฯลฯ

จากปากคำชาวบ้านประมาณอีก 2 ใน 3 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ที่พยายามให้คำตอบเกี่ยวกับพื้นที่แนวกันชน สามารถสรุปได้เป็น 6 แนวคำตอบ ซึ่งมีแต่เพียงแนวคำตอบแรกเท่านั้นที่ตอบได้ค่อนข้างถูกต้อง ที่เหลือบางคำตอบมักจะมีคำถามถูกต้องบางส่วนและบางคำตอบเป็นความเข้าใจผิดโดยสิ้นเชิง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) แนวกันชนเป็นพื้นที่บริเวณรอบเขตป่าห้วยขาแข้งเป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นเขตกันชนที่จะฟื้นฟูสภาพให้เป็นป่าธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ซึ่งจำเป็นต้องอพยพชาวบ้านออกไปอยู่ที่อื่น แต่ยังหาพื้นที่รองรับไม่ได้ ซึ่งก็ยังไม่แน่ว่าจะต้องออกไปอยู่ที่ไหนเมื่อไร ป่ากันชนนี้จะล้อมรอบป่าห้วยขาแข้งเพื่อไม่ให้ใครเข้าไปบุกรุกป่า หรือล่าสัตว์ ซึ่งเป็นโครงการที่ทำขึ้นหลังจากที่คุณสืบเสียชีวิตแล้ว

2) แนวกันชนเป็นพื้นที่รอบป่าห้วยขาแข้งในระยะห่าง 5 กิโลเมตร ที่อาจจะต้องอพยพชาวบ้านออกไป แต่ขณะนี้ชาวบ้านห้ามหากินได้ตามปกติแต่ห้ามล่าสัตว์ตัดต้นไม้ ขณะนี้มีการทำถนนไว้เป็นแนวเขตไม่ให้ชาวบ้านรุกป่าเข้าไปในป่าห้วยขาแข้ง โดยจะมีเจ้าหน้าที่อนุรักษ์มาตั้งจุดคอยดูแลป้องกันไม่ให้ใครรุกป่าเข้าไป

3) แนวกันชนคือพื้นที่ที่อยู่ระหว่างเขตป่าห้วยขาแข้งกับป่าสงวนแห่งชาติ หรือเป็นการแบ่งพื้นที่ระหว่างเขตอนุรักษ์กับที่ทำกินของชาวบ้าน เพื่อแบ่งเขตว่าชาวบ้านทำกินเฉพาะในเขตของตนไม่รุกป่าเข้าไปในเขตอนุรักษ์ เขตกันชนนี้จะยาวไปตลอดแนวเขตป่าห้วยขาแข้ง เพื่อทำหน้าที่เสมือนรั้วคอยกันไม่ให้คนจากภายนอกรุกเข้าไปในเขตป่าห้วยขาแข้ง

4) แนวกันชนคือแนวเขตถนนตรวจการที่อยู่เชิงเขาริมเขตป่าห้วยขาแข้ง ถือเป็นเส้นแบ่งให้ชาวบ้านรู้ว่าถ้าข้ามเขตแนวถนนนั้นไปจะเป็นการรุกเข้าไปในเขตป่าห้วยขาแข้ง ห้ามรุกป่าเข้าไปโดยเด็ดขาด ใครที่เผลอทำกินอยู่ในบริเวณนั้นก็จะต้องออกมา ห้ามเข้าไปทำกินอีก ใครข้ามเขตไปโดยไม่ได้รับอนุญาตจะถูกจับ และแนวถนนนี้จะใช้เป็นแนวกันไฟด้วย ถนนมีหน้ากว้าง 3-4 เมตร จะช่วยป้องกันการลุกลามของไฟป่าเข้าไปในเขตป่าห้วยขาแข้งได้

5) แนวกันชนคืออะไรไม่แน่ใจ แต่รู้ว่าหมู่บ้านที่อยู่ในแนวกันชนจะต้องมีหน้าที่ดูแลไม่ให้มีใครรุกเข้าไปทำลายป่า ล่าสัตว์ หรือตัดต้นไม้ ถ้าป่าห้วยขาแข้งได้รับความเสียหาย ชาวบ้านก็ต้องถูกอพยพออกไปจากบริเวณนี้ หมู่บ้านที่อยู่ในแนวกันชนก็คือด่านป้องกันก่อนจะเข้าถึงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ผู้ว่าราชการจังหวัดเคยเข้ามาประชุมชาวบ้านแล้วบอกว่า "ป่าอยู่ได้ คนก็อยู่ได้"

6) แนวกันชนเป็นบริเวณที่กำหนดให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลและปลูกป่าเสริมให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าหากชาวบ้านช่วยกันรักษาป่าได้ก็จะสามารถอยู่ที่นั่นต่อไปได้ ถ้ารักษาป่าไม่ได้ก็ต้องอพยพออกไป โดยต้องอพยพออกห่างจากแนวกันชนนี้ไปประมาณ 5 กิโลเมตร แต่ก็ยังไม่แน่นอน ไม่มีใครให้ข้อมูลได้ชัดเจน

ความรู้เกี่ยวกับโครงการจัดระบบแนวกันชนที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงความสับสนในข้อมูลข่าวสารของชาวบ้าน ซึ่งแม้แต่ผู้นำชุมชนบางคนเองก็ไม่สามารถอธิบายได้ แล้วชาวบ้านจะเข้าใจได้อย่างไร ในขณะที่ในช่วงเวลาที่สมควรหรือยังที่จะให้ชาวบ้านได้ทราบความจริงว่าแนวกันชนคืออะไร และถ้าพวกเขาเป็นผู้ที่อยู่ในแนวกันชนนี้อาจจะได้รับความผลกระทบอะไรบ้าง การอยู่อย่างไม่รู้ชะตากรรมของตนเองนั้น นับเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมสำหรับชาวบ้าน และยิ่งชาวบ้านไม่มีโอกาสที่จะร่วมกำหนดชะตากรรมของตนเองเลย ก็จะต้องเป็นการโหดร้ายสำหรับพวกเขายิ่งขึ้นไปอีก น่าจะมีใครทำอะไรบางอย่างที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เพราะความไม่รู้และความสับสนอาจกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการจัดการพื้นที่แนวกันชนในอนาคตก็อาจเป็นไปได้

3.2 ความคิดเห็นต่อการอพยพเคลื่อนย้ายชุมชนออกจากแนวกันชน

อีกประเด็นหนึ่งที่มีการกล่าวถึงควบคู่ไปกับเรื่องแนวกันชน ก็คือการจะอพยพชาวบ้านออกจากแนวกันชนหรือไม่และถ้าอพยพควรจะมีมาตรการดำเนินการอย่างไรบ้าง การนำเสนอข้อมูลในส่วนนี้ก็เพื่อสรุปความเห็นของชาวบ้านว่ามีความต้องการอย่างไร ต่อกรณีการอพยพเคลื่อนย้ายชุมชนออกจากแนวกันชน ซึ่งผลการสำรวจข้อมูลสามารถจำแนกความเห็นได้เป็น 3 กลุ่ม คือผู้ที่เห็นด้วยกับการอพยพมีประมาณร้อยละ 30 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด และผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการอพยพมีประมาณร้อยละ 46 ส่วนอีกร้อยละ 24 ไม่แสดงความคิดเห็น

ใด ๆ คือ ย้ายออกก็ได้ไม่ย้ายออกก็ได้แล้วแต่ผู้มีอำนาจจะตัดสินใจดำเนินการ โดยยอมรับสภาพทุกอย่างที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้โดยที่ผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการอพยพมีเหตุผลสนับสนุน ดังนี้คือ

ก. เห็นด้วยกับการอพยพ มีเหตุผลสนับสนุน 4 ประการคือ

1) ถ้ารัฐบาลให้ย้ายออกก็ต้องออก เพราะในปัจจุบันชาวบ้านไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แต่เมื่อรัฐบาลให้ย้ายออกก็ต้องหาที่อยู่และที่ทำกินรองรับชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเองก็ไม่รู้จะอพยพกันไปอยู่ที่ไหนแล้ว ถ้าจะตั้งแพ่งไม่ออกก็คงเป็นไปไม่ได้ ตัวอย่างก็มีให้เห็นอยู่แล้วที่บ้านอ่างห้วยดง

2) ถ้าต้องย้ายออกก็ดี เพราะการย้ายเข้าไปอยู่ในที่ดินที่ป่าไม้จัดสรรเป็นหมู่บ้านป่าไม้ให้ จะได้รับที่ดินทำกิน 15 ไร่ ไม่ต้องกังวลเรื่องจะถูกจับหรือถูกย้ายออก แล้วยังจะได้มีที่ดินที่มีสิทธิตามกฎหมายไม่ต้องรู้สึกเหมือนว่ากำลังขโมยเขากินดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

3) จะให้ย้ายออกก็ยินดี แต่ควรจัดสรรที่ดินทำกินให้มีสภาพที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรม มีดินดี มีน้ำอุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญที่สุดควรจะทำให้ดีในเรื่องสาธารณูปโภค ทั้งน้ำดื่ม น้ำใช้ และไฟฟ้า รวมทั้งมีโรงเรียน มีวัด ไม่ใช่ทำแบบลวก ๆ เช่นที่บ้านซับสมบูรณ์กับบ้านอ่างห้วยดง

4) ถ้ามีการอพยพออกก็ไม่ขัดข้องใด ๆ แต่ต้องขอค่าชดเชยบ้างเป็นค่าที่ดิน ค่าพืชผล ค่ารถดอนบ้านเรือน และค่าขนย้ายสิ่งของออกไปอยู่ที่ใหม่ ซึ่งถ้าเป็นแบบหมู่บ้านป่าไม้อ่างห้วยดงคงจะไม่ไปกัน และอาจจะมีการร้องเรียนหรือต่อต้านเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ข. ไม่เห็นด้วย มีเหตุผลสนับสนุน 4 ประการคือ

1) ไม่อยากย้ายออกไปอยู่ที่ไหน เพราะอยู่ที่นี่มานานแล้วตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ผลไม้ที่ปลูกไว้ก็ได้ผลแล้วด้วย ถ้าย้ายไปก็ต้องไปเริ่มก่อร่างสร้างตัวกันใหม่ ต้องสร้างบ้านใหม่ ต้องปลูกไม้ผลใหม่ ต้องปรับพื้นที่ทำไร่ใหม่ ชีวิตคงจะลำบากมากขึ้น ทุกอย่างคงต้องซื้อหากินทั้งหมด พืชผักผลไม้คงจะหากินไม่ได้ง่ายเหมือนกับอยู่ที่นี่ แม้จะได้รับค่าชดเชยหรือค่ารถดอนเท่าไรก็ไม่คุ้มกับสิ่งที่จะต้องสูญเสียแต่ถ้าที่อยู่ใหม่มีสภาพแวดล้อมไม่ต่างจากที่นี่ก็ยินดี แต่ถ้าแห้งแล้งกันดารแบบที่เกิดกับบ้านซับสมบูรณ์และอ่างห้วยดงก็ไม่อยากจะไป เพราะคงจะเคียดแค้นมากกว่ามีความสุข

2) ชาวบ้านส่วนใหญ่คงไม่อยากอพยพไปไหนเพราะ ชาวบ้านอยู่มาก่อนส่วนแนวกันชนมาทีหลัง และจะบังคับให้ชาวบ้านออกไปก็คงไม่ยุติธรรมนัก คนที่มีที่ดินทำกินอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์เขาก็ยินยอมที่จะไม่เข้าไปทำกินกันแล้ว ขอมคืนพื้นที่ให้ใช้ปลูกป่า ก็ไม่น่าจะมาอพยพชาวบ้านให้ไปไหนกันอีก เพราะชาวบ้านเขาก็ไม่รู้จะหาทางอพยพไปอยู่ที่ไหนกันดี

3) ไม่ควรจะย้ายออก เพราะจะเกิดความเคียดแค้นกับชาวบ้านจำนวนมาก ชาวบ้านรักถิ่นฐานที่นี่ไม่ยอมไปไหน การอพยพชาวบ้านออกไปจำนวนมากคงเป็นไปไม่ได้ที่จะจัดการให้ได้ดีกับทุกคน เพราะบางคนที่ได้ที่จัดสรรดี ๆ ก็ดีไป ส่วนบางคนที่ได้ที่ดินไม่ดีไม่สามารถทำกินได้แล้วจะให้เขาประกอบอาชีพอะไร บางรายที่ย้ายไปอยู่ที่ใหม่แล้วไปขัดแย้งกับคนเก่าไปเจออิทธิพลถูกข่มขู่ต่าง ๆ นานา เจ้าหน้าที่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้ได้ จึงกลายเป็นการพาชาวบ้านอพยพไปหาเวรหากรรมเหมือนกับที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านอ่างห้วยดงหลาย ๆ ราย เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเรื่องหมู่บ้านป่าไม้คงจะเข้าใจปัญหาดี

4) ถึงแม้ที่ดินทำกินในที่จัดสรรใหม่จะดีสามารถเพาะปลูกพืชผลได้ดีก็ไม่อยากออกไป เพราะไม่คุ้นเคยกับชีวิตพื้นราบ เคยอยู่กับป่ากับเขามาตลอดจะให้ไปอยู่ในพื้นราบจึงไม่รู้จะทำอะไรกิน ค่าใช้จ่ายก็สูง ยิ่งต้องไป

อยู่กับคนต่างเผ่าพันธุ์ต่างภาษาก็ยังไม่อยากไปอยู่เพราะเกรงว่าจะต้องถูกจัดให้ไปอยู่คนเดียวซึ่งอยู่ไกลจากญาติพี่น้อง มีปัญหาเคือคร้อนอะไรก็ไม่รู้จะไปพึ่งพาอาศัยใครได้ อยู่กับพวกคนไทยไว้ใจไม่ค่อยได้ เราตามเขาไม่ทัน อยากจะอยู่กับคนกะเหรี่ยงด้วยกันเพราะมีสภาพแวดล้อมแบบเดิม ถ้าให้ลงไปอยู่ข้างล่างคงจะอยู่ไม่ได้ ไม่เคยชิน ไม่เคยคิดว่าชีวิตนี้จะต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่เช่นนี้มาก่อนเลย

จากเหตุผลของทั้งสองฝ่ายดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าการจะอพยพชาวบ้านออกจากเขตแนวกันชนนั้นเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ มิใช่เรื่องที่จะทำกันอย่างง่าย ๆ เพราะถ้าหากยังไม่สามารถหาที่รองรับที่ดีและเหมาะสมได้ และยังไม่มียงบประมาณเพียงพอจะดำเนินการจัดหาสาธารณูปโภคและสิ่งต่าง ๆ ให้กับชาวบ้านที่ต้องอพยพไป หากคืนอพยพไปจะเป็นการพาชาวบ้านไปเคือคร้อนเป็นการเสียฐานมวลชน จึงควรที่จะพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน แล้วทำไปตามกำลังความสามารถที่จะทำได้ โดยถ้าไม่พร้อมที่จะอพยพชาวบ้านออกไปทั้งหมดก็อาจจะเลือกหมู่บ้านที่มีปัญหาถูกรุกทำลายป่ามาก ๆ หรือหมู่บ้านที่ตั้งอยู่เลยเข้าไปในเขตหรือใกล้เขตเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งมาก ๆ ออกไปก่อน ส่วนหมู่บ้านที่ยังไม่สามารถเตรียมการอพยพได้ก็ให้อยู่ที่ตามากินต่อไป โดยให้ชาวบ้านที่อยู่ช่วยกันดูแลรักษาป่า ให้อยู่เป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่ ปกกันไม่ให้พ่อค้านายทุนและเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ แต่ถ้าตัดสินใจจะอพยพชาวบ้านออกไปพร้อมกันทั้งหมดจริง ๆ ก็ควรจะต้องมีมาตรการจัดการที่ดีพอ ไม่เช่นนั้นอาจจะเกิดปัญหาตามมามากมาย และแนวโน้มการต่อต้านจากชาวบ้านก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก ดังนั้นการอพยพคงต้องคำนึงถึงความเดือนร้อนของชาวบ้านบ้าง

3.3 ความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน

จากความคิดเห็นต่อการอพยพที่แตกแยกกันเป็น 2 ฝ่ายทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยนั้น จะพบว่าทั้งสองฝ่ายมีการเสนอเงื่อนไขบางประการอยู่ในการให้เหตุผลของแต่ละฝ่ายด้วย แต่เงื่อนไขที่กล่าวมานั้นยังมีความหลากหลายกระจัดกระจายไม่เป็นหมวดหมู่ ผู้วิจัยจึงได้สร้างเงื่อนไขการพิจารณาให้ชาวบ้านได้คิดว่า ถ้ามีเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นในกระบวนการจัดการพื้นที่แนวกันชนแล้ว ชาวบ้านจะมีความคิดเห็นต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาดัง ๆ อย่างไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะได้ไปเสนอความคิดเห็นของชาวบ้านในแต่ละเงื่อนไขเป็นลำดับ ๆ ไป ดังนี้

ก. ถ้าไม่ต้องการอพยพจะช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าอย่างไร

เงื่อนไขประการแรก คือถ้าอนุญาตให้ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่แนวกันชนต่อไป ชาวบ้านควรจะมีแนวทางอย่างไรที่จะช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าในบริเวณนี้ จากผลการสำรวจข้อมูลพบว่าชาวบ้านยินดีทำตามเงื่อนไขของทางราชการทุกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านจะเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยทางราชการในการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า ทั้งนี้ชาวบ้านมีข้อเสนอแนวทางการดำเนินงาน 5 ประการคือ

1) ไม่บุกรุกเข้าไปในเขตป่าห้วยขาแข้ง ไม่ลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ จะร่วมมือกันปลูกป่าและปลูกต้นไม้เพิ่ม โดยชาวบ้านยืนยันว่าจะเลิกเลื้อยไม้และล่าสัตว์ ยกเว้นการเลื้อยไม้เพื่อการปลูกสร้างบ้านเรือน ซึ่งจะขออนุญาตก่อน จะช่วยกันปลูกป่าในบริเวณที่เลิกทำกินแล้วและจะคอยดูแลให้ป่าฟื้นคืนสภาพโดยเร็ว นอกจากนี้ในพื้นที่ใกล้เขตป่าห้วยขาแข้งจะเปลี่ยนจากการปลูกพืชไร่ไปปลูกพืชยืนต้นประเภทไม้ผลและ ไม้กินได้ เพื่อไว้บริโภคและขายเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว

2) ไม่บุกรุกพื้นที่ป่าอีก จะทำการเกษตรเฉพาะในพื้นที่ที่เพาะปลูกอยู่ในขณะนี้ ไม่ต่างที่เพิ่ม ทำกินได้เท่าไรก็เท่านั้น จะไม่มีใครขึ้นไปทำไร่บนเขาอีก รัฐอนุญาตให้ทำกินเท่าไรก็จะทำกินเท่าเดิม ไม่ยอมให้เกิดผลกระทบต่อการบุกรุกป่าใหม่อีก แต่ทางราชการจะต้องควบคุมไม่ให้มีการอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นอีก เพื่อเป็นการป้องกันการสร้างภาวะกดดันในการใช้ที่ดินทำการเกษตรในอนาคต

3) จะช่วยกันดูแลป่าไม้และสัตว์ป่าไม่ให้ใครบุกรุกเข้าไปทำลาย สำหรับคนในหมู่บ้านด้วยกันจะคอยดักเตือนกันไม่ให้ไปโค่นไม้หรือล่าสัตว์ ออกกฎระเบียบขึ้นมาเอาโทษผู้ที่ฝ่าฝืน สำหรับคนนอกหมู่บ้านชาวบ้านจะช่วยกันสอดส่องดูแลเป็นหูเป็นตาไม่ให้คนภายนอกลักลอบเข้าไปตัดไม้และล่าสัตว์ หากพบเห็นคนแปลกหน้าพกพาอาวุธเข้ามาหรือมีพฤติกรรมน่าสงสัยจะแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านและแจ้งทหารพรานหรือพวกอนุรักษ์ให้มาสอบสวนจับกุม

4) จะร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครชาวบ้าน ให้ร่วมมือกันคอยตรวจตราดูแลและป้องกันไม่ให้ทั้งคนในและคนนอกหมู่บ้านบุกรุกเข้าไปในเขตป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งอาจจัดตั้งเป็นเวรยามคอยลาดตระเวนและจับกุมผู้ที่ลักลอบเข้าไปล่าสัตว์และตัดไม้

5) จะช่วยเป็นกำลังสำคัญในการดูแลป้องกันไฟป่า เพราะไฟป่าเป็นปัญหาร้ายแรงที่จะทำให้สัตว์ป่าต้องหนีไปอยู่ที่อื่น และต้นไม้ใหญ่ถูกเผาทำลายไป อาจเริ่มจากการขอให้หน่วยไฟป่ามาอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน จากนั้นก็จะจัดตั้งกลุ่มดูแลป้องกันไฟป่าขึ้นมา แต่ชาวบ้านต้องนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติด้วย เช่น จะต้องทำทางกันไฟก่อนที่จะจุดไฟเผาไร่ เป็นต้น

ข. ถ้าต้องเปลี่ยนวิธีการทำมาหากิน

เงื่อนไขประการนี้เป็นการสอบถามชาวบ้านว่าถ้าหากให้ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่นี้ต่อไป แต่ชาวบ้านต้องเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกจากเดิมที่เคยปลูกพืชไร่เป็นหลัก ชาวบ้านจะยินยอมเปลี่ยนวิธีการผลิตหรือไม่ และถ้ายินยอมเปลี่ยนจะเปลี่ยนไปทำกิจกรรมเศรษฐกิจอะไรดี และต้องการให้ทางราชการสนับสนุนด้านใดบ้าง ผลจากการสำรวจข้อมูลพบความเห็นที่แตกต่างกันคือ

1) เปลี่ยนไม่ได้หรือไม่อยากเปลี่ยน เพราะสภาพพื้นที่บริเวณนี้มีความเหมาะสมต่อการปลูกข้าวไร่และพืชไร่ การที่จะเปลี่ยนไปเพาะปลูกอย่างอื่นเกรงว่าจะไม่ได้ผลดี อีกประการหนึ่งการเปลี่ยนอาชีพกระทันหันอาจต้องลงทุนสูงและกว่าจะได้รับผลตอบแทนกลับมามีผลต้องใช้เวลามากกว่า 1 ปี เช่น การปลูกพืชสวน หรือเลี้ยงวัว และที่สำคัญก็คือไม่มีความรู้ที่จะเปลี่ยนไปเพาะปลูกหรือทำอย่างอื่น ถ้าจะเปลี่ยนอาชีพไปเลยก็คงมีแต่ใช้แรงงานรับจ้างกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าจำเป็นต้องเปลี่ยนจริง ๆ ก็จะขอที่ปลูกข้าวไร่ไว้ให้พอกินก่อนที่เหลือนจะให้ทำอะไรก็จะทำตาม ซึ่งก็คงต้องเข้ามาให้ความรู้ให้คำแนะนำวิธีการผลิตและจะต้องหาตลาดรับซื้อให้ด้วย จึงจะมั่นใจได้ว่ามีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว

2) เปลี่ยนได้ โดยกิจกรรมเศรษฐกิจที่ต้องการจะทำแทนการผลิตแบบเก่า ได้แก่

2.1) เพาะปลูกแบบเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชหลายชนิดทั้งพืชไร่ ไม้ผล และมีการเลี้ยงสัตว์ ด้วยหวังว่าจะมีผลผลิตออกขายเป็นรายได้ตลอดทั้งปี สิ่งที่ต้องการให้สนับสนุนก็คือคำแนะนำในด้านเทคนิคและวิชาการใหม่ ๆ รวมทั้งสนับสนุนด้านพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์เลี้ยง

2.2) เปลี่ยนไปปลูกพืชสวน เช่น น้อยหน่า มะม่วง มะขาม มะพร้าว และอื่นๆ เพราะนอกจากจะเป็นรายได้แล้วยังจะช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นความสมบูรณ์ให้กับดิน แต่เนื่องจากไม้ผลมีระยะเวลา 3-5 ปี จึงจะเก็บผล

ผลิตได้ จึงต้องปลูกพืชไร่แซมสลับระหว่างต้นเพื่อเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวในแต่ละปี สิ่งที่ต้องการให้สนับสนุนช่วยเหลือก็คือ การจัดหาพันธุ์ไม้ผลที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่นี่ ให้ความรู้และคำแนะนำในการเพาะปลูก และหาเงินทุนสำรองเป็นค่าใช้จ่ายในการเพาะปลูกที่ต้องรอเก็บเกี่ยวผลหลายปี

2.3) เปลี่ยนไปเลี้ยงสัตว์ ประเภทสัตว์ที่ต้องการเลี้ยง ได้แก่ วัว ควาย สุกร ไก่ ไหม และปลาสำหรับสัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความต้องการเลี้ยงกันมากคือวัวและต้องการการสนับสนุนคือ เงินกู้เพื่อซื้อสัตว์เลี้ยงและเงินทุนหมุนเวียนในการเลี้ยง คำแนะนำและความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนการจัดหาเจ้าหน้าที่มาคอยดูแลการควบคุมโรคติดต่อ รวมทั้งการจัดหาตลาดหรือแหล่งซื้อขายเพื่อความสะดวกและความมั่นใจในการตลาด

2.4) เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ได้แก่ ค้าขาย จักสาน และรับจ้าง ส่วนการสนับสนุนช่วยเหลือคงไม่จำเป็น เพราะชาวบ้านคงต้องดิ้นรนจัดหาตนเอง นอกจากนี้ทางราชการจะเข้ามาแนะนำการส่งเสริมอาชีพอื่น ๆ ให้ ซึ่งถ้าหากมีผู้ทางการทำมาหากินได้ดีก็ยินดีจะร่วมโครงการด้วย

ค. ต้องลดพื้นที่ทำเกษตรลง

เงื่อนไขนี้เป็นอีกลักษณะหนึ่ง คือ ยินยอมให้อยู่ในพื้นที่แนวกันชนต่อไปได้ แต่ทุกครัวเรือนต้องลดพื้นที่ทำกินลง เพื่อแบ่งปันพื้นที่นั้นไปใช้ในการปลูกป่าฟื้นฟูธรรมชาติ ดังนั้นถ้าต้องมีการลดพื้นที่ทำกินลงชาวบ้านจะมีความคิดเห็นอย่างไร และจะมีแนวทางการทำมาหากินอย่างไรเพื่อเป็นการทดแทนรายได้ที่ขาดไปบ้าง ผลการสำรวจข้อมูลพบว่ามีทั้งผู้ที่ยินยอมและไม่ยินยอมลดพื้นที่ทำกินโดยมีการให้เหตุผลแตกต่างกันคือ

1) คิดว่าคงลดลงไม่ได้แล้ว เพราะถ้าลดลงไปอีกก็คงไม่พอทำกิน แต่ถ้าบีบบังคับกันจริง ๆ ชาวบ้านบางคนบอกว่าอาจจะรวมตัวกันต่อต้าน บางคนก็บอกว่าถ้าจะต้องลดที่ดินลงไปอีกก็ย้ายเลขคิดว่า โดยขอไปเสียดวงเอาข้างหน้า หรือถ้ายอมให้ลดต่อไปก็คงต้องแอบไปดางป่าทำไร่เพิ่มเติม ดังนั้นจึงไม่น่าจะเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แต่ถ้าหากถูกบังคับให้ลดจริง ๆ ก็คงต้องเลี้ยงวัวและรับจ้างเป็นรายได้เสริมแทน

2) ยอมให้ลดลงได้ ถ้าเป็นเงื่อนไขเพื่อแลกกับการได้อยู่ที่เดิมก็ยินยอม แต่ไม่ควรต่ำกว่า 15 ไร่ ถ้าต่ำกว่านั้นก็ขอย้ายไปอยู่ที่อื่นดีกว่า และเมื่อมีพื้นที่ 15 ไร่ ก็ควรยอมให้ภาครัฐไปใช้ในการปรับพื้นที่นี้ได้ เพราะจะทำให้ทำเกษตรได้เร็วขึ้น อาจจะเพาะปลูกได้หลายครั้งหรือมีเวลาไปประกอบอาชีพอย่างอื่นด้วย ถ้าหากเหลือต่ำกว่า 15 ไร่ อาจจะต้องใช้พื้นที่ที่เหลืออยู่นั้นปลูกเฉพาะข้าวไร่ไว้บริโภคแล้วไปหางานรับจ้างเป็นรายได้ แต่ถ้าเหลือประมาณ 15 ไร่ขึ้นไป อาจจะใช้พื้นที่ทำเกษตรผสมผสานหรือปลูกพืชสวนแล้วเลี้ยงสัตว์และหางานรับจ้างเป็นอาชีพเสริม

อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ความเห็นของชาวบ้านแล้ว กล่าวได้ว่าเงื่อนไขในการลดพื้นที่ทำเกษตรลง เป็นทางเลือกที่เสี่ยงมากต่อปัญหาการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า เพราะเมื่อชาวบ้านทำกินไม่พอเพียง ก็คงต้องดิ้นรนหารายได้เพิ่มขึ้น ถ้าหนทางหารายได้ทางอื่นไม่พอเพียงเลี้ยงครอบครัวแล้ว ในอนาคตอาจจะมีการลักลอบเข้าไปล่าสัตว์หรือตัดไม้กันอีก หรืออาจจะมีบางครอบครัวแอบไปดางป่าทำไร่ให้มีผลผลิตและรายได้ที่พอเพียง ทางเลือกนี้จึงไม่น่าจะเป็นทางเลือกที่ดี

ง. ถ้าต้องย้ายออกจะมีแผนในอนาคตอย่างไร

เงื่อนไขนี้เป็นเงื่อนไขของการถูกอพยพออกไปจากพื้นที่แนวกันชน ซึ่งถ้าต้องถูกบังคับให้ออกไปจริง ๆ ชาวบ้านจะเตรียมการอะไรสำหรับอนาคตของตนเองบ้างหรือไม่ และอยากจะให้ทางราชการช่วยเหลืออะไรบ้าง

จากผลการสำรวจข้อมูลพบว่า มีเพียงบางรายที่อื่นยืนยันหนักแน่นว่าไม่ยอมย้ายเพราะอยู่ในบริเวณนี้มาตั้งแต่เกิด จะไม่ขออพยพไปที่ไหน ถ้าถูกบังคับก็จะทำเรื่องร้องเรียน อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ต้องการย้ายแต่ก็ยอมรับสภาพว่าเป็นผู้บุกรุกเข้ามาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติไม่มีสิทธิตามกฎหมาย ถ้ารัฐบาลบังคับให้อพยพออกไปก็จะต้องปฏิบัติตาม ไม่ง้อจะฝ่าฝืนให้เกิดความขัดแย้งมากไปกว่านี้อีก

ทั้งนี้ชาวบ้านจำนวนมากที่ไม่เคยคิดว่าจะต้องถูกอพยพออกไปจากพื้นที่แนวกันชน ครั้นเมื่อถูกถามความเห็นเช่นนี้ จึงยังไม่มีแผนอะไรกับอนาคตของตนเอง แต่ก็มีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งได้คิดถึงแผนการในอนาคตไว้บ้างแล้ว โดยส่วนหนึ่ง (จำนวนน้อยมาก) บอกว่าจะอพยพกลับไปอยู่ในบริเวณบ้านเดิมที่เคยอยู่ (ขอแต่ค่าเวนคืนหรือค่าชดเชยตามสมควร) และส่วนหนึ่งยินยอมที่จะอพยพไปอยู่ในที่ที่รัฐบาลกำหนดไว้ให้ แต่มีเงื่อนไขกำหนดความต้องการไว้ด้วยว่ามีอะไรบ้างที่จะทำให้พวกเขายินดียใจจะอพยพออกไป ซึ่งได้แก่

1) จัดที่ดินทำกินไว้ให้ ถ้าได้มากกว่า 15 ไร่ต่อครอบครัวก็จะยิ่งดี แต่ที่สำคัญคือต้องเป็นที่ดินทำกินที่มีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ คือดินมีคุณภาพดี ไม่มีความลาดชันจนเกินไป ไม่มีสภาพเป็นห้วยหรือพื้นที่เป็นหิน ฯลฯ

2) ควรมีการจัดเตรียมที่อยู่อาศัยไว้ให้พร้อม มีการจัดสรรและจัดสร้างบ้านเรือนให้เรียบร้อยก่อนที่จะอพยพชาวบ้านไปอยู่ เพราะถ้าย้ายไปก่อนชาวบ้านคงเดือดร้อนต้องคืนเงินปลูกสร้างกันอีก จึงควรเตรียมการล่วงหน้าไว้ก่อน

3) กำหนดการจ่ายค่าชดเชยที่ดิน พืชผล ค่ารถถอน และค่าขนย้ายอย่างเหมาะสม ไม่ใช่จ่ายให้ในอัตราที่ต่ำมากจนเกินไป

4) ต้องจัดการแก้ปัญหาของผู้ที่อยู่เดิมในพื้นที่ที่จะต้องอพยพเข้าไปอยู่ให้เรียบร้อยเสียก่อน เพื่อที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งกันระหว่างผู้อยู่เดิมกับชาวบ้านที่จะต้องอพยพเข้าไปอยู่ใหม่

5) จัดหาแหล่งน้ำทำการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถจะทำการเกษตรให้ได้ผลดีไม่แตกต่างกับที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมากนัก

6) จัดหาแหล่งน้ำกินน้ำใช้เตรียมไว้ให้พอเพียงกับจำนวนคนที่จะต้องอพยพไปอยู่ร่วมกัน เพราะเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต

7) จัดเตรียมสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า ถนน) และสาธารณสถาน (วัดและโรงเรียน) ให้พร้อมก่อนการอพยพเข้าไป

8) ส่งเสริมอาชีพให้ชาวบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นอาชีพเกษตรกรรมการเลี้ยงสัตว์ หรืออาชีพอื่น ๆ ที่จะช่วยสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่ครอบครัว

เงื่อนไขทั้ง 8 ประการนี้ คือสิ่งที่ชาวบ้านคาดหวังว่าถ้าหากจะถูกอพยพออกไปจริง ๆ แล้ว ทางราชการควรจะจัดการให้ได้ทั้งหมด ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านไม่ได้รับความเดือดร้อนมากนักต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครั้งยิ่งใหญ่นี้ เพราะมีตัวอย่างจากการอพยพชาวบ้านจากหลายกลุ่มบ้านไปอยู่ที่หมู่บ้านป่าไม้ ที่บ้านชัยสมรภูมิและบ้านอ่างห้วยคง ส่วนแต่เป็นการอพยพชาวบ้านไปเผชิญกับความลำบากทุกข์ยาก เป็นการทำลายชีวิตที่เคยสุขสงบ จึงไม่ใช่เป็นการพัฒนาชีวิตที่ดีขึ้นให้กับชาวบ้าน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยินยอมอพยพออกมา แต่ก็ხოโอกาสที่จะมีชีวิตที่ดีด้วย ไม่ใช่อพยพชาวบ้านมาปล่อยทิ้งขว้างให้อยู่กันตามบุญตามกรรม

จ. ถ้าเลือกได้จะต้องการให้จัดการอย่างไร

นับว่าเป็นการสร้างเงื่อนไขอิสระว่าถ้าหากชาวบ้านมีโอกาสเลือกได้แล้ว ชาวบ้านจะต้องการให้ราชการจัดการอย่างไรในพื้นที่แนวกันชนตามแนวทางเลือกทั้ง 4 ประการที่กล่าวไปแล้วในข้อ ก. ข. ค. และ ง. จากผลการสำรวจข้อมูลพบว่า ถ้าจัดเรียงความต้องการแนวเลือกของชาวบ้านเป็น 3 อันดับ โดยจัดเรียงตามลำดับความสำคัญ ผลที่ออกมาจะเป็นดังนี้

อันดับที่ 1 ต้องการอยู่ที่เดิมเหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นเลยในเรื่องของที่ดินทำกินและการทำมาหากิน รับรองการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่นี้ นอกจากนี้แล้วทางราชการจะมีเงื่อนไขให้ทำอะไรก็ยินดีจะปฏิบัติตามทุกประการ

อันดับที่ 2 ต้องการอยู่ที่เดิมและยินยอมเปลี่ยนวิธีการผลิต คือจะกำหนดให้ปลูกอะไรก็ได้ แต่ขอไม่ลดที่ดินทำกินลงจากเดิม เพราะจะทำให้ทำการเกษตรไม่พอเลี้ยงครอบครัว แต่ถ้าจะลดจริง ๆ ก็ควรจะลดกับผู้ที่มียากที่ดินทำกินมาก ๆ ก่อน เพราะชาวบ้านที่มีที่ดินน้อยปกติก็เดือดร้อนกันอยู่แล้ว

อันดับที่ 3 ต้องการอยู่ที่เดิมไม่ว่าจะมีเงื่อนไขอื่น ๆ ก็ยินยอมทั้งหมด แต่ควรจัดสรรที่ดินทำกินให้แต่ละครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 15 ไร่ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะสั่งการให้ชาวบ้านทำอะไรก็ยอมปฏิบัติตามทุกประการ

จากข้อมูลที่ได้มานี้จะเห็นได้ว่าความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการจะอยู่ในพื้นที่อยู่ในปัจจุบันไม่ต้องการที่จะอพยพไปอยู่ที่ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนกะเหรี่ยงมีความต้องการที่จะอยู่ที่เดิมมาก ไม่ว่าจะต้องถูกกำหนดเงื่อนไขให้ทำอะไรเป็นการแลกเปลี่ยนก็ยินยอมทุกประการ ขอแต่เพียงให้ได้อยู่ที่เดิมเท่านั้น ซึ่งทั้ง 3 อันดับนี้ก็ล้วนแต่เพียงการสรุปความเห็นของชาวบ้านต่อเงื่อนไขที่เป็นทางเลือกเท่านั้น สำหรับความต้องการอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือมีผู้กล่าวถึงน้อยจะไม่นำเสนอไว้ในส่วนนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในต้นฉบับที่นำมาสแกน
หน้านี้เป็นกระดาษเปล่า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปสถานการณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะมาตรการดำเนินงาน

1. สรุปสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่แนวกันชน

จากการสำรวจข้อมูลตามโครงการศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนสิงหาคมถึงกันยายน พ.ศ.2535 พบว่ามีชุมชนที่ตั้งอยู่พื้นที่แนวกันชนรวม 26 ชุมชน จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ คนไทยและคนกะเหรี่ยง โดยมีคนละว้าและลาวรวมอยู่กับคนไทยและคนกะเหรี่ยงในหลายชุมชน

การสำรวจข้อมูลครั้งนี้มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประกอบการตัดสินใจวางแผนจัดการในพื้นที่แนวกันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง การทราบถึงภาวะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการประเมินความคิดเห็นและความต้องการของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แนวกันชน เป็นข้อมูลสำคัญต่อการวางแผนกำหนดมาตรการดำเนินการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการสร้างเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นในระยะยาว ผลจากการสำรวจข้อมูลครั้งนี้สามารถสรุปสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่แนวกันชนได้ดังนี้

1.1 โครงสร้างประชากรและชุมชน

จากการสำรวจข้อมูลจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในชุมชนทั้ง 26 แห่ง พบว่าจำนวนครัวเรือนในพื้นที่แนวกันชนมีทั้งหมด 2,076 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวม 9,359 คน จำแนกเป็นชาย 4,756 คน (หรือร้อยละ 50.8) และหญิง 4,603 คน (ร้อยละ 49.2) จำแนกเป็นประชากรในวัยเด็กมีจำนวน 2,561 คน (ร้อยละ 27.9) ประชากรในวัยแรงงานจำนวน 6,509 คน (ร้อยละ 69.6) ประชากรในวัยชราและพิการจำนวน 236 คน (ร้อยละ 2.5) จากการศึกษาคาดว่าประชากรในพื้นที่แนวกันชนมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย เนื่องจากการเพิ่มจำนวนของประชากรตามธรรมชาติจะมีสัดส่วนร้อยละลดลง ประกอบกับการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้น่าจะมีจำนวนลดลงด้วย ทั้งนี้สาเหตุที่การอพยพเข้ามาน่าจะมีจำนวนลดลงสันนิษฐานได้จากการเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดการของรัฐที่เปลี่ยนไป อาทิ การยกเลิกการเก็บภาษีบำรุงท้องที่ การไม่ออกเลขบ้านใหม่ให้ และอีกประการหนึ่งคือกระแสของการอนุรักษ์เข้มข้นขึ้น

โดยเปรียบเทียบขนาดของสมาชิกในครัวเรือนจะพบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของชุมชนคนไทยกับชุมชนคนกะเหรี่ยงแตกต่างกันไม่มากนักกล่าวคือ ชุมชนคนไทยจะมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 4-5 คน และชุมชนคนกะเหรี่ยงจะมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 5-6 คน

เมื่อพิจารณาโครงสร้างชุมชนจากจำนวนครัวเรือนและประชากร สามารถจำแนกขนาดชุมชนได้เป็น 5 กลุ่ม คือ 1) ชุมชนขนาดเล็กที่มีจำนวนครัวเรือนไม่เกิน 50 หลังคาเรือนมีจำนวน 14 ชุมชน 2) ชุมชนขนาดกลางมีจำนวนครัวเรือนระหว่าง 51-100 หลังคาเรือนมีจำนวน 6 ชุมชน 3) ชุมชนขนาดปานกลางค่อนข้างใหญ่มี

จำนวนครัวเรือนระหว่าง 101-150 หลังคาเรือนมีจำนวน 3 ชุมชน 4) ชุมชนที่มีขนาดใหญ่มีครัวเรือนระหว่าง 151-200 หลังคาเรือนมีจำนวน 2 ชุมชน และ 5) ชุมชนที่มีขนาดใหญ่มากมีครัวเรือนมากกว่า 200 หลังคาเรือนขึ้นไปมีจำนวน 2 ชุมชน

1.2 ชาติพันธุ์และการตั้งถิ่นฐาน

ทางด้านชาติพันธุ์พบว่าประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณแนวกันชนประกอบด้วยกลุ่มคนในชาติพันธุ์ 4 กลุ่ม คือ ไทย กะเหรี่ยง ลาว และละว้า ซึ่งจำแนกลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนตามกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็น 3 กลุ่ม คือชุมชนที่มีประชากรเป็นคนไทยทั้งหมดมีจำนวน 8 ชุมชน ชุมชนที่มีประชากรเป็นคนกะเหรี่ยงทั้งหมดมีจำนวน 6 ชุมชน ชุมชนที่มีประชากรหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันมีจำนวน 12 ชุมชน จำแนกเป็น (1) กลุ่มคนไทยและคนกะเหรี่ยง มีจำนวน 6 ชุมชน (2) กลุ่มคนไทย คนกะเหรี่ยง และคนละว้า มีเพียง 1 ชุมชน (3) กลุ่มคนไทยและคนละว้า มี 1 ชุมชน และ (4) กลุ่มคนไทยและคนลาว มี 4 ชุมชน

การตั้งถิ่นฐานของคนกะเหรี่ยงในพื้นที่นี้เป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีประวัติยาวนานกว่า 100 ปี และบางชุมชนมีอายุเกินกว่า 200 ปีแล้ว ส่วนคนไทยที่อพยพเข้ามาในช่วงแรก ๆ นั้นเริ่มตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2505 จากนั้นก็เริ่มอพยพตามกันมาเรื่อย ๆ โดยช่วงเวลาที่มีการอพยพเข้ามามาก ๆ ก็คือระหว่างปี พ.ศ.2516-2530 สำหรับพื้นที่ต้นทางก่อนที่จะอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แนวกันชนนั้น พบว่าส่วนมากอพยพมาจากเขตจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดใกล้เคียงมากกว่าที่จะมาโดยตรงจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอื่น ๆ การอพยพเข้ามาของกลุ่มคนเหล่านี้มีสาเหตุสืบเนื่องมาจากปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน และการที่เลือกเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ก็เป็นเพราะมีญาติพี่น้องที่มาอยู่ก่อนชักชวนกันให้อพยพตามเข้ามาและเห็นว่าบริเวณนี้เป็นที่ดินสมบูรณ์เหมาะต่อการเกษตร อีกทั้งยังมีที่ว่างเปล่าให้บุกเบิกหรือสามารถหาซื้อได้ในราคาถูก

1.3 การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การถือครองที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน ถือเป็นการบุกรุกเข้ามาทำกินและอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจึงไม่มีเอกสารสิทธิใด ๆ แสดงการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย การถือครองที่ดินของชาวบ้านในบริเวณนี้มีการถือครองเฉลี่ยครัวเรือนละ 29.3 ไร่ ผู้ที่มีที่ดินถือครองมากที่สุดมีถึง 400 ไร่ เป็นคนที่อพยพมาจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เมื่อ พ.ศ.2526 เพื่อมาซื้อที่ดินทำไร่สับปะรด เมื่อเปรียบเทียบการถือครองที่ดินตามกลุ่มชาติพันธุ์พบว่าคนไทยถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 37.4 ไร่ คนกะเหรี่ยงและละว้าถือครองที่ดินใกล้เคียงกันเฉลี่ยครัวเรือนละ 17.5 และ 17 ไร่ตามลำดับ โดยกลุ่มคนไทยที่มีความแตกต่างในฐานะเศรษฐกิจจะมีความแตกต่างกันอย่างมากในขนาดที่ดินถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือน ขณะที่กลุ่มคนกะเหรี่ยงและคนละว้าที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกันจะมีขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยต่อครัวเรือนแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย

ทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 23.3 ไร่ ผู้ที่ใช้ประโยชน์ที่ดินสูงสุดคือ 400 ไร่ เมื่อจำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์พบว่าคนไทยใช้ประโยชน์ที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 33 ไร่ ส่วนคนกะเหรี่ยงและคนละว้าเฉลี่ยครัวเรือนละ 9.1 และ 9.8 ไร่ ตามลำดับ โดยกลุ่มคนไทยมีการใช้ประโยชน์ที่

ดินแตกต่างกันอย่างมากระหว่างผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกัน ในขณะที่คนกะเหรี่ยงและคนละว้ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจนในแต่ละกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจ

1.4 อาชีพและการทำหากิน

อาชีพหลักของชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่แนวกันชนคืออาชีพเกษตรกรรม รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้างและค้าขาย สำหรับอาชีพหรือกิจกรรมหารายได้เสริมคืองานรับจ้างและหาของป่า (ได้แก่การเก็บหน่อไม้และเก็บเห็ด ซึ่งได้รับอนุญาตให้หาได้ในช่วงระหว่างเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม โดยจะมีการประกาศช่วงเวลาชัดเจนในแต่ละปี)

การทำเกษตรกรรมของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนโดยส่วนใหญ่เป็นการเพาะปลูกพืชไร่ ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฝ้าย สับปะรด และอ้อย การปลูกข้าวไร่ส่วนมากปลูกเพื่อการบริโภค และกลุ่มชาติพันธุ์ที่นิยมปลูกกันมากคือคนกะเหรี่ยง ส่วนพืชไร่อื่น ๆ ปลูกเป็นพืชไร่เศรษฐกิจทั้งสิ้น นอกจากการเพาะปลูกพืชไร่แล้ว ชาวบ้านในบริเวณนี้ยังเลี้ยงสัตว์ทั้งเพื่อการบริโภค เพื่อขาย หรือรับจ้างเลี้ยงด้วย สัตว์เลี้ยงที่พบว่าชาวบ้านเลี้ยงกันมากคือวัว ซึ่งส่วนมากชี้แจงว่าเลี้ยงแบบปล่อยให้อาหารในไร่ของตนเอง แต่บางรายก็ยอมรับว่าได้นำไปเลี้ยงในบริเวณชายป่าห้วยขาแข้งที่อยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้านด้วย

1.5 รายได้และรายจ่ายของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน

จากการสำรวจข้อมูลพบว่าชาวบ้านถึงร้อยละ 33.6 มีรายได้เกินกว่าปีละ 40,000 บาท ในขณะที่อีกร้อยละ 45.1 ก็มีรายได้ไม่เกินกว่า 20,000 บาท ซึ่งเมื่อเฉลี่ยรายได้ในปี 2534 ของชาวบ้านพบว่ามีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 63,420 บาท รายได้ส่วนใหญ่เป็นรายได้มาจากการเกษตร โดยเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยตามฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่าคนไทยมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าคนกะเหรี่ยงและคนละว้าอย่างมากในทุกระดับฐานะ อย่างเช่นเฉพาะกลุ่มครัวเรือนผู้มีฐานะดีที่เป็นคนไทยมีรายได้เฉลี่ยถึงครัวเรือนละ 178,938 บาท ขณะที่คนกะเหรี่ยงและคนละว้ามีรายได้เฉลี่ยเพียงครัวเรือนละ 44,825 บาทและ 33,544 บาท ตามลำดับ ทางด้านรายจ่ายนั้นพบว่าชาวบ้านถึงร้อยละ 31.9 ที่มีรายจ่ายเกินกว่าปีละ 40,000 บาท โดยอีกร้อยละ 45.5 มีรายจ่ายไม่เกินปีละ 20,000 บาท เมื่อคิดเฉลี่ยรายจ่ายตลอดปี 2534 พบว่ามีรายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 53,892 บาท และจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายจ่ายเฉลี่ยตามฐานะเศรษฐกิจและกลุ่มชาติพันธุ์ก็พบลักษณะเช่นเดียวกับรายได้ กล่าวคือคนไทยมีรายจ่ายเฉลี่ยสูงกว่าคนกะเหรี่ยงและคนละว้า เฉพาะในกลุ่มครัวเรือนผู้มีฐานะดีคนไทยมีรายจ่ายเฉลี่ยถึงครัวเรือนละ 175,749 บาท ขณะที่คนกะเหรี่ยงและคนละว้ามีรายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 40,890 และ 40,875 บาท ตามลำดับ

1.6 การใช้ทรัพยากรจากป่า

ชาวบ้านที่บุกรุกเข้าครอบครองพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในบริเวณพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งมักจะถูกกล่าวอ้างอยู่เสมอว่าเป็นตัวการสำคัญในการทำลายทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ซึ่งผลจากการ

ศึกษาข้อมูลครั้งนี้มิได้ปฏิเสธประเด็นการเป็นตัวการทำลาย แต่ชาวบ้านมิใช่เป็นตัวการสำคัญแต่เพียงรายเดียว ที่จริงแล้วยังมีพ่อค้านายทุนจากภายนอก ผู้มีอิทธิพลระดับท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตเป็นตัวการสำคัญอยู่ด้วย และตัวการเหล่านี้ยังเป็นตัวเร่งสำคัญให้ปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่ารุนแรงมากในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา

พฤติกรรมการใช้ทรัพยากรจากป่าที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อการอนุรักษ์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งที่ค่อนข้างเด่นชัดมาก คือการตัดไม้หรือเลื่อยไม้เพื่อขายและการล่าสัตว์ป่า อย่างไรก็ตามจากการสำรวจข้อมูลได้พบว่าทั้งการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์เป็นกิจกรรมที่ทำกันอย่างเป็นกระบวนการ โดยมีชาวบ้านเป็นผู้กระทำ ผู้มีอิทธิพลระดับท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตเป็นผู้ติดต่อและประสานงานในการว่าจ้างรับซื้อและขนส่ง และมีพ่อค้านายทุนเป็นผู้รับซื้อไม้และซากสัตว์ป่า ทั้งหมดนี้เป็นตัวการร่วมกันในการทำลายทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า จนทำให้กิจกรรมเหล่านี้กระจายตัวอย่างกว้างขวางเกือบตลอดพื้นที่แนวกันชนจากตอนเหนือคือเขตอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จรดตอนใต้คืออำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

จากการสำรวจข้อมูลพบว่ากรณีการลักลอบตัดไม้นั้นเกิดขึ้นมากทางด้านอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เส้นทางสำคัญที่มีการลำเลียงไม้ออกจากพื้นที่แนวกันชน คือ

- เส้นทางด้านตำบลห้วยน้ำหอม อำเภอลาดยาว
- เส้นทางด้านตำบลระป่า อำเภอลานสัก ลำเลียงออกจากอำเภอลาดยาว และ
- เส้นทางด้านสันเขื่อนอ่างเก็บน้ำห้วยทับเสลา

การลำเลียงไม้เถื่อนออกจากพื้นที่ทั้ง 3 เส้นทางสำคัญนี้ จะมีพ่อค้าเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตทั้งตำรวจ ป่าไม้ และสายปกครอง เป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกในการขนไม้ไปส่งให้นายทุนที่รับซื้อไปผลิตไม้แปรรูปขาย ในกระบวนการตัดไม้ส่วนมากจะเป็นการประสานงานกันระหว่างชาวบ้านผู้รับจ้างเลื่อยไม้ กับกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้ประสานงานการตัดไม้ในพื้นที่ และประสานงานการขนไม้กับเจ้าหน้าที่ที่ทุจริต

สำหรับกรณีการลักลอบล่าสัตว์ป่านั้น บริเวณที่เป็นเส้นทางเข้าออกของซากสัตว์ป่า คือตำบลระป่าและตำบลป่าอ้อ ในเขตอำเภอลานสัก ตำบลทองหลาง กิ่งอำเภอห้วยคต และตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ โดยแหล่งรับซื้อเนื้อสัตว์ หนังสัตว์ และเขาสัตว์ที่เป็นศูนย์กลางคือตลาดอำเภอบ้านไร่ ในการลำเลียงซากสัตว์ป่าออกมาขายนั้นก็ยังมียาเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตเป็นตัวการสำคัญ ทั้งตำรวจ ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ปกครอง และทหาร ซึ่งการติดต่อระหว่าง ผู้ล่าสัตว์ป่าและผู้ซื้อก็ยังผ่านผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตเป็นหลักเช่นเดียวกับการลักลอบตัดไม้

ในปัจจุบันมีการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ป่าลดน้อยลงมาก เพราะมีการกวาดค้นเอาจริงเอาจังจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ซึ่งพวกเจ้าหน้าที่ที่ทุจริตก็พยายามหลบเลี่ยงไม่กล้าปฏิบัติกรอย่างออกหน้าออกตา ดังเช่นเมื่อก่อน ถึงแม้ว่าการลักลอบตัดไม้และการล่าสัตว์จะยังไม่หมดไปทีเดียวก็ตามแต่นับว่ามีน้อยลงกว่าเมื่อ 3-5 ปีที่ผ่านมาอย่างชัดเจนมาก

1.7 ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนในประเด็นความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่าชาวบ้านไม่ค่อยมีความรู้ที่ชัดเจนนัก โดยจำแนกเป็น 4 ประเด็นย่อยได้ดังนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งคืออะไร ปรากฏว่าชาวบ้านส่วนมากไม่ค่อยรู้อย่างถูกต้องชัดเจนว่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเป็นอย่างไร อีกทั้งยังมีบางส่วนที่ไม่รู้ไม่เข้าใจเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเลย และบางคนก็มีความรู้ความเข้าใจที่ผิดๆ ด้วย เช่น ที่มีชาวบ้านผู้หนึ่งตอบว่า "รู้ว่าเป็นเขตที่เขาหวงสัตว์ ห้ามเข้าไปล่าสัตว์ ถ้าเห็นเขาจะจับ หรือเข้าไปในเขตก็จับ เข้าไปจับแน่ ตุ่น กระแต กระรอก เขาก็จับ ถ้าเขามาเจอว่าชาวบ้านมีสัตว์พวกนี้อยู่ที่บ้านเขาก็จับ เจ้าหน้าที่บอกว่าอย่ากินเนื้อให้เขาเห็นมิฉะนั้นจะโดนจับ" ความรู้ที่ผิด ๆ เช่นนี้เป็นผลให้ชาวบ้านไม่ทราบถึงความเป็นจริงและความสำคัญของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง การที่ไม่บุกรุกเข้าไปในเขตก็เพราะความกลัวไม่ใช่เป็นเพราะความสำนึกที่ต้องการจะอนุรักษ์เอาไว้

2) ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยสรุปแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจมากพอสมควรว่าทำไมรัฐบาลจึงต้องสงวนรักษาพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งไว้ แม้ว่าชาวบ้านแต่ละคนจะไม่สามารถเข้าใจถึงความสำคัญครอบคลุมได้ทุก ๆ ด้าน แต่ก็ยังเป็นพื้นฐานอันดีที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องไปสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านให้เพิ่มขึ้นและชัดเจนขึ้นได้

3) ความรู้เกี่ยวกับวิธีการรักษาพื้นที่ป่าของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าชาวบ้านทราบถึงการมีกิจกรรมอนุรักษ์ของเจ้าหน้าที่ 3 สายงานคือ เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ ทหารพราน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชาวบ้านรู้ว่าแต่ละฝ่ายเข้ามาทำกิจกรรมอะไรกันบ้างและทำเพื่ออะไร ซึ่งอาจสรุปบทบาทของแต่ละฝ่ายตามความคิดเห็นของชาวบ้านได้ว่า เจ้าหน้าที่อนุรักษ์คอยดูแลไม่ให้คนเข้าไปล่าสัตว์หรือตัดต้นไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เจ้าหน้าที่ป่าไม้คอยดูแลไม่ให้คนเข้าไปลักลอบตัดไม้หรือถางป่า ถ้าจะตัดต้องขออนุญาตป่าไม้ก่อนว่าตัดได้หรือไม่ และ ทหารพรานเข้ามาสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่อนุรักษ์และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทั้งยังได้เข้ามาสร้างโครงการให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลป่า มีการอบรมให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ ได้แก่โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่

4) ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าห้วยขาแข้ง โดยเปรียบเทียบกับระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมาพบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะหลังนี้มีทิศทางไปในลักษณะเสริมสร้างการอนุรักษ์มากขึ้น การตัดไม้ทำลายป่าและล่าสัตว์มีลดน้อยลง เป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าจะทำเช่นไรที่จะให้กระแสการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ดีขึ้นเรื่อยๆ ในเชิงการอนุรักษ์ มิใช่เป็นไฟไหม้ฟางที่สว่างเพียงแวบเดียวแล้วก็ดับวูบลงไปอีก และจะหาอย่างไรที่จะให้เกิดการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนขึ้นมาได้

1.8 ความคิดเห็นต่อการใช้ทรัพยากรจากป่าและปัญหาการอนุรักษ์

จากผลการสำรวจข้อมูล สามารถจำแนกความคิดเห็นในส่วนนี้ได้เป็น 5 ประเด็น คือ

1) ความคิดเห็นต่อการใช้ทรัพยากรจากป่าในอดีตและปัจจุบัน พบว่าในปัจจุบันชาวบ้านมีกิจกรรมการใช้ทรัพยากรจากป่าห้วยขาแข้งที่เป็นอันตรายต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลดลงโดยเฉพาะในเรื่องการลักลอบเลื้อยไม้ขายและการลักลอบล่าสัตว์ป่าขาย ทั้งนี้เป็นเพราะในช่วง 2-3 ปีมานี้ได้มีเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายเข้ามาดำเนินการตรวจจับกันอย่างจริงจัง ชาวบ้านจึงไม่ค่อยกล้าเสี่ยงที่จะฝ่าฝืนเข้าไปล่าสัตว์หรือตัดไม้ แต่ความน่าสนใจของประเด็นนี้อยู่ที่ว่า ชาวบ้านลดพฤติกรรมการทำลายป่าลงเพราะกลัวการจับกุม มิใช่เป็นเพราะมีความสำนึกใน

การอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งต่อไปถ้าเจ้าหน้าที่ลดการกวาดจับกุมลง ชาวบ้านก็อาจจะลักลอบเข้าป่าล่าสัตว์หรือตัดไม้สักก็ได้

2) ความคิดเห็นต่อปัญหาขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการใช้ทรัพยากรจากป่า ผลการสำรวจพบว่าชาวบ้านประมาณร้อยละ 69 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดให้ความเห็นว่าไม่มีปัญหาขัดแย้งใดๆ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะกับทหารพราน ซึ่งชาวบ้านมีความสัมพันธ์ดีและมีความรู้สึกที่ดีให้กับทหารพราน ส่วนอีกประมาณร้อยละ 31 ที่เห็นว่ามีปัญหาขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่นั้น ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่ขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และในบางเรื่องเป็นปัญหาขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่อนุรักษ์

3) การทำมาหากินของชาวบ้านที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ สามารถสรุปกิจกรรมในอดีตที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นภัยต่อการอนุรักษ์ได้ 7 กิจกรรม คือ

- การล่าสัตว์ป่า
- การลักลอบเลื้อยไม้
- การบุกเบิกที่เพาะปลูกใหม่และการทำไร่เลื่อนลอย
- การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เชิงพาณิชย์โดยเฉพาะที่เป็นฟาร์มขนาดใหญ่
- การหาของป่าที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของสัตว์ป่าและพันธุ์พืช
- ปัญหาไฟป่าที่เกิดจากการเผาไร่โดยขาดการควบคุมหรือกันไฟไม่ให้ลุกลาม
- การเผาถ่านขาย

4) กิจกรรมของเจ้าหน้าที่ที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ ในเรื่องนี้ชาวบ้านได้ให้ความคิดเห็นต่อพฤติกรรมและกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม พบว่าเจ้าหน้าที่ที่ถูกกล่าวถึงในฐานะเป็นตัวการล่าสัตว์ป่าคือ ตำรวจ ทหาร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่อนุรักษ์เอง สำหรับตัวการตัดไม้ได้แก่ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทหาร กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ในส่วนของผู้รับซื้อนั้นก็ยังมีเจ้าหน้าที่ไปเกี่ยวข้องด้วย คือ ครู ตำรวจ ทหาร เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ปกครอง ฯลฯ

5) แนวทางที่ชาวบ้านจะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าจากการสัมภาษณ์พบว่า มี 6 แนวทางด้วยกัน คือ

- ช่วยกันรักษาป่าไม้และสัตว์ป่าด้วยการไม่ตัดต้นไม้และไม่ล่าสัตว์
- คอยเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลไม่ให้มีใครลักลอบเข้าไปเลื้อยไม้และล่าสัตว์
- ช่วยกันดูแลและป้องกันไฟป่า
- ช่วยกันปลูกป่า สวนป่า และไม้ยืนต้น เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า
- จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ เพื่อช่วยกันทำกิจกรรมรักษาป่าไม้
- พัฒนาและเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรม ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ เช่น ไม่ทำไร่เลื่อนลอยและไม่บุกเบิกพื้นที่ใหม่เพื่อทำไร่ เป็นต้น

1.9 ความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน

ชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนยังได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่แนวกันชนน้อยมาก ความไม่รู้และความสับสนในข้อมูลของชาวบ้านอาจกลายเป็นเงื่อนไขปัญหาการจัดการพื้นที่แนวกันชนในอนาคตก็ได้ จากผลการสำรวจข้อมูลพบว่าชาวบ้านมีความรู้และความคิดเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน ดังนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับโครงการจัดระบบแนวกันชน พบว่ามีชาวบ้านประมาณ 1 ใน 3 ที่ไม่ทราบเรื่องเกี่ยวกับการจัดระบบแนวกันชนเลย ส่วนผู้ที่ให้ความเห็นเรื่องแนวกันชนมานั้นส่วนมากเป็นความรู้และความคิดเห็นที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง แม้แต่กลุ่มผู้นำชุมชนก็ยังไม่มีความรู้เรื่องแนวกันชนอย่างถูกต้อง สิ่งนี้นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งถ้าหากผู้นำชุมชนนำชาวบ้านไปร่วมทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อประโยชน์ของชาวบ้านแต่อาจจะเป็นอันตรายต่อการอนุรักษ์ ก็จะทำให้สถานการณ์เลวร้ายมากขึ้น

2) ความคิดเห็นต่อการอพยพเคลื่อนย้ายชุมชนออกจากแนวกันชน ผลการสำรวจพบว่ามีชาวบ้านประมาณร้อยละ 30 ที่เห็นด้วยกับการอพยพชุมชนออกไปจากแนวกันชน อีกร้อยละ 46 ไม่เห็นด้วยกับการอพยพ และอีกร้อยละ 24 ไม่มีความเห็นใดๆ จะให้ย้ายออกหรือไม่ย้ายออกก็สุดแล้วแต่ทางราชการจะดำเนินการ

3) ความเห็นต่อการจัดการในพื้นที่แนวกันชน โดยกำหนดเงื่อนไขการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน 5 ทางเลือก พบว่ามีความเห็นแตกต่างกันดังนี้คือ

3.1) ถ้าไม่ต้องอพยพออกไปชาวบ้านจะช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าอย่างไร ผลการสำรวจพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ยินดีปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือคำสั่งจากทางราชการทุกประการ โดยในขั้นต้นนี้ได้ให้สัญญาว่าจะช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

- ไม่บุกรุกเข้าไปในเขตป่าห้วยขาแข้ง ไม่ลักลอบตัดไม้ ไม่ลักลอบล่าสัตว์ อีกทั้งจะช่วยกันปลูกป่าและไม่ขึ้นต้น
- ไม่บุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำเกษตรกรรม จะทำกินเฉพาะที่ดินที่มีอยู่เท่านั้น
- ช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้ใครลักลอบเข้าไปล่าสัตว์และตัดไม้
- จัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครคอยตรวจตราป้องกันและจับกุมผู้ที่ลักลอบเข้าไปล่าสัตว์ตัดไม้
- ช่วยกันเป็นกำลังสำคัญในการดูแลป้องกันไฟป่า

ฯลฯ

3.2) ถ้าจะต้องเปลี่ยนวิธีการทำมาหากิน คือถ้าอนุญาตให้อยู่ที่นี้ต่อไปแต่ต้องเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกชาวบ้านจะทำอย่างไร พบว่าชาวบ้านส่วนมากยินดีที่จะเปลี่ยนไปทำอย่างอื่น คือเพาะปลูกแบบเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชสวน เลี้ยงสัตว์ หรือประกอบอาชีพอื่น ๆ (ได้แก่ ทำขาย จักสาน รับจ้าง) สำหรับอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ยอมเปลี่ยนนั้นให้เหตุผลว่าเพราะบริเวณนี้เหมาะต่อการปลูกพืชไร่เท่านั้น อีกประการหนึ่งการเปลี่ยนวิธีการทำมาหากินอย่างกระทันหันจำเป็นต้องใช้ทุนสูงกว่าที่จะได้ผลตอบแทนกลับมา และที่สำคัญก็คือไม่มีความรู้ที่จะไปทำมาหากินอย่างอื่นนอกจากการปลูกพืชไร่

3.3) ถ้าต้องลดพื้นที่ทำเกษตรลง คืออนุญาตให้อยู่ที่เดิมได้ต่อไป แต่ต้องยอมให้ลดพื้นที่ทำเกษตรลงเพื่อการปลูกป่า ชาวบ้านจะทำอย่างไร พบว่ามีทั้งผู้ยินยอมและไม่ยินยอม สำหรับผู้ที่ไม่ยินยอมให้ลดพื้นที่ทำเกษตรลงเพราะคิดว่าถ้าลดลงอีกก็คงไม่พอทำกิน ซึ่งถ้ามีการบีบบังคับกันจริง ๆ แล้วบางคนบอกว่าขอย้ายออก

ไปเลยดีกว่า แต่บางคนก็บอกว่าอนาคตคงต้องแอบไปหาที่ทำกินในป่าอีก ซึ่งไม่ใช่เป็นแนวทางแก้ปัญหาการอนุรักษ์ ส่วนผู้ที่ยินยอมนั้นก็มีความตั้งใจว่าต้องลดลงไม่ให้ต่ำกว่าครัวเรือนละ 15 ไร่ เพราะเนื้อที่ 15 ไร่นี้อาจจะใช้ทำเกษตรผสมผสานให้สามารถเลี้ยงครอบครัวต่อไปได้

3.4) ถ้าต้องย้ายออกไปจริงๆ จะมีแผนในอนาคตอย่างไร จากการสำรวจพบว่ามีเพียงส่วนน้อยที่ยินยอมว่าจะไม่ยอมย้ายออกไปที่ไหน เพราะเป็นคนเกิดที่นี่ จะร้องเรียนและต่อสู้ให้ถึงที่สุด แต่ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยินยอมอพยพออกเพราะทราบว่าตนเองบุกรุกเข้ามาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติจึงไม่มีสิทธิตามกฎหมาย ในกลุ่มผู้ยินยอมนี้มีบางคนบอกว่าจะกลับไปอยู่เดิมโดยขอค่าเวนคืนหรือค่าชดเชยตามสมควร แต่ส่วนใหญ่ซึ่งยินยอมอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่ทางราชการจะจัดสรรให้ มักจะมีข้อเสนอเงื่อนไขให้ทางราชการเตรียมจัดการบางอย่างก่อนการอพยพ ได้แก่

- ต้องจัดเตรียมที่ดินทำกินไว้ให้เพียงพอสำหรับผู้อพยพทั้งหมด ไม่ใช่อพยพไปแล้วไม่มีที่ดินทำกินและควรเป็นที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรด้วย
- จัดเตรียมที่อยู่อาศัยให้เสร็จเรียบร้อยก่อนการอพยพ
- กำหนดการจ่ายค่าชดเชยที่ดิน พืชผล ค่ารื้อถอน และค่าขนย้ายอย่างเหมาะสม
- ต้องจัดการปัญหาเรื่องผู้อยู่อาศัยในที่รองรับการอพยพ ไม่ให้เกิดปัญหาขัดแย้งกับผู้ที่ต้องถูกอพยพเข้าไปในภายหลัง
- จัดหาแหล่งน้ำทำการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์
- จัดเตรียมสาธารณูปโภคและสาธารณสถานไว้ให้พร้อมก่อนการอพยพ
- ส่งเสริมอาชีพให้ชาวบ้าน ทั้งอาชีพเกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ และอาชีพอื่น ๆ

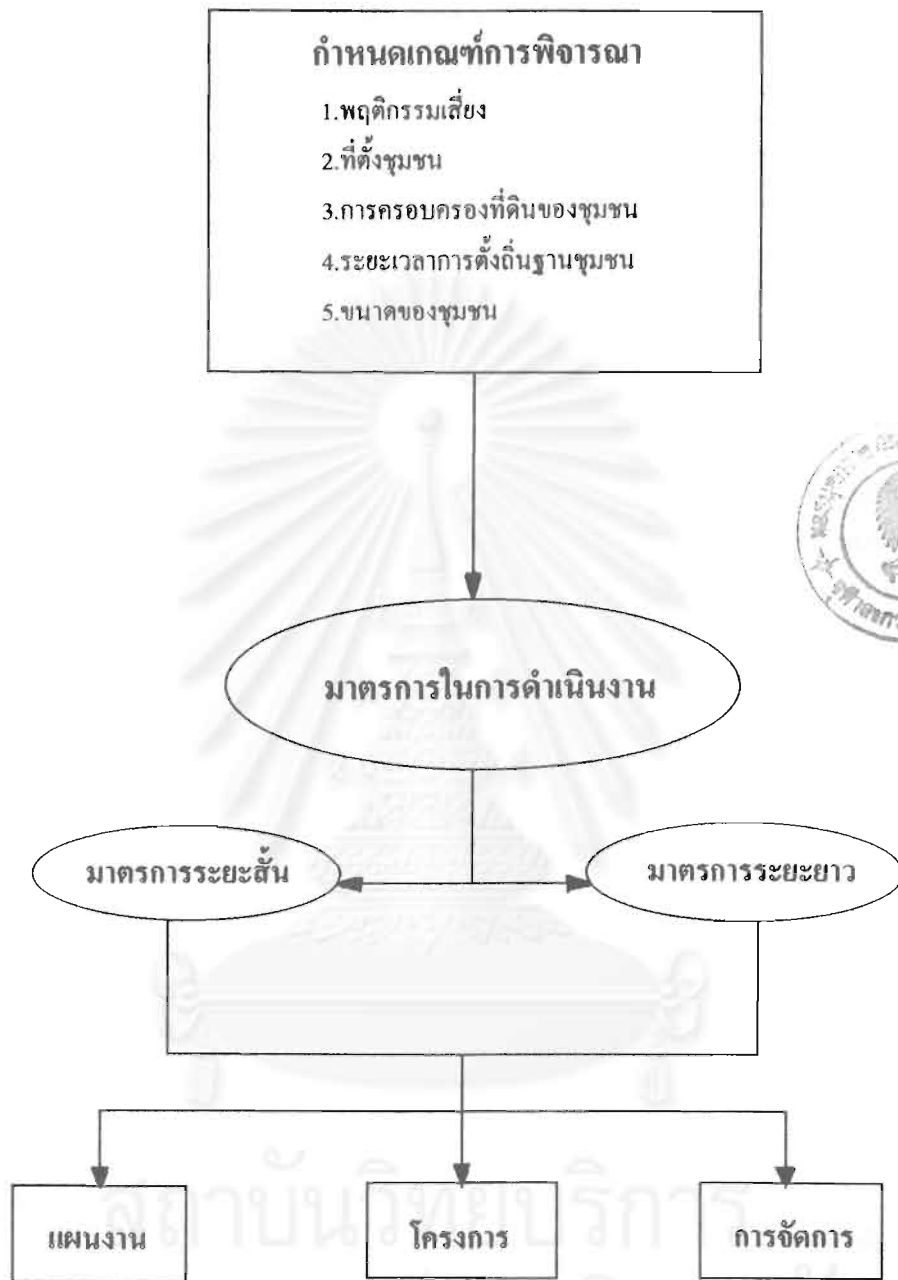
ฯลฯ

3.5) ถ้าสามารถเลือกได้ต้องการจะให้จัดการอย่างไร จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ส่วนมากต้องการที่จะอยู่ในที่เดิมไม่ต้องการจะอพยพไปอยู่ที่ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนกะเหรี่ยงมีความต้องการที่จะอยู่ที่เดิมมากไม่ว่าจะต้องถูกกำหนดเงื่อนไขให้ทำอะไรเป็นการแลกเปลี่ยนก็ยินยอมปฏิบัติตามทุกประการ ทั้งนี้ทางเลือกที่ชาวบ้านไม่ต้องการมากที่สุดคือการถูกลดพื้นที่ทำกินลง เพราะปัจจุบันก็มีรายได้ไม่ค่อนพอเลี้ยงครอบครัวอยู่แล้ว

2. ข้อเสนอแนะมาตรการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้เป็นความพยายามที่จะนำข้อมูลจากการสำรวจทั้งข้อมูลitudinal และข้อมูลปฐมภูมิมาประมวลและกำหนดเป็นเกณฑ์การพิจารณาว่า มีหมู่บ้านใดบ้างที่จะอยู่ในข่ายการดำเนินงานในมาตรการทั้งระยะสั้นและระยะยาวเช่นไร ซึ่งจะสัมพันธ์กับการนำไปใช้กำหนดเป็นแผนงาน โครงการ และการจัดการต่าง ๆ ในพื้นที่แนวกันชน ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเป็นลำดับ ๆ ไป

โครงสร้างการกำหนดแผนงาน โครงการ และการจัดการพื้นที่แนวกันชน

2.1 การกำหนดเกณฑ์พิจารณา

ในการประมวลผลเพื่อกำหนดเกณฑ์พิจารณาเพื่อจัดการเกี่ยวกับชุมชนในพื้นที่แนวกันชนดังกล่าว ผู้วิจัยมีแนวทางในการกำหนดเกณฑ์ไว้ 7 ประการโดยพิจารณาจากผลกระทบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ผลกระทบของชุมชนต่อการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า เมื่อวิเคราะห์จากจุดที่ตั้งชุมชนและพฤติกรรม การตัดไม้ทำลายป่าของชาวบ้านในชุมชน จะพบว่าแต่ละชุมชนมีเงื่อนไขที่เป็นผลกระทบต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ และสัตว์ป่าที่แตกต่างกันออกไป

2) ผลกระทบทางสังคมที่จะเกิดขึ้นจากการอพยพเคลื่อนย้ายชุมชน ประเด็นนี้พิจารณาจากเงื่อนไขความแตกต่างในด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแต่ละชุมชนว่า ถ้ามีการอพยพเคลื่อนย้ายชุมชนจะมีผลกระทบอะไรเกิดขึ้นบ้าง

3) โอกาสการรुकืบของพื้ค้ำ นายทุน และผู้มีอิทธิพลในระดับท้องถิ่น ที่จะเป็นกั้ต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ และสัตว์ป่า คือการพิจารณาว่าแต่ละชุมชนในพื้นที่แนวกันชนมีการรุกืบของค่นเหล่านี้เข้าไปมากน้อยเพียงไร

4) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนที่จะเป็นอุปสรรคหรือเป็นผลดีต่อการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า คือการพิจารณาว่าแต่ละชุมชนมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนไปในทิศทางใดระหว่าง 2 แนวทางนี้

5) การป้องกันผลกระทบต่อการอนุรักษ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นการพิจารณาว่าจะมีเงื่อนไขใดเกิดขึ้นบ้างถ้าหากจะมีการอพยพหรือไม่อพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่แนวกันชน โดยเฉพาะเงื่อนไขนั้น ๆ จะมีผลกระทบต่ออนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าในอนาคตอย่างไร

6) ความสามารถของหน่วยงานราชการที่จะดำเนินการต่าง ๆ เงื่อนไขนี้มีใช้ประเมินความสามารถของบุคลากรในแต่ละหน่วยงาน แต่คำนึงถึงการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่แนวกันชนมากกว่าว่าจะร่วมกันแก้ไขปัญหาดัง ๆ ได้ดีเพียงไร โดยที่จะต้องไม่อยู่ในสภาพที่ต่างคนต่างทำงาน ต่างฝ่ายต่างเก็บเกี่ยวผลงาน หรือต่างฝ่ายต่างเกี่ยงกันทำงาน

7) ความเป็นไปได้ในการที่จะนำเอามาตรการต่าง ๆ เหล่านี้ไปปฏิบัติ ทั้งนี้ได้พิจารณาจากข้อจำกัดหรืออุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น อย่างเช่น ถ้าจะต้องอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่แนวกันชนทั้งหมด แล้วทางราชการจะมีมาตรการที่สามารถหาที่รองรับการอพยพได้พอเพียงหรือไม่ และจะได้รับการประมาณเพื่อการจัดการหมู่บ้านป่าไม้หรือหมู่บ้านผู้อพยพนั้นให้ได้รับความสะดวกสบายมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

2.2 เกณฑ์การพิจารณา

จากแนวทางการกำหนดเกณฑ์ทั้ง 7 ประการข้างต้น เมื่อนำไปประมวลผล และวิเคราะห์เพื่อกำหนดเกณฑ์แล้ว สามารถสรุปผลการกำหนดเกณฑ์ที่จะใช้พิจารณาจัดการดำเนินการกับหมู่บ้านในพื้นที่แนวกันชนได้เป็น 5 เกณฑ์ตามลำดับความสำคัญ คือ

- 1) พฤติกรรมเสี่ยงต่อการรุกืบทำลายป่า พิจารณาจาก
  - การลักลอบเลื้อยไม้ขาย
  - การลักลอบล่าสัตว์เพื่อขาย

- การลักลอบหาของป่าที่ไม่ได้รับอนุญาต
  - พฤติกรรมการบุกรุกทำลายป่าอื่น ๆ อาทิ การเลียงวัวหรือรับจ้างต้อนวัวเข้าไปเลี้ยงในป่า
- 2) ที่ตั้งชุมชน พิจารณาจาก
- เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ป่าต้นน้ำลำธารหรือไม่
  - เป็นบริเวณที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์หรือไม่
  - เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้หรือไกลจากแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
- 3) การครอบครองที่ดินของนายทุน พิจารณาจาก
- การเข้ามาครอบครองที่ดินของนายทุนต่างชาติ
  - ลักษณะการครอบครองที่ดินของนายทุนท้องถิ่น
  - การเข้ามาครอบครองที่ดินของนักการเมืองหรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น
- 4) ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานชุมชน
- เป็นชุมชนที่ตั้งมานานแล้ว หรือ
  - เป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นใหม่จากการอพยพเข้ามาของคนภายนอกในระยะเวลาที่แตกต่างกัน
- 5) ขนาดของชุมชน พิจารณาจาก
- จำนวนครัวเรือนในชุมชน
  - จำนวนประชากรในชุมชน

เกณฑ์ทั้ง 5 ลำดับที่กล่าวมามีแนวคิดพื้นฐานและเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกชุมชนแต่ละแห่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เกณฑ์การพิจารณาประกอบการจัดทำแผนจัดการหมู่บ้านในพื้นที่แนวกันชน

ตัวแปร	แนวคิดพื้นฐาน	เกณฑ์
ชุมชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงหรือต่อแหลมต่อการบุกรุกทำลายป่า	ในหลายชุมชนของพื้นที่เขตป่ากันชน มีพฤติกรรมบางประการที่บ่งชี้ถึงแนวโน้มหรือโอกาสที่จะมีการตัดไม้หรือล่าสัตว์กันมาก โดยเฉพาะการพิจารณาจากพฤติกรรมปัจจุบันของชาวบ้าน ผู้นำและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในชุมชน รวมทั้งช่องทางที่จะลักลอบนำสิ่งผิดกฎหมายดังกล่าวออกไปนอกชุมชน ทั้งนี้อาจพิจารณาจากลักษณะของอาชีพที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์ด้วย	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีพฤติกรรมการทำลายป่าเพื่อการค้า 2. มีช่องทางจะลักลอบขนไม้เนื้อสัตว์ไปขาย 3. ผู้นำ-เจ้าหน้าที่ที่มีพฤติกรรมลักลอบใช้ประโยชน์จากป่า 4. ชาวบ้านล่าสัตว์-เลื่อยไม้-หาของป่าเพื่อขายมากกว่าเพื่อการบริโภค 5. ชาวบ้านล่าสัตว์-เลื่อยไม้หาของป่าเพื่อบริโภคมากกว่าการนำไปขาย 6. ชาวบ้านล่าสัตว์-เลื่อยไม้-หาของป่าเพื่อบริโภค (เป็นส่วนใหญ่)

ตัวแปร	แนวคิดพื้นฐาน	เกณฑ์
ที่ตั้งชุมชน	ถ้าชุมชนใดตั้งอยู่ติดหรือใกล้ชิดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง หรือบริเวณป่าของชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ควรจะพิจารณาให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งก่อนเพราะอาจจะมีผลกระทบต่ออนุรักษพืชพันธุ์ไม้และสัตว์ป่ามากกว่าชุมชนที่อยู่ห่างออกไป	1. ในเขตชุมชนมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ 2. อยู่ห่างเขตฯ 1 กม. 3. อยู่ห่างเขตฯ 1-2 กม. 4. อยู่ห่างเขตฯ 2-3 กม. 5. อยู่ห่างเขตฯ 3-4 กม. 6. อยู่ห่างเขตฯ 4-5 กม.
การครอบครองที่ดินของนายทุน	หากชุมชนใดมีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินไว้มาก แสดงว่าชาวบ้านอาจไม่รักถิ่นฐานชุมชน ไม่ได้มีความคาดหวังที่จะอยู่และทำกินในพื้นที่นี้อย่างจริงจังจึงอาจจะพิจารณาอพยพออกไปก่อนได้	1. มีมาก 2. มีค่อนข้างมาก 3. มีปานกลาง 4. มีค่อนข้างน้อย 5. มีน้อย/ไม่มี
ระยะเวลาที่ตั้งถิ่นฐานชุมชน	ในบริเวณพื้นที่เขตกันชนนั้นมีหลายชุมชนที่เป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งมานานนับร้อยปี การจะอพยพชุมชนออกจากพื้นที่จึงควรจะใช้ตัวแปรนี้ประกอบการพิจารณา เพราะชุมชนที่ก่อตั้งมานานเป็นปัจจัยหนึ่งที่ชาวบ้านย่อมจะมีความผูกพันและรักถิ่นฐานมากกว่าชุมชนที่เพิ่งก่อตั้งหรือคนส่วนใหญ่เพิ่งอพยพเข้ามาอยู่ได้ไม่นานนัก	1. ไม่เกิน 5 ปี 2. 6-10 ปี 3. 11-15 ปี 4. 16-20 ปี 5. มากกว่า 20 ปี
ขนาดของชุมชน	ถ้าหากชุมชนใดมีขนาดใหญ่โอกาสที่ชุมชนนั้นจะรุกล้ำบุกเบิกที่ดินทำกินใหม่หรือการหารายได้จากป่านั้นย่อมมีมากกว่าชุมชนขนาดเล็ก เพราะที่ดินที่มีจำกัดจะใช้ทำเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวได้ไม่พอเพียง	1. ขนาดต่ำกว่า 50 ครัวเรือน 2. ขนาด 50-100 ครัวเรือน 3. ขนาด 101-150 ครัวเรือน 4. ขนาด 151-200 ครัวเรือน 5. มากกว่า 200 ครัวเรือน

2.2 มาตรการดำเนินงาน

มาตรการดำเนินงานเพื่อจัดการพื้นที่แนวกันชน จำแนกได้เป็น 2 ระยะ คือ

ก. มาตรการระยะสั้น เป็นการจัดการที่ต้องกระทำก่อนอย่างเร่งด่วนในปัจจุบันซึ่งได้แก่

(1) ต้องหามาตรการหยุดยั้งการอพยพของคนจากภายนอก ไม่ให้เข้าไปอยู่ในพื้นที่แนวกันชนเพิ่มขึ้นอีกอย่างเด็ดขาด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการจัดการในอนาคต

(2) มีการสำรวจการครอบครองที่ดินของชาวบ้านอย่างชัดเจน เพื่อจำแนกที่ดินของนายทุนออกจากที่ดินเกษตรกรรมของชาวบ้าน และเพื่อการหยุดยั้งไม่ให้มีการจำหน่ายจ่ายโอน หรือเปลี่ยนมือการครอบครองที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในลักษณะที่ชาวบ้านขายที่ดินให้แก่นายทุน/ผู้มีอิทธิพล หรือนายทุน/ผู้มีอิทธิพลกระจายสิทธิการครอบครองให้แก่ลูกน้องหรือพรรคพวกของตน

(3) ควบคุมพฤติกรรมของผู้นำชุมชนที่ทำตัวเป็นเครื่องมือของนายทุนและผู้มีอิทธิพล กล่าวคือ

- เป็นนายหน้าจัดซื้อที่ดินให้แก่นายทุน
- เป็นคนกลางจัดหาไม้แปรรูปหรือเนื้อสัตว์ให้แก่พ่อค้า
- เป็นหัวหน้าจัดหาคนงานตัดไม้เลื่อยไม้ หรือหาพรานล่าสัตว์ให้แก่นายทุนและผู้มีอิทธิพล

(4) ตรวจสอบเพื่อหยุดยั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรอย่างเด็ดขาด รวมทั้งการกำหนดบทลงโทษรุนแรงแก่ผู้ที่สนับสนุนหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เข้ามาบุกรุกดาดงป่า (เช่น เจ้าของรถไถ เป็นต้น)

(5) ประสานงานกับทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบทำงานอยู่ในพื้นที่แนวกันชน เพื่อให้มีแนวปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเหมือน ๆ กัน ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างพูดต่างฝ่ายต่างให้ข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ชัดเจน ซึ่งอาจจะทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจผิด สับสน และอาจนำไปสู่การตัดสินใจกระทำการบางอย่างที่เป็นภัยต่อการอนุรักษ์

(6) สอบสวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทุจริตหรือการประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ในลักษณะที่มีส่วนร่วมในกระบวนการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ เพื่อจัดการดำเนินคดีอย่างจริงจัง

(7) การจัดการพื้นที่สวนป่าและการครอบครองที่ดินผืนใหญ่ของนายทุนและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ที่ทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนฯ ในเขตแนวกันชน เพื่อเป็นการแสดงจุดยืนของคณะทำงานว่ามิใช่เลือกปฏิบัติกับชาวบ้านเท่านั้น จะทำให้เกิดการยอมรับกา ดำเนินมาตรการระยะยาวและการลดกระแสการต่อต้านจากชาวบ้านหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายการดำเนินการดังนี้

(7.1) บริษัท ไม้อัด ไทย จำกัด แม้ว่าบริษัทนี้จะมีสถานภาพเป็นรัฐวิสาหกิจที่รัฐจัดตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินธุรกิจหาเงินเข้ารัฐ แต่โดยภาพลักษณ์ตามความเข้าใจของชาวบ้านคิดว่ามีสภาพไม่ต่างจากนายทุน เพราะมีการแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจจากสวนป่า อีกทั้งการปลูกสวนป่ามิใช่การเสริมสร้างฟื้นฟูสภาพป่าที่เป็นธรรมชาติ และการปลูกสวนป่าของบริษัทฯ นี้เป็นการปลูกทดแทนภายหลังการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่นี้ ดังนั้นรัฐโดยกรมป่าไม้จึงสามารถเรียกคืนพื้นที่ป่าได้โดยง่าย จะได้เป็นตัวอย่างแรกที่จะดำเนินการจับนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเป็นอันดับต่อไป

(7.2) กลุ่มพ่อค้า นายทุน และผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่เข้ามาครอบครองที่ดินผืนใหญ่ในแนวกันชน ซึ่งมีนายทุนต่างประเทศเข้ามาด้วย รวมทั้งที่ดินที่มี นส.3 ในเขตป่าสงวนฯ ซึ่งน่าจะมีการออกเอกสารให้โดยไม่ถูกต้องหรือไม่ชอบธรรม

ข. มาตรการระยะยาว

จากการสำรวจข้อมูลทั้งจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและจากชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน จนกระทั่งกำหนดเป็นเกณฑ์การพิจารณาได้แล้ว เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนสามารถจะกำหนดทางเลือกสำหรับมาตรการระยะยาวไว้เป็น 3 ทางเลือก คือ

- 1) ไม่อพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่แนวกันชน
- 2) ให้อพยพชาวบ้านบางส่วนออกจากพื้นที่แนวกันชน
- 3) ให้อพยพชาวบ้านทั้งหมดออกจากพื้นที่แนวกันชน

ทั้ง 3 ทางเลือกนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการดำเนินงานในแต่ละทางเลือก เงื่อนไขการพิจารณา และเหตุผลสนับสนุน เพื่อให้คณะทำงานโครงการวางแผนพัฒนาพื้นที่ป่าแนวกันชนได้พิจารณารายละเอียดประกอบการตัดสินใจว่าควรที่จะเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งที่เหมาะสมภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดที่มีอยู่ในการจัดการพื้นที่แนวกันชน ทั้งนี้ได้นำเสนอรายละเอียดไว้ในตารางต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะทางเลือกในมาตรการระยะยาว

แนวทางดำเนินการ	เงื่อนไขการพิจารณา	เหตุผลสนับสนุน
<p>ไม่อพยพชาวบ้านออก</p> <p>1. กำหนดมาตรการดำเนินการให้คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยไม่บุกรุกทำลายป่า ซึ่งจะต้องเร่งสร้างเสริมความคิด ความรู้ และจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์อย่างเข้มข้น</p> <p>2. ควรจัดระเบียบชุมชนใหม่เพื่อลดอัตราการเสี่ยงต่อการบุกรุกทำลายป่า โดยการเคลื่อนย้ายครัวเรือนที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ตามแนวเขตฯ และพิจารณาแล้วว่ามียุทธกรรมเสี่ยงต่อการบุกรุกทำลายป่าให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนใหญ่ เพื่อง่ายต่อการควบคุมดูแล แต่ไม่ควรอยู่ห่างจากที่เดิม และควรจัดให้อยู่ร่วมกันตามเงื่อนไขทางชาติพันธุ์และระบบเครือญาติ</p> <p>3. ระยะห่างจากแนวเขตฯ ไม่เกิน 2 กม. อนุญาตให้ทำกินได้ตามแนวทวงวนเกษตร ระยะห่างจาก 2 กม. ออกมาให้ทำกินได้ตามปกติ แต่ควรส่งเสริมให้เป็นระบบเกษตรผสมผสานหรือวนเกษตรหรือเกษตรธรรมชาติ</p>	<p>1. การอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่แนวกันชนเป็นเรื่องใหญ่ที่ควรจะต้องพิจารณากันให้ดีเพราะอาจจะมีผลกระทบต่อด้านจากชาวบ้านและองค์กรเอกชนต่างๆ ซึ่งจะกลายสภาพเป็นโครงการ คอก.2</p> <p>2. การอพยพชาวบ้านจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมากและใช้พื้นที่รองรับจำนวนมากด้วย</p> <p>3. ในระยะหลังนี้ความคิดที่ว่ามาตรการคนอยู่ร่วมกับป่าได้ มีหลายฝ่ายเห็นด้วยและนำเสนอเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นทางการแล้ว</p>	<p>1. จากการสำรวจข้อมูลหมู่บ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่ากันชนรวม 26 ชุมชน พบว่ามีจำนวนครัวเรือน 2,076 ครัวเรือน และประชากรรวม 9,359 คน</p> <p>2. มีแนวโน้มว่าจะไม่สามารถหาพื้นที่รองรับการอพยพชาวบ้านมากกว่า 2,000 ครัวเรือนได้</p> <p>3. หากมีการอพยพชาวบ้านออกมาในขณะที่ยังไม่มีความพร้อมในด้านการจัดการทั้งในด้านการเตรียมกรในพื้นที่จัดสรรใหม่ ข้อตกลงการชดเชย และการเคลื่อนย้ายชาวบ้าน จะถูกต่อต้านอย่างรุนแรงจากหลายๆฝ่าย</p>

แนวทางดำเนินการ	เงื่อนไขการพิจารณา	เหตุผลสนับสนุน
<p>4. พื้นที่ทำกินห่างจากแนวเขตฯ 1-2 กม. อาจให้ออกสารสิทธิ์เป็น สปก. โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเอกสารสิทธิ์ตลอดไป ส่วนที่อยู่ห่างจากแนวเขตฯ เกินกว่า 2 กม. ให้อยู่ในการพิจารณาของ สปก.</p>		
<p>ให้อพยพบางส่วนออก</p> <p>1. การอพยพชาวบ้านในระยะ ไม่เกิน 2 กม. จากแนวเขตอาจดำเนินการเป็นแผนระยะยาวตามความสามารถในการจัดการด้านการอพยพและการจัดสรรทดแทนให้กับให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย</p> <p>2. ในบริเวณที่อาจจะ ไม่มีการอพยพชาวบ้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ระหว่าง 3-5 กม. ควรดำเนินมาตรการอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เร่งสร้างความคิด ความรู้ ทัศนคติ และจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์แบบเข้มแข็ง - ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมแบบวนเกษตรหรือเกษตรผสมผสานหรือเกษตรธรรมชาติ 	<p>มีเกณฑ์การพิจารณาที่จะเลือกหมู่บ้านที่จะต้องอพยพออกมาตามลำดับความสำคัญดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นกลุ่มบ้านที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการบุกรุกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าสูง 2. เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับแนวเขตฯ ป่าห้วยขาแข้งมาก คือระยะ ไม่เกิน 2 กม. หรือตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้กับแหล่งต้นน้ำลำธาร 3. มีลักษณะการใช้ที่ดินทำการเกษตรเพื่อการพาณิชย์มากกว่าการกระทำเพื่อการยังชีพ โดยเฉพาะถ้ามีพื้นที่ทำการเกษตรแปลงใหญ่ของนายทุน 4. มีการครอบครองที่ดินโดยนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ 5. เป็นกลุ่มบ้านที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานชุมชนสั้นๆ คืออพยพเข้ามาอยู่เมื่อไม่นานมานี้ 	<p>1. เป็นแนวทางการแสวงหาจุดร่วมระหว่างแนวคิดการอนุรักษ์กับแนวคิดทางสังคม คือสร้างแนวกันชนขึ้นมา โดยให้มีผลกระทบทางสังคมเกิดขึ้นน้อยที่สุด โดยเฉพาะเมื่อทางราชการไม่สามารถจัดหาพื้นที่จัดสรรรองรับการอพยพชาวบ้านในเขตแนวกันชนได้ทั้งหมดและเหมาะสม</p> <p>2. หมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับแนวเขตฯ ป่าห้วยขาแข้งมากๆ (ต่ำกว่า 2 กม.) มีความเสี่ยงต่อการถูกบุกรุกทำลายสูง</p> <p>3. พยายามสกัดกั้นอิทธิพลหรือการรุกคืบของทุนนิยมไม่ให้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในเขตป่าห้วยขาแข้ง และพื้นที่แนวกันชน</p>
<p>อพยพออกทั้งหมด</p> <p>ควรเป็นการอพยพตามแผนระยะยาว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของคณะทำงานที่จะจัดหาพื้นที่จัดสรรให้แก่ชาวบ้านที่จะต้องอพยพออกไปทั้งหมดได้ สำหรับการอพยพชาวบ้านในแต่ละกลุ่มบ้านออกจากพื้นที่แนว</p>	<p>มีเกณฑ์การพิจารณาที่จะเลือกหมู่บ้านที่จะอพยพในระยะเวลาก่อนหรือหลัง ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นกลุ่มบ้านที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการบุกรุกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าสูง 2. เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับแนว 	<p>1. ในปัจจุบันพื้นที่ว่างเปล่าที่จะรองรับการอพยพชาวบ้านมากกว่า 2,000 ไร่ ไร่เรือนั้นหาได้ยากมากและคงจะไม่สามารถจัดการอพยพชาวบ้านทั้งหมดในคราวเดียวได้โดยไม่เกิดปัญหาขึ้นอย่างกรณีโครงการ คจก. หรือหมู่บ้าน</p>

แนวทางดำเนินการ	เงื่อนไขการพิจารณา	เหตุผลสนับสนุน
<p>กันชน ควรจะดำเนินการในหลาย ๆ เรื่องไปพร้อม ๆ กัน ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ในการดำเนินการเตรียมการอพยพชาวบ้าน ควรตรวจสอบข้อมูลของชาวบ้านอย่างถี่ถ้วน ครอบคลุม และยุติธรรม โดยเฉพาะในเรื่อง <ul style="list-style-type: none"> - รายชื่อและจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน โดยพิจารณาจากความเป็นครอบครัว - จำนวนที่ดินที่ครอบครองเพื่อการเกษตรอย่างแท้จริง 2. ก่อนที่จะอพยพชาวบ้านออกไปควรจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ให้เสร็จเรียบร้อยก่อน และก่อนที่จะทำการจัดสรรต้องประชาสัมพันธ์อย่างเป็นทางการให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิมในพื้นที่จัดสรรได้ทราบรายละเอียดและเงื่อนไขต่าง ๆ อย่างครบถ้วน 3. เมื่อจับฉลากจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเรียบร้อยแล้วควรเว้นระยะเวลาพอสมควรก่อนที่จะอพยพชาวบ้านเข้าไปอยู่ เพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสจัดเตรียมที่เพาะปลูกและที่อยู่อาศัยให้พร้อมต่อการอพยพเข้ามาอยู่โดยไม่เดือดร้อนมากนัก 4. ในการอพยพเคลื่อนย้ายสิ่งของ ทางราชการควรให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้มากที่สุด ไม่ใช่เข้าไปรื้อถอนแล้วปล่อยให้ชนชั้นกึ่งเองแบบตามบุญตามกรรม 5. ก่อนการอพยพชาวบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดการกับสภาพในชุมชนใหม่ให้เรียบร้อยในเรื่องเหล่านี้ 	<p>เขตป่าห้วยขาแข้งมาก คือระยะไม่เกิน 2 กม.หรือตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้กับแหล่งต้นน้ำลำธาร</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. มีลักษณะการใช้ที่ดินทำการเกษตรเพื่อการพาณิชย์มากกว่าการทำการเกษตรเชิงชีพ โดยเฉพาะถ้ามีพื้นที่ทำการเกษตรแปลงใหญ่ของนายทุน 4. มีการครอบครองที่ดินโดยนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ 5. เป็นกลุ่มบ้านที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานชุมชนสั้น ๆ คืออพยพเข้ามาอยู่เมื่อไม่นานมานี้ 	<p>ป่าไม้ที่ได้ดำเนินการมาแล้ว คือไม่เกิดปัญหาแก่ผู้อพยพและชาวบ้านที่อยู่เดิมในพื้นที่จัดสรรให้</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. การทยอยอพยพชาวบ้านออกไปอาจจะเป็นการใช้ระยะเวลาช่วยแก้ปัญหา เพราะคนที่มิทางเลือกอื่นอาจจะอพยพออกไปเองเมื่อทราบว่าจะถูกอพยพออกไปจริง ๆ 3. หมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับแนวเขตป่าห้วยขาแข้งมาก ๆ มีความเสี่ยงต่อการถูกบุกรุกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าสูงกว่าหมู่บ้านที่อยู่ไกลออกไป 4. การอนุญาตให้คนอยู่ใกล้ชิดกับป่ามาก ๆ จะมีผลกระทบต่อสุขภาพและระบบนิเวศของพืชพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า 5. การทำการเกษตรเชิงพาณิชย์จะสร้างเงื่อนไขและโอกาสให้ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้านรวมทั้งการเข้ามาของพ่อค้านายทุน และผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นอันเป็นเงื่อนไขสำคัญให้เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าอย่างมาก 6. กรณีชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมานาน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนกะเหรี่ยง) จะมีความรักถิ่นฐานชุมชนมากกว่ากลุ่มชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ผู้ที่เคยอพยพมาแล้วหลายครั้งจะสามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ได้ดีกว่าผู้ที่ยังไม่เคยอพยพไปอยู่ที่อื่น ๆ

แนวทางดำเนินการ	เงื่อนไขการพิจารณา	เหตุผลสนับสนุน
<ul style="list-style-type: none"> - จัดสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้ครบถ้วน ทั้งแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค โรงเรียน วัด และสถานีนอนามัย - จัดสร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้เรียบร้อยและเพียงพอ - ปรับพื้นที่แปลงจัดสรรให้มีความลาดเอียงเหมาะสมต่อการเกษตรและสอดคล้องกับระบบแหล่งน้ำเกษตร 		

3. ข้อเสนอแนะด้านการสำรวจและวิจัย

ในการนำเกณฑ์การพิจารณาและมาตรการดำเนินการไปใช้เพื่อกำหนด แผนงาน โครงการ และการจัดการในพื้นที่แนวกันชนนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าทั้งก่อนและหลังการที่คณะทำงานจะตัดสินใจวางแผนดำเนินงานอย่างเป็นทางการ จะต้องดำเนินการสำรวจและวิจัยประกอบใน 4 ประเด็นคือ

1) ในช่วงก่อนการจัดการหมู่บ้านที่อยู่ในแนวกันชน หลังจากที่ได้กำหนดแผนงานเป็นที่เรียบร้อยแล้วทางคณะทำงานควรจะทำการศึกษาข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมโดยละเอียดกับทุกครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่แนวกันชน เพราะข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว จะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการตัดสินใจจัดการกับชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะตัดสินใจเลือกใช้ทางเลือกทางใดทางหนึ่งจาก 3 แนวทางที่ได้เสนอไว้

2) ควรศึกษาและติดตามประเมินผลหมู่บ้านป่าไม้ คือ บ้านซับสมบูรณ์และบ้านอ่างห้วยคงว่า การดำเนินงานหมู่บ้านป่าไม้ทั้งสองแห่งนี้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร มีปัญหาอะไรบ้างในการดำเนินงาน และมีแนวทางอย่างไรที่จะจัดการหมู่บ้านหรือชุมชนใหม่ที่อาจจะต้องมีการอพยพเกิดขึ้น ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชน

3) การสำรวจความต้องการ (Need assessment) ของชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนว่ามีเงื่อนไขความต้องการหรือความจำเป็นพื้นฐานอะไรบ้างที่ชาวบ้านต้องการ ถ้าหากจะต้องถูกอพยพออกจากถิ่นที่อยู่ในปัจจุบัน

4) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการป้องกันไฟฟ้า เพื่อจะนำไปเผยแพร่ให้กับชาวบ้านในพื้นที่แนวกันชนได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ในกรณีที่คณะทำงานไม่ได้เลือกมาตรการอพยพชาวบ้านออกมาทั้งหมด

5) ควรศึกษาแนวทางการสร้างเสริมจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ใช่ยินยอมกระทำตามเงื่อนไขทุกด้านที่ทางราชการเสนอ เพียงเพื่อการได้มาซึ่งสิทธิในการอยู่ในพื้นที่นี้สืบต่อไปโดยไม่ได้คิดหรือสำนึกถึงความสำคัญของป่าไม้และสัตว์ป่าอย่างแท้จริง

ในต้นฉบับที่นำมาสแกน
หน้านี้เป็นกระดาษเปล่า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, แผนแม่บทการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี-ตาก. รายงานผลการศึกษาเสนอต่อกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (เอกสารโรเนียว)
- “แนะนำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง” แค้มป์อิง ทองเที้ยว. 6 (63) สิงหาคม 2532.
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (บรรณาธิการ). การจัดการเขตกั้นชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.
- ศรันย์ บุญประเสริฐ. “เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง บนเส้นทางมรดกโลก” สารคดี. (ฉบับพิเศษมรดกโลกในเมืองไทย), 2536. หน้า 49-68.
- ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดอุทัยธานี. “รายงานสถิติประชากรและทะเบียนความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงประชากร” ประจำเดือนกันยายน 2535.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “คนกับป่าไม้ : สถานการณ์ ปัญหา และอนาคต” รายงานผลการสัมมนาวิชาการ ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 8-9 กันยายน 2531.
- สำนักงานป่าไม้ จังหวัดอุทัยธานี. สถานการณ์ป่าไม้ของจังหวัดอุทัยธานี. (เอกสารโรเนียว) 1 ตุลาคม 2534.
- “ห้วยขาแข้ง มรดกสัตว์ป่าและพันธุ์พืชของโลก. สารคดี. (ฉบับพิเศษ) พฤศจิกายน 2535.
- อนัญญา อึ้งภากรณ์ และนิพนธ์ พัวพงศกร. “วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่าภาคกลาง” ใน วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินในเขตป่า. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2534.
- Chamlong, Somkiat. “The Legends of Karen Migration into Changwat Uthai Thani and the Neighbouring Provinces.” (in Thai) Tribal Research Quarterly. vol.9 1(1985).
- Chamlong, Somkiat. and Sutthi, Chantabun. “Pwo Karen and Date, Month and Year : The Case of Uthai Thani, Kanchanaburi and Suphan Buri.” Chiangmai : Tribal Research Institute, Welfare Department, Ministry of Interior, 1990.
- Hirsch, Philip. Development Dilemmas in Rural Thailand. Oxford University Press, 1990.
- Kongtawethong, Monthon. “Kanchanaburi : Ethno Karen Thai.” (in Thai) in Historical Events Teaching Material for Undergraduate Students of the Department of History, Kanchanaburi Teachers College, 1991.
- Owen J. Lynch และ Janis B. Alcorn. การดูแลป่าของชาวบ้าน การยอมรับในสิทธิ การมีส่วนร่วมและความสามารถในการจัดการของชาวบ้านในเขตป่าสงวน. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- Sirisambhand, Napat. “Karen Problems and Responses to the Impact of Development in Western Thailand : Case Studies and Analysis.” CUSRI. A Paper Presented to the Final Meeting at Kota Kinabalu 10-12 July 1992, under Indigenous Minorities and Regional Development Research Network.

คณะผู้วิจัย

ผู้วิจัย :

นายพินิจ ลากชนานนท์
นางสุริยา วีรวงศ์

ที่ปรึกษาโครงการ

รศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์

ผู้รวบรวมและบันทึกข้อมูล

นายพินิจ ลากชนานนท์
นางสุริยา วีรวงศ์
นางสาวรัตนา จารุเบญจะ
นางสาวจินตนา จันทร์อ้อม
นายชาญวิทย์ พริกบุญจันทร์
นายปริญญา เท็งมาก
นางสาวสุภิญญา ตั้งสุขจิต
นางสาวกรรณิการ์ สองพิมพ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย